

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

VELIKO VIJEĆE

PREDMET MOCANU I DRUGI protiv RUMUNJSKE

(Zahtjevi br. 10865/09, 45886/07 i 32431/08)

PRESUDA

STRASBOURG

17. rujna 2014.

Ova je presuda konačna, no može biti podvrgnuta uredničkim izmjenama.

U predmetu Mocanu i drugi protiv Rumunjske,

Europski sud za ljudska prava, zasjedajući u Velikom vijeću u sastavu:

Dean Spielmann, *predsjednik*,
Guido Raimondi,
Mark Villiger,
Isabelle Berro-Lefèvre,
Peer Lorenzen,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Ledi Bianku,
Nona Tsotsoria,
Ann Power-Forde,
İşıl Karakaş,
Nebojša Vučinić,
Paulo Pinto de Albuquerque,
Paul Lemmens,
Aleš Pejchal,
Johannes Silvis,
Krzysztof Wojtyczek, *suci*,
Florin Streteanu, *ad hoc sudac*,

i Johan Callewaert, *zamjenik tajnika velikog vijeća*,

Nakon vijećanja zatvorenog za javnost dana 2. listopada 2013. i 25. lipnja 2014.,

Donosi sljedeću presudu koja je usvojena potonjeg datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju tri zahtjeva protiv Rumunjske koje su tri rumunjska državljanina gđa Anca Mocanu (br. 10865/09), g. Marin Stoica (br. 32431/08) i g. Teodor Mărieş, te Udruga „21. prosinca 1989.“, pravna osoba registrirana na temelju rumunjskog prava sa sjedištem u Bukureštu, (br. 45886/07) („podnositelji zahtjeva“) podnijeli Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija“) dana 28. siječnja 2009., 25. lipnja 2008. i 13. srpnja 2007.

2. Gđu Ancu Mocanu, g. Teodora Mărieşa i udrugu podnositeljicu zahtjeva pred Sudom su zastupali g. A. Popescu, gđa I. Sfirăială i g. I. Matei, odvjetnici iz Bukurešta. Gđi Anci Mocanu odobrena je pravna pomoć. G. Marina Stoicu, kojemu je također odobrena pravna pomoć, do 8. prosinca 2009. godine zastupala je gđa D. Nacea, odvjetnica iz Bukurešta, a od 22. siječnja 2013. godine gđa D.O. Hatneanu, odvjetnica iz Bukurešta. Rumunjsku Vladu („Vlada“) zastupali su njezini zastupnici, prvo

g. R.H. Radu, zatim gđa I. Cambrea, i konačno gđa C. Brumar, iz Ministarstva vanjskih poslova.

3. U svojim zahtjevima, pojedini podnositelji zahtjeva tvrdili su da su bili žrtve nasilnih represivnih mjera protiv protuvladinih prosvjeda koji su se odvijali u Bukureštu u lipnju 1990. godine te su tvrdili da nije provedena djelotvorna istraga tih događaja. U odnosu na iste događaje, udruga podnositeljica zahtjeva prigovarala je duljini trajanja kaznenog postupka kojem se pridružila u svojstvu oštećenika.

4. Zahtjevi su dodijeljeni Trećem odjelu Suda (pravilo 52. stavak 1. Poslovnika suda). Dana 3. veljače 2009. godine Vijeće je odlučilo spojiti zahtjeve br. 45886/07 i 32431/08 i o njima obavijestiti Vladu. Dana 15. ožujka 2011. također je odlučilo Vladu obavijestiti o zahtjevu br. 10865/09.

5. Nakon povlačenja g. Corneliua Bîrsana, suca izabranog u ime Rumunjske, koji je tada bio na funkciji, Vlada je imenovala g. Florina Streteanua da zasjeda u svojstvu *ad hoc* suca (članak 26. stavak 4. Konvencije i pravilo 29. stavak 1. Poslovnika suda).

6. Dana 13. studenoga 2012. godine, Vijeće Trećeg odjela u sastavu sudaca: Josep Casadevall, Egbert Myjer, Alvina Gyulumyan, Ján Šikuta, Ineta Ziemeles, Luis López Guerra i Florin Streteanu, *ad hoc* sudac, i Santiago Quesada, tajnik Odjela, odlučilo je spojiti tri zahtjeva, te ih je proglasilo dopuštenima glede prigovora na temelju članka 2. Konvencije u odnosu na gđu Ancu Mocanu, članka 3. Konvencije u odnosu na g. Marina Stoicu i članka 6. stavka 1. Konvencije u odnosu na udrugu podnositeljicu zahtjeva, a ostatak zahtjeva je proglasilo nedopuštenim. Zahtjev br. 45886/07 proglašen je nedopuštenim u pogledu g. Teodora Mărieşa. Vijeće je jednoglasno zaključilo da je postupovni aspekt članka 2. Konvencije povrijeđen u odnosu na gđu Ancu Mocanu i da je članak 6. stavak 1. Konvencije povrijeđen u odnosu na udrugu podnositeljicu zahtjeva, te je odlučilo da nema potrebe odvojeno ispitivati prigovor na temelju članka 34. Konvencije. Vijeće je također odlučilo, sa pet glasova naspram dva glasa, da postupovni aspekt članka 3. Konvencije nije povrijeđen u odnosu na g. Marina Stoicu.

7. Dana 12. veljače 2013. godine, g. Marin Stoica zatražio je upućivanje predmeta Velikom vijeću u skladu s člankom 43. Konvencije i pravilom 73. Dana 29. travnja 2013. godine, odbor Velikog vijeća prihvatio je taj zahtjev.

8. Sastav Velikog vijeća određen je u skladu s odredbama članka 26. stavaka 4. i 5. Konvencije i pravilom 24.

9. G. Marin Stoica, udruga podnositeljica zahtjeva i Vlada dostavili su dodatna pisana očitovanja (pravilo 59. stavak 1.). Pored toga, primljeno je očitovanje treće strane koje je dostavila međunarodna nevladina organizacija Redress, koja je dobila dopuštenje predsjednika za interveniranje u pisani postupak (članak 36. stavak 2. Konvencije i pravilo 44. stavak 3. Poslovnika suda).

10. Javna je rasprava održana u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu 2. listopada 2013. godine (pravilo 59. stavak 3.).

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *u ime Vlade*

Gđa C. BRUMAR,

zastupnica,

Gđa G. MUNTEANU,

pravna zastupnica;

(b) *u ime podnositelja zahtjeva*

Gđa D.O. HATNEANU, odvjetnica,

G. A. POPESCU, odvjetnik,

Gđa I. SFÎRĂIALĂ, odvjetnica,

pravna zastupnica,

G. T. MĂRIEȘ,

Predsjednik udruge podnositeljice zahtjeva,

G. M. STOICA

podnositelj zahtjeva.

Sud je prvo saslušao gđu Hatneanu i gđu Sfîrăială, potom gđu Brumar i gđu Munteanu, te konačno g. Popescua i g. Mărieșa, te njihove odgovore na pitanja sudaca.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

11. Gđa Anca Mocanu i g. Marin Stoica rođeni su 1970. godine i 1948. godine. Žive u Bukureštu.

12. Udruga „21. prosinca 1989.” (*Asociația “21 Decembrie 1989”*) osnovana je 9. veljače 1990. godine sa sjedištem u Bukureštu.

13. Udruga podnositeljica zahtjeva okuplja većinom osobe ozlijeđene za vrijeme nasilnog suzbijanja antitotalitarnih prosvjeda koji su se odvijali u Rumunjskoj u prosincu 1989. godine te srodnike osoba koje su poginule za vrijeme tih događaja. Ona je jedna od skupina koje su podržavale protuvladine prosvjede koji su održani u Bukureštu između travnja i lipnja 1990. godine na kojima su prosvjednici zahtijevali, *inter alia*, da se identificiraju odgovorni za nasilje koje je počinjeno u prosincu 1989. godine.

A. Događaji koji su se odvijali od 13. do 15. lipnja 1990. godine

1. Pregled glavnih događaja

14. Glavne činjenice u vezi s represivnim mjerama protiv protuvladinih prosvjeda održanih od 13. do 15. lipnja 1990. godine opisane su u odlukama

od 16. rujna 1998. godine (vidi stavak 99.-110. dolje) i 17. lipnja 2009. godine (vidi stavak 152.-163. dolje) koje je donio ured tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde (koji je 2003. godine postao Visoki sud kasacije i pravde) i odlukama o upućivanju na suđenje (*rechizitoriu*) koje je donijelo isto tužiteljstvo 18. svibnja 2000. godine i 27. srpnja 2007. godine.

15. Dana 13. lipnja 1990. godine, intervencija sigurnosnih snaga protiv prosvjednika koji su zauzeli Sveučilišni trg i ostala područja glavnog grada rezultirala je s više civilnih žrtava, uključujući supruga gđe Ance Mocanu, g. Velicua Valentina Mocanu, koji je ubijen hicem ispaljenim iz sjedišta Ministarstva unutarnjih poslova.

16. U večernjim satima 13. lipnja 1990. godine, uniformirani policajci i muškarci u civilu uhitili su i zlostavljali g. Marina Stoicu i druge osobe, od kojih su neke, ali ne sve, bile prosvjednici, u području oko zgrade državne televizije i u podrumu te zgrade.

17. Dana 14. lipnja 1990. godine, tisuće rudara prevezeno je u Bukurešt, uglavnom iz rudarske regije Valea Jiului, kako bi sudjelovali u provođenju represivnih mjera protiv prosvjednika.

18. Dana 14. lipnja 1990. godine u 6.30 h, predsjednik Rumunjske obratio se rudarima koji su došli na trg ispred zgrade Vlade, pozivajući ih da idu na Sveučilišni trg, zauzmu ga i brane protiv prosvjednika; oni su to potom i učinili.

19. Nasilni događaji od 13. i 14. lipnja 1990. godine rezultirali su s više od tisuću žrtava, čija se imena nalaze na popisu priloženom odluci vojnog odjela ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde od 29. travnja 2008. godine.

20. Sjedišta nekoliko političkih stranaka i drugih institucija, uključujući sjedište udruge podnositeljice zahtjeva, bila su napadnuta i ispremetana. Nakon toga, udruga podnositeljica zahtjeva pridružila se kaznenom postupku u svojstvu oštećenika.

21. Kazneni postupak zbog nezakonitog ubojstva g. Velicua-Valentina Mocanu vatrenim oružjem još je uvijek u tijeku. Istraga o navodnom zlostavljanju g. Marina Stoice, koja je pokrenuta 13. lipnja 1990. godine, okončana je odlukom da se ne podigne optužnica od 17. lipnja 2009. godine, koja je potom potvrđena presudom Visokog suda kasacije i pravde od 9. ožujka 2011. godine.

22. Činjenice kako ih je izložio ured tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde u svojim odlukama od 16. rujna 1998. godine i 17. lipnja 2009. godine i odlukama o upućivanju na suđenje od 18. svibnja 2000. godine i 27. srpnja 2007. godine mogu se sažeti kako slijedi.

2. Prosvjedi održani u prvim mjesecima 1990. godine

23. Sveučilišni trg u Bukureštu smatrao se simbolom borbe protiv totalitarnog režima Nicolaea Ceaușescua zbog velikog broja osoba koje su tamo poginule ili koje su bile ranjene uslijed oružane represije koju je režim

pokrenuo 21. prosinca 1989. godine. Stoga je na tom trgu nekoliko udruga – uključujući udrugu podnositeljicu zahtjeva – pozvalo svoje članove da sudjeluju u prosvjedima u prvim mjesecima 1990. godine.

24. Stoga, prvi prosvjedi protiv privremene vlade formirane nakon pada Ceaușescuovog režima održani su na Sveučilišnom trgu u Bukureštu 12. i 24. siječnja 1990. godine, kao što je naznačeno u odluci koju je donio ured tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde 17. lipnja 2009. godine. U toj odluci je također navedeno da je Nacionalni front spasa (*Frontul Salvării Naționale*, FSN) organizirao protu-prosvjede 29. siječnja 1990. godine. Tom su prilikom rudari iz regija rudnika ugljena, *Valea Jiului*, *Maramureș* te ostalih područja došli u Bukurešt. Sjedište Nacionalne liberalne stranke tom je prilikom bilo vandalizirano.

25. Od 25. veljače 1990. godine, prosvjedi su se održavali svake nedjelje. Prema odluci o upućivanju na suđenje od 27. srpnja 2007. godine, njihov je cilj bio javno prokazati nedemokratski stav nositelja vlasti, koji su bili optuženi za „izdaju ideala revolucije“, te upozoriti stanovništvo na opasnost od novog diktatorskog režima.

26. Nakon toga je pokrenuta izborna kampanja za parlamentarne izbore i izbore za predsjednika republike koji su bili predviđeni za 20. svibnja 1990. godine.

27. U tom su kontekstu počeli nedozvoljeni „maratonski prosvjedi“ (*manifestații maraton*) 22. travnja 1990. godine na Sveučilišnom trgu na inicijativu Lige studenata i ostalih udruga, uključujući udrugu podnositeljicu zahtjeva. Ti su prosvjedi trajali pedeset dva dana za vrijeme kojih su studenti zauzeli Sveučilišni trg. U odlukama od 16. rujna 1998. godine i 17. lipnja 2009. godine naznačeno je da prosvjednici, koji su se okupili u velikom broju, nisu bili nasilni i da su u načelu zahtijevali da osobe koje su obnašale vlast za vrijeme totalitarnog režima budu isključene iz političkog života. Također su zahtijevali politički neovisnu televiziju.

28. Nadalje su zahtijevali identificiranje odgovornih za oružane represivne mjere provedene u prosincu 1989. godine te ostavku vođa države (naročito ministra unutarnjih poslova) koje su smatrali odgovornima za suzbijanje antikomunističkih prosvjeda u prosincu 1989. godine.

29. Dana 22. travnja 1990. godine, policija je uhitila četrnaest prosvjednika uz obrazloženje da prosvjedi nisu bili dozvoljeni. Suočena s reakcijom građana, koji su pristigli kako bi povećali broj prosvjednika na Sveučilišnom trgu, policija je oslobodila uhićene prosvjednike. Vlasti idućih dana nisu ponovno koristile silu, premda Gradsko vijeće Bukurešta još nije bilo izdalo dozvolu za okupljanje.

30. Pregovori između prosvjednika i privremene vlade došli su u bezizlazan položaj.

31. Dana 20. svibnja 1990. godine, održani su parlamentarni i predsjednički izbori. FSN i njihov vođa, koji se kandidirao za predsjednika, pobijedili su na izborima.

32. Nakon tih izbora prosvjedi su nastavljani na Sveučilišnom trgu, ali u manjem broju. Od otprilike 260 osoba koje su i dalje bile prisutne, 118 je započelo štrajk gladu.

3. Sastanak izvršne vlasti održan 11. lipnja 1990. godine

33. U večernjim satima 11. lipnja 1990. godine, novoizabrani predsjednik Rumunjske i njegov premijer sazvali su sastanak Vlade kojem su prisustvovali ministar unutarnjih poslova i njegov zamjenik, ministar obrane, direktor Obavještajne službe Rumunjske (*Serviciul Român de Informații*, SRI), prvi zamjenik predsjednika vladajuće stranke (FSN) i državni tužitelj Rumunjske. To je ustanovljeno u odlukama tužiteljstva od 16. rujna 1998. godine i 17. lipnja 2009. godine.

34. Na tom je sastanku odlučeno da će se poduzeti mjere uklanjanja prosvjednika sa Sveučilišnog trga 13. lipnja 1990. godine. Osim toga, predloženo je da državnim organima, tj. policiji i vojsci, pomogne otprilike 5.000 mobiliziranih civila. Provođenje te mjere povjereno je prvom zamjeniku predsjednika FSN-a. Dvojica članova upravnog odbora te stranke protivila su se toj mjeri, ali bezuspješno. Prema odluci od 17. lipnja 2009. godine, premijer je odobrio akcijski plan koji je sastavio general C.

35. Iste je večeri državno tužiteljstvo (*Procuratura Generală*) na državnoj televiziji emitiralo izjavu u kojoj je pozvalo Vladu da provede mjere radi omogućavanja prometa vozila na Sveučilišnom trgu.

36. Na sastanku održanom iste večeri uz sudjelovanje ministra unutarnjih poslova, direktora SRI-ja i šefa policije, general D.C. iznio je plan prema kojem bi policija i žandarmerija, u suradnji s civilnim snagama, provele evakuaciju Sveučilišnog trga. Prema tom planu, akcija je trebala „početi 13. lipnja 1990. godine u 4.00 h formiranjem kordona oko trga, uhićenjem prosvjednika i ponovnim uspostavljenjem javnog reda“.

4. Slijed događaja 13. lipnja 1990. godine

37. Dana 13. lipnja 1990. godine, oko 4.30 h, pripadnici policije i žandarmerije brutalno su nasrnuli na prosvjednike na Sveučilišnom trgu. Uhićeni su prosvjednici odvezeni i zatvoreni u gradsku policijsku postaju u Bukureštu. Među 263 uhićene osobe (ili 262 prema odluci o upućivanju na suđenje od 18. svibnja 2000. godine) nalazili su se studenti Arhitektonskog instituta, koji su se nalazili u prostorijama svoje ustanove na Sveučilišnom trgu i koji nisu sudjelovali u prosvjedima. U odluci od 17. lipnja 2009. godine navedeno je da su 263 uhićene osobe bile odvedene u vojarnu Măgurele nakon što su bile držane u policijskim ćelijama.

38. Operacija policije rezultirala je prosvjedima velikog broja ljudi koji su zahtijevali oslobađanje uhićenih prosvjednika. Prema odluci od 16. rujna 1998. godine, te su osobe pokrenule nasilne napade na sigurnosne snage, bacajući projekte i paleći vozila. Prema odluci o upućivanju na suđenje od

18. svibnja 2000. godine, bila je riječ o djelovanju nekoliko agresivnih pojedinaca infiltriranih u grupe mirnih prosvjednika.

39. Oko 10.00 h, radnici iz tvornica IMGB u Bukureštu masovno su se uputili prema Sveučilišnom trgu kako bi pomogli policiji uhititi prosvjednike. Prema odluci od 16. rujna 1998. godine, djelovali su na kaotičan i brutalan način, slijepo udarajući i ne razlikujući demonstrante i obične prolaznike.

40. Dana 13. lipnja 1990. godine, poslije podne, prosvjedi su se pojačali oko zgrade televizije, Sveučilišnog trga, Ministarstva unutarnjih poslova i gradske policijske postaje, sve lokacijama na kojima su, prema prosvjednicima, uhićene osobe mogle biti zatvorene.

41. Nakon tih incidenata, intervenirala je vojska te je nekoliko oklopnih vozila poslano prema sjedištu Ministarstva unutarnjih poslova.

42. Prema jednom izvještaju Ministarstva unutarnjih poslova na koji se Vlada pozvala u svojem očitovanju, oko 18.00 h između 4.000 i 5.000 prosvjednika okružilo je sjedište Ministarstva unutarnjih poslova; po naredbi generala A.G. i C.M., vojnici postavljeni unutar ministarstva pucali su u strop ulaznog hodnika kako bi rastjerali prosvjednike.

43. Tri su osobe ubijene hicima ispaljenima u Ministarstvu unutarnjih poslova.

44. U tim okolnostima, oko 18.00 h, nalazeći se nekoliko metara od jednih vrata ministarstva, suprug prve podnositeljice zahtjeva ubijen je metkom koji se odbio te ga pogodio u potiljak. Ti su događaji detaljno opisani u odlukama od 18. svibnja 2000. godine i 27. srpnja 2007. godine o upućivanju na suđenje tadašnjeg ministra unutarnjih poslova, jednog generala i trojice pukovnika. Prema prvoj odluci o upućivanju na suđenje, suprug podnositeljice zahtjeva i druge žrtve koje su se vraćale s posla taj dan nisu bile naoružane te nisu prethodno sudjelovale u maratonskim prosvjedima na Sveučilišnom trgu. Kao puki promatrači događaja, ubijeni su mećima koji su se odbili.

45. Sigurnosne su snage pucale i ubile četvrtu osobu u drugoj četvrti Bukurešta. Jedna je osoba umrla ubrzo nakon što je izbodena u okolici televizije.

46. Dana 13. lipnja 1990. godine, nijedan vojnik nije pretrpio nasilje prosvjednika, kao što je potvrđeno u odluci o upućivanju na suđenje od 27. srpnja 2007. godine. Prema tom dokumentu, vojska je tog dana ispalila 1.466 metaka iz sjedišta Ministarstva unutarnjih poslova.

47. Osim toga, policajci i civili pretukli su i pritvorili druge osobe, uključujući g. Marina Stoicu, u sjedištu državne televizije u okolnostima koje su opisane u nastavku.

48. Sjedište državne televizije u to su vrijeme čuvala 82 vojnika sa 14 oklopnih vozila, koji su zatim pojačani drugim grupama oružanih snaga, od kojih su najveće brojile 156 vojnika (koji su došli u 19.00 h), odreda padobranaca (koji su došli u 19.30 h), 646 vojnika (koji su došli u 20.00 h),

118 padobranaca (koji su došli u 23.00 h) i 360 vojnika sa 13 drugih oklopnih vozila (koji su došli u 23.00 h).

49. Oko 1.00 h prosvjednici su otjerani iz sjedišta televizije nakon navedene masovne intervencije.

5. *Okolnosti u vezi s g. Marinom Stoicom*

50. Dana 13. lipnja 1990. godine, u kasno poslijepodne, dok je išao prema svom radnom mjestu ulicom u blizini sjedišta državne televizije, podnositelja zahtjeva na brutalan je način uhitila grupa naoružanih osoba te ga silom odvela u zgradu televizije. Na očigled prisutnih policajaca i vojnika, civili su ga udarali i vezali, te ga potom odveli u podrum zgrade. Zatim je odveden u televizijski studio gdje se već nalazilo više desetaka osoba. Tamo su snimljeni u prisustvu tadašnjeg direktora državne televizije. Snimke su objavljene u noći između 13. i 14. lipnja 1990. godine uz komentar koji je te osobe predstavio kao zaposlenike stranih tajnih službi koji su prijetili da će uništiti prostorije televizije i opremu.

51. Tijekom iste noći, podnositelj je pretučen, udaran u glavu tupim predmetima te su mu prijetili vatrenim oružjem dok nije izgubio svijest.

52. Probudio se oko 4.30 h u bolnici Floreasca u Bukureštu. Prema nalazu i mišljenju vještaka sudske medicine od 18. listopada 2002. godine, u liječničkoj potvrdi koju je izdao odjel za hitnu kirurgiju bolnice navedeno je da je podnositelj zahtjeva primljen 14. lipnja 1990. godine oko 4.30 h, te da su mu dijagnosticirane modrice na lijevoj strani abdomena i prsnog koša, ogrebotine na lijevoj strani prsnog koša izazvane napadom te kraniocerebralna trauma.

53. Oko 6.30 h, bojeći se da će ponovno biti zlostavljan, pobjegao je iz bolnice koja je bila okružena policajcima.

54. Identifikacijski dokumenti bili su mu zaplijenjeni u noći između 13. i 14. lipnja 1990. godine. Tri mjeseca kasnije pozvan je da dođe po dokumente u Upravu za kaznene istrage Generalnog policijskog inspektorata. U međuvremenu, bio je zatvoren u kući zbog straha da će biti ponovno uhićen, mučen i zatvoren.

6. *Dolazak rudara u Bukurešt*

55. Prema odluci od 16. rujna 1998. godine, svjedok M.I., inženjer koji je u to vrijeme bio voditelj odjela agencije nacionalnog željezničke kompanije u gradu Craiova (*Regionala CFR Craiova*), izjavio je da je u večernjim satima 13. lipnja 1990. godine direktor te agencije naredio da se otkažu redovne linije vlakova te da se četiri konvoja vlakova, tj. ukupno 57 vagona, stave na raspolaganje rudarima na stanici Petroșani, u središtu rudarskog područja doline Jiu.

56. M.I. je dodao da mu se nalog činio nezakonitim te da je pokušao spriječiti prijevoz rudara prema Bukureštu prekidom napajanja električnom

energijom za željezničku liniju na naznačenom putu. Izjavio je da je direktor agencije nacionalne željezničke tvrtke u gradu Craiova, suočen s njegovim neposluhom, naložio njegovu zamjenu te da je ponovno uspostavio rad željezničke linije oko 21.00 h. M.I. je nakon toga bio smijenjen te izveden pred tužiteljstvo.

57. Prema odluci od 10. ožujka 2009. godine koju je donio ured tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde, dana 14. lipnja 1990. godine, jedanaest vlakova – ukupno 120 vagona – koji su prevozili radnike, naročito rudare, upućeno je prema Bukureštu iz više industrijskih regija države. Prvi je stigao u Bukurešt u 3.45 h, a posljednji u 19.08 h.

58. U odluci od 16. rujna 1998. godine navedeno je da su rudari bili obaviješteni kako moraju pomoći policiji uspostaviti javni red u Bukureštu i da su bili naoružani sjekirama, lancima, štapovima i metalnim kabelima.

59. U odluci od 10. ožujka 2009. godine navedeno je da su rudare mobilizirali vođe njihova sindikata. Prilikom saslušanja u svojstvu svjedoka, predsjednik Saveza sindikata rudara, koji je postao gradonačelnik grada Lupeni 1998. godine, izjavio je da je pet vlakova s rudarima stiglo na stanicu u Bukureštu 14. lipnja 1990. godine oko 1.00 h, da je rudare dočekaio zamjenik ministra za rudarstvo i generalni direktor iz tog ministarstva te da su ih ta dva visoka dužnosnika Vlade odvela na Sveučilišni trg.

7. Slijed događaja 14. lipnja 1990. godine

60. Ujutro 14. lipnja 1990. godine, skupine rudara prvo su se zaustavile na Trgu pobjede (*Piața Victoriei*) gdje se nalazilo sjedište Vlade.

61. Oko 6.30 h šef države obratio se rudarima koji su se okupili ispred zgrade Vlade, pozivajući ih da surađuju sa sigurnosnim snagama i da ponovno uspostave red na Sveučilišnom trgu i na ostalim područjima na kojima je došlo do incidenata. U svom obraćanju, koje je u potpunosti navedeno u odluci od 17. lipnja 2009. godine, poticao ih je da se upute prema Sveučilišnom trgu te da ga zauzmu, govoreći im da će se suočiti s „otvorenim fašističkim elementima koji su počinili djela vandalizma“ izazivajući požar u sjedištu Ministarstva unutarnjih poslova i policije te „opsjedajući zgradu policije“.

62. Odmah nakon toga, „neidentificirane osobe“ odvele su skupine rudara u sjedišta oporbenih stranaka i udruga koje su smatrane neprijateljski nastrojenima prema vlastima.

63. Rudari su bili okruženi snagama Ministarstva unutarnjih poslova s kojima su formirali „mješovite timove“ te su krenuli u potragu za prosvjednicima. U odluci od 17. lipnja 2009. godine navedeno je da su se „čini krajnje okrutnosti [dogodili] tom prilikom, uz nasilje koje je neselektivno korišteno protiv prosvjednika te stanovnika Bukurešta koji nisu imali nikakve veze s prosvjedima“. Odluka od 10. ožujka 2009. godine navodi da su rudari napali i domove osoba romske etničke skupine. Prema

toj odluci, rudari su imali „kriterije odabira“ u svrhu identificiranja onih osoba koje su, prema njihovom mišljenju, bile osumnjičene za sudjelovanje u prosvjedima na Sveučilišnom trgu, napadajući „u pravilu, Rome, studente, intelektualce, novinare te svakoga tko nije priznavao njihov legitimitet“.

64. Skupine rudara te ostale osobe koje su ih pratile ispremetale su sjedišta Nacionalne seljačke stranke (*Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat*) i Nacionalne liberalne stranke, te sjedišta drugih pravnih osoba kao što su Udruga bivših političkih zatvorenika (*Asociația Foștilor Deținuți Politici*), Liga za zaštitu ljudskih prava (*Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului*) i Udruga „21. prosinca 1989.“ (udruga podnositeljica zahtjeva).

65. Prema odluci od 16. rujna 1998. godine, nitko tko se tada nalazio u sjedištu tih političkih stranaka i udruga nije bio pošteđen. Svi su bili napadnuti i svima je zaplijenjena imovina. Mnogi su bili uhvaćeni te predani policiji – koja se tamo nalazila „tobože slučajno“ – te pritvoreni na potpuno nezakonit način.

66. Druge skupine rudara otišle su do Sveučilišnog trga. Po dolasku su provalile u prostorije Sveučilišta i Arhitektonskog instituta koje su se nalazile na Sveučilišnom trgu. Napali su osoblje i studente koje su tamo zatekli te ih podvrgli nasilju i ponižavajućim djelima. Rudari su uhvatili sve osobe koje su se nalazile na tim mjestima te su ih predali policiji i žandarima. Uhićene osobe su pripadnici snaga za provođenje zakona odveli u policijske postaje ili vojarne Băneasa i Măgurele.

67. Rudari su se potom uputili prema ulicama oko Sveučilišnog trga te tamo nastavili sa svojim postupcima.

68. Prema odluci od 17. lipnja 2009. godine, 1.021 osoba – uključujući 63 koje su tada bile maloljetne – uhićene su u takvim okolnostima. Od tog broja, 182 osobe su pritvorene, 88 je dobilo prekršajnu kaznu, a 706 osoba je pušteno „nakon provjera“.

69. Odluka od 16. rujna 1998. godine navodi da su „rudari [okončali] svoje aktivnosti provođenja zakona 15. lipnja 1990. godine, nakon što im se predsjednik Rumunjske javno zahvalio za ono što su učinili u glavnom gradu te im dozvolio da se vrate na posao“.

70. Ta odluka također navodi da su neke od osoba koje su bile pretučene i zatvorene bile nezakonito lišene slobode više dana te da je nekoliko njih bilo pušteno na slobodu 19. i 20. lipnja 1990. godine.

71. Ostale osobe koje je policija zatvorila bile su pritvorene u skladu s odlukom tužitelja zbog narušavanja javnog reda i mira; među njima se nalazio i trenutni predsjednik udruge podnositeljice zahtjeva, koji je kasnije oslobođen svih optužbi koje su mu stavljene na teret.

72. Odluka od 17. lipnja 2009. godine navodi da su rudari djelovali u bliskoj suradnji sa sigurnosnim snagama te po uputama vođa države. Mjerodavni dijelovi glase kako slijedi:

„Dana 14. i 15. lipnja 1990. godine, rudari su, u skupinama koje su koordinirali civilni djelujući za i uz suglasnost vođa države (*în numele și cu acordul conducerii de*

stat), počinili djela u kojima su državne snage za provođenje zakona potpuno surađivale (*deplină cooperare*) te uzrokovali ne samo tjelesne povrede osobama koje su uhićene radi provjere nego i značajnu štetu prostorijama Sveučilišta u Bukureštu, Arhitektonskog instituta, nekoliko političkih stanaka i građanskih udruga te domovima dužnosnika takozvanih „povijesnih“ stranaka (...).

Istrage koje su vodili vojni tužitelji nisu dopustile identifikaciju osoba u civilu koje su infiltrirale skupine rudara; žrtve koje su bile ispitane razlikovale su rudare od ostalih napadača tako što su prvi opisani kao „prljavi rudari“, a drugi kao „čisti rudari“.

8. Okolnosti osobite za udrugu podnositeljicu zahtjeva

73. Dana 13. lipnja 1990. godine, udruga podnositeljica zahtjeva javno je osudila nasilne intervencije od tog dana.

74. Oko 23.00 h čelnici udruge odlučili su iz sigurnosnih razloga provesti noć u svom sjedištu. Njih sedmero je tamo ostalo tijekom noći.

75. Dana 14. lipnja 1990. godine u 7.00 h, skupina rudara nasilno je ušla u prostorije udruge podnositeljice zahtjeva nakon što je razbila prozorsko staklo. U prvih nekoliko minuta nakon ulaska nisu bili nasilni, već rezervirani. Ubrzo nakon toga, jedna neidentificirana osoba u civilu, koja nije bila rudar, stigla je na mjesto događaja i počela udarati jednog od članova udruge. Rudari su ga slijedili, brutalno napavši sedmoricu članova udruge koje su zatim uhitile sigurnosne snage.

76. Tog su dana cjelokupna imovina i dokumenti udruge bili zaplijenjeni, protivno zakonskim zahtjevima, pod nadzorom postrojbi Ministarstva obrane.

77. Dana 22. lipnja 1990. godine, čelnicima udruge omogućen je povratak u prostorije udruge, u pratnji policije.

9. Razvoj događaja koji je uslijedio nakon događaja od 13. do 15. lipnja 1990. godine

78. Gore citirane odluke ureda tužitelja navode da je 958 rudara, umjesto da se odmah vrate svojim domovima, ostalo u Bukureštu, „spremni intervenirati ako prosvjedi ponovo započnu“, imajući posebice u vidu nadolazeću prisegu novoizabranog predsjednika. Od 16. do 19. lipnja 1990. godine, ti su rudari bili smješteni u vojarnama u Bukureštu gdje su dobili vojne uniforme.

79. Odluka od 16. rujna 1998. godine navodi da istraga nije mogla rasvijetliti tko je naredio da se rudari smjeste i opreme, ali je precizirala da je „takva mjera morala biti donesena barem na razini Ministarstva obrane“.

80. Prema priopćenju za tisak Ministarstva zdravlja od 15. lipnja 1990. godine koje je citirano u odluci od 17. lipnja 2009. godine, 467 osoba primljeno je u bolnicu u razdoblju između 13. lipnja i 15. lipnja 1990. godine u 6.00 h nakon nasilnih incidenata; 112 osoba je zadržano u bolnici, a zabilježeno je 5 smrtnih slučajeva.

81. Prema istoj odluci od 17. lipnja 2009. godine, policajci, rudari te, kasnije, vojni obveznici zaduženi za nadgledanje rudara koristili su prekomjernu silu protiv 574 prosvjednika i ostalih osoba – uključujući djecu, starije osobe i slijepe osobe – koje su bile uhićene i pritvorene u vojarnama Măgurele. Odluka navodi da su osobe pritvorene u tim prostorijama bile podvrgnute nasilju i napadima „psihičke, fizičke i seksualne“ prirode, da su bile zatvorene u neodgovarajućim uvjetima i da su dobile zakašnjelu i neodgovarajuću medicinsku skrb.

B. Kaznena istraga

82. Nasilni događaji iz lipnja 1990. godine, tijekom kojih je suprug podnositeljice Ance Mocanu ubijen, a g. Marin Stoica navodno zlostavljan, te koje je rezultiralo premetanjem sjedišta udruge podnositeljice zahtjeva, dovelo je do pokretanja istrage. Istraga je na početku bila podijeljena na nekoliko stotina različitih spisa predmeta.

83. Dana 29. svibnja 2009. godine, vojni odjel ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde uputio je dopis zastupniku Vlade, u kojem su te činjenice sažete kako slijedi: „Tijekom razdoblja od 1990. godine do 1997. godine, stotine prijava zbog kaznenih djela krađe, uništavanja, oružanih pljački, nanošenja tjelesnih ozljeda, nezakonitog lišavanja slobode te drugih kaznenih djela počinjenih u kontekstu nasilja rudara u Bukureštu 14. i 15. lipnja 1990. godine, registrirano je u tužiteljstvu pri Okružnom sudu u Bukureštu i tužiteljstvima oblasti. Budući da se u većini tih slučajeva pokazalo nemoguće identificirati počinitelje, donesena je odluka o nepokretanju kaznenog postupka.“

84. Nikakva odluka o obustavi postupka nije priopćena niti gđi Anci Mocanu niti udruzi podnositeljici zahtjeva, koja se pridružila postupku u svojstvu oštećenika.

85. Ti su spisi kasnije spojeni te je opseg istrage proširen od 1997. godine nadalje, s obzirom da su događaji drugačije pravno kvalificirani, koja kvalifikacija je uključivala težu kaznenu odgovornost. Visoki vojni časnici i državni dužnosnici uzastopno su optuženi te je cjelokupna istraga proslijeđena vojnom odjelu ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde (*Parčetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție - Secția Parčetelor Militare*) pod brojem 160/P/1997.

86. Između 22. listopada 1997. godine i 27. listopada 1999. godine, 183 prethodno otvorena spisa spojena su s predmetom broj 160/P/1997, od kojih je 46 bilo spojeno 22. listopada 1997. godine, 90 je spojeno 16. rujna 1998. godine, a 69 je spojeno 22. listopada 1999. godine.

87. Dana 26. lipnja 2000. godine, istom vojnom odjelu tužiteljstva dodijeljeno je 748 predmeta koji su se odnosili na događaje od 13. do 15. lipnja 1990. godine, uključujući, posebice, nezakonito lišavanje slobode od 13. lipnja 1990. godine.

88. U odluci od 17. lipnja 2009. godine, stanje spisa nakon spajanja svih predmeta opisano je kako slijedi:

„Brojni dokumenti uključeni u 250 svezaka spisa su fotokopije su bez pečata ili nisu ovjerene da odgovaraju originalu. Dokumenti u svakom od tih svezaka nisu uloženi prema datumu, predmetu ili drugom kriteriju, nego na neuredan način. Neki od njih nemaju veze s predmetom (na primjer, svezak 150. sadrži spise koji se odnose na nestanke koji su se dogodili nakon lipnja 1990. godine).“

89. Dana 16. rujna 1998. godine, predmet broj 160/P/1997 razdvojen je u četiri predmeta te je nastavak istrage povjeren vojnom odjelu ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde.

90. Dana 8. siječnja 2001. godine, spojena su tri od ta četiri predmeta. Nakon toga datuma, istraga je bila usredotočena na dva glavna predmeta.

91. Prvi se odnosio na optužbe za poticanje ili sudjelovanje u teškom ubojstvu, naročito ono g. Velicua-Valentina Mocanua. Osobe optužene za to kazneno djelo bile su tadašnji predsjednik Rumunjske i pet viših vojnih časnika, uključujući ministra unutarnjih poslova.

92. Prema optužnici od 19. lipnja 2007. godine te odluci o razdvajanju optužbi koja je donesena kasnije, 19. srpnja 2007. godine, po nalogu tadašnjeg predsjednika, u večernjim satima 13. lipnja te u noći između 13. i 14. lipnja 1990. godine, sigurnosne snage i vojno osoblje koristili su oružje i streljivo protiv prosvjednika te su ubili četiri osobe, ranili tri druge osobe i ugrozili živote drugih osoba.

93. Nakon toga, optužbe protiv bivšeg predsjednika razdvojene su od onih protiv ostalih okrivljenika koji su bili visoko pozicionirani vojni časnici, te je donesena odluka o obustavljanju postupka protiv njega.

94. Dana 2. listopada 2013. godine, navedeni prvi dio istrage još je bio u tijeku u odnosu na dva predmetna časnika, dok su trojica u međuvremenu preminula.

95. Drugi predmet glede događaja iz lipnja 1990. godine, istraživao je, posebice, kaznenu prijavu zbog nasilja koju je podnio g. Marin Stoica te premetanje prostorija udruge podnositeljice zahtjeva, te se odnosio na optužbe za kaznena djela poticanja ili sudjelovanja u djelima protiv države (*subminarea puterii de stat*), sabotaže (*actele de diversiune*), nečovječnog postupanja (*tratamentele neomenoase*), propagande u korist rata (*propaganda pentru război*) te genocida u smislu članka 357. točke (a) do (c) Kaznenog zakona.

96. Osobe optužene za ta djela bili su bivši predsjednik, nekoliko visokih vojnih časnika te desetine civila. Postupci za te optužbe pokrenuti su protiv bivšeg predsjednika 9. rujna 2005. godine, a protiv bivšeg šefa SRI-ja 12. lipnja 2006. godine.

97. Taj drugi dio istrage okončan je odlukom o nepokretanju postupka koja je donesena 17. lipnja 2009. godine. Ta odluka je potvrđena presudom koju je donio Visoki sud kasacije i pravde 9. ožujka 2011. godine nakon žalbe g. Marina Stoice.

98. Glavni stadiji istrage opisani su u nastavku.

1. Odluka usvojena 16. rujna 1998. godine

99. Dana 16. rujna 1998. godine, vojni odjel ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde donio je odluku u predmetu broj 160/P/1997, nakon istrage koja se odnosila na 63 osobe koje su bile žrtve nasilja i nezakonitih uhićenja, uključujući gđu Ancu Mocanu i tri člana udruge podnositeljice zahtjeva, kao i samu udruhu podnositeljicu zahtjeva i jedanaest drugih pravnih osoba čije su prostorije bile ispremetane za vrijeme događaja koji su se odvijali od 13. do 15. lipnja 1990. godine.

100. Tri od 63 žrtve na popisu u tablici koja se nalazila u odluci od 16. rujna 1998. godine bile su napadnute i lišene slobode u sjedištu državne televizije. U zadnjoj rubrici tablice, u kojoj je bila navedena faza istrage, stajala je napomena „slučaj nije istražen“ (*cauza nu este cercetată*) u pogledu te tri osobe.

101. U svojoj je odluci vojni odjel ureda tužitelja naveo da je postupak povodom drugih prijava u tijeku pred civilnim tužiteljstvima.

102. Dodao je da se odluka odnosi i na „pretpostavljena nezakonita ubojstva oko stotinu osoba počinjena za vrijeme događaja od 13. do 15. lipnja 1990. godine, [čija su tijela] navodno kremirana ili sahranjena u zajedničkim grobnicama na grobljima u selima blizu Bukurešta (naročito Străulești)“.

103. Također je navedeno da istraga do tog trenutka nije mogla identificirati osobe koje su u praksi provele odluku izvršne vlasti da se pozovu civili kako bi uspostavili red u Bukureštu. Prema tužiteljstvu, neuspjeh istrage u tom pogledu rezultat je „činjenice da ni jedna od osoba koje su bile na odgovornim položajima u to vrijeme nije [bila] ispitana“, osobito tadašnji predsjednik Rumunjske, premijer i njegov zamjenik, ministar unutarnjih poslova, šef policije, direktor SRI-ja i ministar obrane.

104. U svojoj je odluci vojni odjel naredio da se predmet razdvoji na četiri odvojena spisa predmeta.

105. Prvi od tih predmeta trebao se usredotočiti na nastavak istrage nezakonitog ubijanja četiri civila iz vatrenog oružja, uključujući supruga prve podnositeljice.

106. Drugi je predmet bio usmjeren na osobe koje su obnašale funkcije civilnog i vojnog zapovjedništva. Vlasti su odlučile nastaviti istragu u tom pogledu, naročito u pogledu zlouporabe ovlasti protiv javnog interesa koja je prouzrokovala ozbiljne posljedice, kazneno djelo kažnjivo na temelju članka 248. stavka 2. Kaznenog zakona, kao i istražiti činjenicu da je jedna društvena skupina uključena da se zajedno sa sigurnosnim snagama bori protiv drugih društvenih skupina.

107. Treći se predmet odnosio na nastavak istrage o mogućem postojanju drugih žrtava ubijenih za vrijeme nasilnih incidenata od 13. do 15. lipnja 1990. godine (vidi stavak 102. gore).

108. Konačno, smatrajući da je nastupila zastara kaznenog progona, vojni je odjel odlučilo obustaviti postupak protiv neidentificiranih pripadnika sigurnosnih snaga i skupina rudara u pogledu kaznenih djela oružane pljačke, nezakonitog lišavanja slobode, nasilničkog ponašanja, zlouporabe istrage, zlouporabe vlasti protiv privatnih interesa, napada, nanošenja tjelesnih ozljeda, uništavanja imovine, krađe, provala u domove, nesavjesnog obavljanje dužnosti i silovanja, koja su počinjena između 13. i 15. lipnja 1990. godine.

109. Taj dio odluke od 16. rujna 1998. godine ukinut je odlukom od 14. listopada 1999. godine koju je donio šef vojnog odjela ureda tužitelja (*Şeful Secţiei Parchetelor Militare*) pri Vrhovnom sudu pravde, koji je naložio nastavak postupka i istrage s ciljem identificiranja svih žrtava, precizirajući u tom pogledu da je utvrđeno kako je broj žrtava daleko veći od broja oštećenika navedenih u spornoj odluci.

110. Osim toga, u odluci od 14. listopada 1999. godine navedeno je da su istražitelji do tada propustili istražiti „poznati tajni dogovor“ između Ministarstva unutarnjih poslova i vođa rudarskih društava, „s ciljem organiziranja stvarnog aparata nezakonite represije“, budući da je tajni dogovor, prema toj odluci, proizlazio iz dokaza u spisu.

2. Nastavak istrage protiv visokih vojnih časnika zbog sudjelovanja u nezakonitom ubojstvu

111. Nakon odluke od 16. rujna 1998. godine, istraga o nezakonitom ubojstvu g. Velicua-Valentina Mocanu nastavljena je pod brojem 74/P/1998 (vidi stavak 105. gore).

112. Gđa Anca Mocanu i dvoje djece koje je imala sa žrtvom pridružili su se postupku u svojstvu oštećenika.

113. Dvojica generala – bivši ministar unutarnjih poslova i njegov zamjenik – i trojica viših dužnosnika optuženi su za nezakonita ubojstva počinjena 13. lipnja 1990. godine, uključujući ubojstvo supruge podnositeljice, 12., 18. i 21. siječnja i 23. veljače 2000. godine.

114. Njih petorica optužena su odlukom (*rechizitoriu*) od 18. svibnja 2000. godine, da su pozvali na – i, u slučaju dva generala, naredili – otvaranje vatre sa streljivom, što je rezultiralo smrću četiri osobe te teškim ozljedama devet osoba.

115. Odlukom od 30. lipnja 2003. godine, Vrhovni je sud pravde vratio predmet vojnom odjelu ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde radi dodatne istrage u svrhu otklanjanja raznih nedostataka, te je prekvalificirao djelo kao sudjelovanje u teškom ubojstvu. Također je naložio poduzimanje niza istražnih radnji.

116. Gđa Anca Mocanu, drugi oštećenici i vojni odjel ureda tužitelja podnijeli su reviziju protiv te odluke. Visoki sud kasacije i pravde odbio je njihove revizije (bivši Vrhovni sud pravde koji je dobio drugi naziv 2003. godine, vidi stavak 14. gore) presudom od 16. veljače 2004. godine.

117. Nakon nastavka istrage, postupak protiv pet okrivljenika obustavljen je odlukom od 14. listopada 2005. godine. Budući da je ta odluka preinačena 10. rujna 2006. godine, postupak je ponovno pokrenut.

118. Nakon dodatne istrage poduzete u skladu s uputama navedenima u presudi od 30. lipnja 2003. godine, vojni odjel ureda tužitelja pri Visokom suda kasacije i pravde optužio je bivšeg ministra unutarnjih poslova, njegovog zamjenika i dvojice viših vojnih časnika odlukom od 27. srpnja 2007. godine. Obustavio je postupak protiv petog časnika koji je u međuvremenu preminuo.

Prema odluci o upućivanju na suđenje, „izostanak reakcije javnih vlasti“ te izostanak neposredne učinkovite istrage „ugrozio je samo postojanje demokracije i vladavine prava“.

119. Presudom od 17. prosinca 2007. godine, Visoki sud kasacije i pravde naredio je da predmet bude vraćen vojnom odjelu ureda tužitelja zbog proceduralnih povreda, prije svega zbog toga što kazneni postupak protiv bivšeg ministra može biti pokrenut samo putem posebnog postupka koji podrazumijeva prethodno ovlaštenje parlamenta.

120. Dana 15. travnja 2008. godine, vojni odjel ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde podnio je reviziju protiv te odluke, ali je revizija odbijena 23. lipnja 2008. godine.

121. Dana 30. travnja 2009. godine, vojni odjel ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde proglasio se nenadležnim za ispitivanje tog dijela predmeta, prije svega zbog toga što su pripadnici policijskih snaga – uključujući ministra unutarnjih poslova – nakon zakonodavne reforme postali državni službenici, te vojni sudovi i tužitelji nisu više bili nadležni za njihova kaznena djela, iako su ta djela počinjena dok su bili vojni dužnosnici. Prema tome, odjel je ustupio nadležnost jednom od redovnih kaznenih odjela istog ureda tužitelja, tj. Odjelu za kaznene postupke i kriminalistiku (*Secția de urmărire penală și criminalistică*).

122. Odlukom od 6. lipnja 2013. godine, taj je odjel obustavio postupak protiv bivšeg ministra i njegova zamjenika, koji su umrli 2. studenoga 2010. godine i 4. veljače 2013. godine.

123. Istom odlukom, isti odjel tužiteljstva proglasio se nenadležnim u pogledu dva posljednja okrivljenika koja su još uvijek bila živa, pukovnika C.V. i C.D., te je njihove predmete uputio vojnom tužiteljstvu pri Regionalnom vojnom sudu u Bukureštu.

124. Istraga je još uvijek bila u tijeku pred tim tužiteljstvom dana 2. listopada 2013. godine.

3. Optužbe protiv bivšeg predsjednika republike u vezi sa smrću supruge gđe Ance Mocanu

125. Taj dio istrage odnosi se na optužbe protiv bivšeg predsjednika Republike Rumunjske u vezi sa žrtvama koje su ubijene ili ranjene hicima koje je ispalila vojska 13. lipnja 1990. godine.

126. Bivši predsjednik Rumunjske koji je bio na vlasti od 1989. godine do 1996. godine i od 2000. godine do 2004. godine, optužen je 19. lipnja 2007. godine, do kojeg je datuma vršio dužnost senatora i bio član parlamenta. Optužen je za „namjerno poticanje vojnika da koriste silu protiv prosvjednika na Sveučilišnom trgu i u ostalim četvrtima glavnog grada, što je čin koji je rezultirao smrću i ranjavanjem više osoba vatrenim oružjem“. Te su činjenice kvalificirane kao sudjelovanje *lato sensu* u teškom ubojstvu, što je djelo kažnjivo na temelju članaka 174., 175. točke (e) i 176. točke (b) Kaznenog zakona zajedno s člankom 31. stavkom 2. tog zakona.

127. Dana 19. srpnja 2007. godine, te su optužbe razdvojene od predmeta broj 74/P/1998. Istraga je nastavljena pod brojem 107/P/2007.

128. U međuvremenu, 20. lipnja 2007. godine, Ustavni sud, odlučujući o predmetu koji nije imao veze s ovim predmetom, donio je presudu kojom je odlučio da vojni sudovi nisu nadležni suditi ili kazneno goniti optuženike koji su civili. Zbog toga se vojni odjel tužiteljstva, odlukom od 20. srpnja 2007. godine, proglasio nenadležnim za ispitivanje predmeta broj 107/P/2007, te je ustupio nadležnost jednom od redovnih kaznenih odjela.

129. Dana 7. prosinca 2007. godine, državni tužitelj Rumunjske ukinuo je optužnicu od 19. lipnja 2007. godine zbog proceduralnih grešaka te je naložio nastavak istrage.

130. Dana 10. listopada 2008. godine, odjel za kaznene postupke i kriminalistiku ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde donio je odluku o nepokretanju kaznenog postupka uz obrazloženje da ne postoji uzročno-posljedična veza između naređenja o evakuaciji Sveučilišnog trga, koje je donio bivši predsjednik, i odluke koju su donijela trojica časnika uz suglasnost svojih nadređenih – generala A. i generala C. (ministra unutarnjih poslova) – da se naredi pucanje na prosvjednike.

Pri donošenju takve odluke, tužiteljstvo je smatralo da su ciljevi akcijskog plana izrađenog 12. lipnja 1990. godine bili ostvareni do 9.00 h sljedećeg jutra te da događaji koji su se odvijali kasnije, uključujući naređenje o otvaranju vatre, nemaju veze s tim planom te da ih oni koji su plan pripremali nisu mogli predvidjeti.

131. Dana 3. studenoga 2008. godine, gđa Anca Mocanu i ostale oštećene osobe osporile su odluku o nepokretanju kaznenog postupka.

132. Dana 18. prosinca 2009. godine, tročlano vijeće sudaca Visokog suda kasacije i pravde odbacilo je njihove žalbe kao nedopuštene, utvrđujući ih zakašnjelima ili neosnovanima, ovisno o predmetu. Zaključilo je da ne postoji uzročno-posljedična veza između djela koja se pripisuju bivšem predsjedniku i nepredvidivih posljedica prosvjeda koji je rezultirao smrtnim slučajevima više osoba. Osim toga, ono je istaknulo da su tri od ukupnog broja oštećenih stranaka – udovice ili srodnici žrtava koje su umrle 13. i 14. lipnja 1990. godine –, uključujući gđu Ancu Mocanu, izjavile na raspravi koja je održana 11. prosinca 2009. godine da ne namjeravaju osporavati odluku o nepokretanju kaznenog postupka protiv bivšeg predsjednika te da

samo žele da oni koji su odgovorni za nezakonita ubojstva budu identificirani te da odgovaraju. Nakon što su oštećenici podnijeli reviziju, odluku je potvrdilo vijeće od devet sudaca Visokog suda presudom od 25. listopada 2010. godine.

4. Istražne radnje u vezi s okolnostima smrti g. Velicua-Valentina Mocanua

133. Prema rezultatima obdukcije tijela supruga gđe Ance Mocanu, uzrok njegove smrti bile su rane nanesene metkom koji je ispalila treća strana.

134. Podnositeljica je podnijela svoj prvi izričit zahtjev za pridruživanjem postupku u svojstvu oštećenika 11. prosinca 2000. godine. Istog dana, podnositeljica i ostali oštećenici – srodnici tri druge osobe koje su ubijene za vrijeme događaja 13. i 14. lipnja 1990. godine – dostavile su zajedničke podneske s njihovim očitovanjima glede identiteta onih koji su odgovorni za smrt njihovih srodnika, te svoje zahtjeve za naknadu štete.

135. Dana 14. veljače 2007. godine, podnositeljicu je po prvi put ispitalo tužiteljstvo u svrhu istrage. Uz pomoć odvjetnika po vlastitom izboru, ona je izjavila da se njen suprug nije vratio kući u večernjim satima 13. lipnja 1990. godine, da se ona zbog toga zabrinula, da ga je bezuspješno tražila naredni dan te da je kasnije saznala iz medija da je ubijen pucnjem u glavu. Nije je posjetio istražitelj ili službeni predstavnik i niti je bila pozvana u svrhu istrage; samo ju je posjetilo nekoliko novinara. Izjavila je da je imala dvadeset godina u relevantno vrijeme, da je bila nezaposlena te da je sama odgajala njihovo dvoje djece od smrti supruga, kćer od dva mjeseca (rođenu u travnju 1990. godine) i dvogodišnjeg sina.

136. Dokumenti iz spisa koji je dostavljen Sudu ne pokazuju je li gđa Anca Mocanu bila obavještavana o napredovanju istrage o teškom nezakonitom ubojstvu njezina supruga nakon presude koju je donio Visoki sud kasacije i pravde 17. prosinca 2007. godine, kojom je naloženo vraćanje predmeta tužiteljstvu.

5. Nastavak istrage o optužbama za nečovječno postupanje

137. Između 26. studenoga 1997. godine i 12. lipnja 2006. godine, pokrenut je kazneni postupak protiv 37 osoba – 28 civila i 9 vojnika – u osnovi za djela protiv države počinjena tijekom događaja koji su se odvijali u lipnju 1990. godine. Bivši predsjednik Rumunjske bio je među osobama koje su bile kazneno gonjene. Optužen je 9. lipnja 2005. godine za sudjelovanje u genocidu (članak 357. točke (a), (b) i (c) Kaznenog zakona), propagandu u korist rata (članak 356.), nečovječno postupanje (članak 358.), djela usmjerena protiv države (članak 162.) i djela sabotaze (članak 163.).

Velika većina od tih 28 optuženih civila bili su direktori rudarskih društava, rukovodioci sindikata rudara i viši državni službenici Ministarstva rudarstva.

138. Dana 16. rujna 1998. godine, tom dijelu istrage dodijeljen je broj predmeta 75/P/1998 (vidi stavak 106. gore).

139. Dana 19. prosinca 2007. godine, vojni odjel ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu kasacije i pravde naložio je da predmet broj 75/P/1998 bude razdvojen na dva dijela, od koji se jedan odnosio na kaznene optužbe protiv 28 civila, uključujući bivšeg predsjednika Rumunjske i bivšeg šefa SRI-ja, a drugi na optužbe protiv devetorice vojnika. Istraga u odnosu na 28 civila trebala je biti nastavljena pred nadležnim civilnim odjelom istog tužiteljstva.

140. Odlukom od 27. veljače 2008. godine, glavni tužitelj vojnog odjela ukinuo je odluku od 19. prosinca 2007. godine jer je utvrdio da jedno tužiteljstvo, tj. nadležni civilni odjel treba ispitati cjelokupni predmet u odnosu na sve okrivljene, i civile i vojnike, zbog uske povezanosti događaja.

141. U skladu s tom odlukom, 29. travnja 2008. godine, vojni odjel tužiteljstva pri Visokom sudu kasacije i pravde također je ustupio nadležnost nadležnom civilnom odjelu u svrhu ispitivanja kaznenih optužbi protiv devet vojnih osoba – uključujući nekoliko generala, bivšeg šefa policije i bivšeg ministra unutarnjih poslova.

142. Odluka od 29. travnja 2008. godine sadržavala je popis više od tisuću žrtava koje su zadržane i podvrgnute zlostavljanju, osobito u prostorijama Škole za časnike Băneasa i vojnoj jedinici Măgurele. G. Marin Stoica bio je na popisu žrtava. Odluka je također sadržavala popis pravnih osoba koja su pretrpjele štetu za vrijeme represivnih mjera od 13. do 15. lipnja 1990. godine, uključujući udrugu podnositeljicu zahtjeva.

143. U toj odluci je navedena i „identifikacija oko 100 osoba koje su umrle za vrijeme događaja od 13. do 15. lipnja 1990. godine“.

144. Ona je sadržavala i popis državnih društava koja su stavila na raspolaganje radnike za intervenciju u Bukureštu. Taj je popis obuhvaćao, posebice, 20 rudarskih društava iz svih dijelova zemlje te tvornice iz 11 gradova (Călărași, Alexandria, Alba-Iulia, Krajova, Constanța, Deva, Giurgiu, Galați, Brașov, Slatina i Buzau), te tri tvornice u Bukureštu.

145. Nakon te odluke, 5. svibnja 2008. godine, vojni odjel tužiteljstva poslao je 209 svezaka, s ukupno otprilike 50.000 stranica predmeta broj 75/P/1998, nadležnom civilnom odjelu tužiteljstva.

146. Dana 26. svibnja 2008. godine, odjel ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde koji je primio cijeli spis, tj. Odjel za kaznene postupke i kriminalistiku, naveo je da nije nadležan te je ustupio nadležnost drugom odjelu istog tužiteljstva, tj. Upravi za istragu organiziranog kriminala i terorizma (*Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism – DIICOT*).

147. Odlukom od 10. ožujka 2009. godine, nadležna uprava tužiteljstva pri Visokom sudu kasacije i pravde, tj. DIICOT, odlučila je da neće pokrenuti kazneni postupak protiv bivšeg šefa SRI-ja za djela protiv države jer je nastupila zastara te da neće pokrenuti kazneni postupak protiv većine od ukupno 27 okrivljenih civila – direktora rudarskih društava, rukovoditelja sindikata rudara, viših državnih službenika Ministarstva rudarstva i lokalne uprave – uz obrazloženje da ne postoje bitna obilježja kaznenog djela.

148. Pri donošenju takve odluke, tužiteljstvo je smatralo da su neki od okrivljenika, u svojstvu šefa države, ministra unutarnjih poslova, zamjenika ministra ili šefa policije, vršili državne ovlasti te da bi bilo nelogično smatrati da su oni mogli počinuti djela kojima se potkopava njihova vlastita vlast. U vezi s rudarima i ostalim radnicima koji su doputovali u Bukurešt 14. lipnja 1990. godine, tužiteljstvo je smatralo da su oni „preobrazili sebe u sigurnosne snage“ te da su bili uvjereni da njihovo djelovanje služi državnoj vlasti. Osim toga, primijetilo je da je njihova intervencija bila besmislena budući da je operacija koju su vodili padobrancu u sjedištu televizije omogućila ponovno uspostavljanje reda u glavnom gradu oko 1.00 h dana 14. lipnja 1990. godine.

149. Tužiteljstvo je također obustavilo postupak protiv trojice okrivljenika koji su u međuvremenu umrli.

150. Konačno, DIICOT je odlučilo ustupiti nadležnost Odjelu za kaznene postupke i kriminalistiku u vezi s ostatkom predmeta, tj. optužbe za nečovječno postupanje, propagandu u korist rata i genocid u smislu članka 357. točke (a) do (c) Kaznenog zakona. Te su se činjenice odnosile na samo devet osoba koje su bile optužene u razdoblju od 2000. godine do 2006. godine, uključujući bivšeg predsjednika.

151. Dana 17. lipnja 2009. godine, donesena je odluka da se ne pokreće kazneni postupak u pogledu tih optužbi; njen je sadržaj izložen u nastavku.

6. Odluka od 17. lipnja 2009. godine o nepokretanju postupka

152. Dana 17. lipnja 2009. godine, ured tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde donio je odluku o nepokretanju kaznenog postupka u predmetu koji se u načelu odnosio na optužbe za nečovječno postupanje koje su proizašle iz 856 prijava osoba koje su bile ozlijeđene u nasilju počinjenom od 13. do 15. lipnja 1990. godine.

153. U predmetnoj odluci navedeno je da bivši šef države nije bio ispitan kao okrivljenik tijekom istrage.

154. Odluka je sveobuhvatno opisala nasilje – kvalificirano kao krajnja okrutnost – počinjeno nad nekoliko stotina osoba.

155. Navedeno je da istraga koju su vodila civilna tužiteljstva gotovo devetnaest godina, a potom vojna tužiteljstva, nije omogućila utvrđivanje identiteta počinitelja ili stupnja umiješanosti sigurnosnih snaga. Mjerodavni dio odluke glasi kako slijedi:

„Istraga koju su vodila civilna tužiteljstva tijekom razdoblja od otprilike devetnaest godina, a potom vojna tužiteljstva, čija se utvrđenja nalaze u spisu (...) nije omogućila utvrđivanje identiteta rudara koji su izvršili napade, stupanj umiješanosti sigurnosnih snaga, te članova i pristaša FSN-a u njihovo djelovanje, te njihovu ulogu i stupanj umiješanosti u čine nasilja počinjene nad stanovnicima glavnoga grada 14. i 15. lipnja 1990. godine.“

156. Odluka je naložila obustavljanje postupka protiv jednog okrivljenika, koji je u međuvremenu preminuo, te odustajanje od progona (*scoatere de sub urmărire penală*) devet ostalih okrivljenika za djela za koja je nastupila zastara, naročito za djelo skrivanja počinitelja kaznenog djela.

157. Što se tiče kaznenih djela za koja nije nastupila zastara, naročito djela nečovječnog postupanja, u odluci je navedeno da nema temelja za kazneni progon jer ne postoje bitna obilježja kaznenog djela ili jer istinitost prijavljenih događaja nije dokazana.

158. U svezi s time, navedeno je da se tadašnjem šefu države ne može predbacivati bilo koji oblik sudjelovanja u zajedničkoj akciji rudara i oružanih snaga jer je on samo odobrio akcije koje su provedene u jutarnjim satima 13. lipnja 1990. godine te intervenciju vojske istog dana poslije podne, s ciljem ponovnog uspostavljanja reda. Također je navedeno da nema podataka (*date certe*) koji bi potkrijepili optužbe protiv njega u odnosu na pripremanje dolaska rudara u Bukurešt te upute koje su im dane. Naznačeno je da se njegov zahtjev rudarima da zaštite državne institucije i ponovno uspostave red – nakon čega je 1.021 osoba lišena slobode i podvrgnuta fizičkim napadima – može kvalificirati samo kao poticanje na počinjenje napada te da je u tom pogledu nastupila zastara kaznenog progona.

159. Ured tužitelja smatrao je da su prosvjednici i druge osobe koje su bile meta rudara pripadale različitim etničkim skupinama (rumunjskoj, romskoj, mađarskoj) i društvenim kategorijama (intelektualci, studenti, učenici, ali i radnici) te da se stoga ne mogu smatrati jednom skupinom ili zajednicom koja se može identificirati na objektivnom geografskom, povijesnom, društvenom ili drugom temelju, te da se iz tog razloga navedeni događaji ne mogu kvalificirati kao genocid. Pozivajući se na sudsku praksu Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, tužiteljstvo je također smatralo da osobe lišene slobode nisu bile sustavno podvrgnute zlostavljanju.

160. Odluka je dalje navodila da se govor kojim je šef države ohrabrio rudare da zauzmu i brane Sveučilišni trg od prosvjednika koji su tamo logorovali ne može tumačiti kao ratna propaganda budući da okrivljenik nije htio izazvati sukob bilo koje vrste, nego je, naprotiv, tražio od rudara „da zaustave eksces i krvoproliće“.

161. Također je navedeno da su rudari bili motivirani jednostavnim osobnim uvjerenjima koja su proizašla iz kolektivne histerije koja ih je navela da djeluju kao arbitri političke situacije i revni čuvari političkog režima – čiji su ih vođe prepoznali kao takve –, ovlašteni da „poprave“ one

koji su se suprotstavljali njegovom legitimitetu. Tužitelj je nadalje istaknuo da je zakonski uvjet kažnjivosti da je nečovječno postupanje bilo usmjereno protiv „osoba koje su pale u ruke neprijatelja“, te je smatrao da taj kriterij nije bio ispunjen s obzirom da rudari 14. lipnja 1990. godine više nisu imali neprijatelja protiv kojeg bi se borili.

162. U vezi s optužbama za mučenje, tužitelj je smatrao da rumunjsko pravo u mjerodavno vrijeme nije sadržavalo odredbe protiv mučenja.

163. Odluka od 17. lipnja 2009. godine analizirala je svaku pojedinu optužbu u odnosu na svakog pojedinog okrivljenika, ali nijedna žrtva nije navedena imenom, niti su navedeni pojedini čini nasilja koje je prijavila svaka od njih, nego se odluka poziva na prilog koji nije dostavljen Sudu. U njoj se spominje broj žrtava ili njihovo pripadanje pojedinoj kategoriji, te navodi, na primjer, 425 osoba koja su bile uhićene i držane u prostorijama Škole za časnike Băneasa ili 574 prosvjednika koji su bili uhićeni i zatvoreni u prostorijama vojne baze Măgurele.

7. Žalbe podnesene protiv odluke od 17. lipnja 2009. godine o nepokretanju kaznenog postupka

164. Udruga podnositeljica zahtjeva, druge pravne osobe i pojedinci podnijeli su žalbu protiv odluke o nepokretanju kaznenog postupka od 17. lipnja 2009. godine, koju je 3. rujna 2009. godine odbio glavni tužitelj mjerodavnog odjela ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde. Pri donošenju takve odluke, tužiteljstvo je smatralo da nisu počinjene radnje koje se mogu kvalificirati zločin protiv čovječnosti, nečovječno postupanje ili genocid.

165. G. Marin Stoica i četiri druga oštećenika također su podnijeli žalbu protiv navedene odluke. Odbijena je 6. studenoga 2009. godine. G. Marin Stoica podnio je reviziju Visokom sudu kasacije i pravde.

166. Dana 9. ožujka 2011. godine, nakon što je odbio prigovor o *res judicata* kojeg je istaknuo bivši šef države, Visoki sud kasacije i pravde odlučivao je o osnovanosti odluke o nepokretanju kaznenog postupka, te je odbio reviziju podnositelja.

167. U svojoj presudi, kvalificirao je napad na podnositelja kao nanošenje teške tjelesne ozljede (članak 182. Kaznenog zakona), nezakonito uhićenje, zlostavljanje (članak 267.), mučenje, nepravednu represiju i iznudu. Smatrao je da je odlukom od 17. lipnja 2009. godine ispravno odlučeno da se ne pokreće kazneni postupak jer je u odnosu na predmetna kaznena djela nastupila zastara i jer mučenje nije bilo kazneno djelo u relevantno vrijeme.

168. S druge strane, nije presudio o kriminalizaciji nečovječnog postupanja (članak 358. Kaznenog zakona), koje je bilo predmet odluke od 29. travnja 2008. godine, u kojoj je podnositelj imenovan kao žrtva nečovječnog postupanja koje je pripisano petorici generala.

8. Sažetak i pojašnjenja u vezi s istražnim radnjama

169. Prema Vladi, osnovne istražne radnje koje su provedene u razdoblju između 1990. i 2009. godine su sljedeće: više od 840 obavijesnih razgovora s oštećenicima; više od 5.724 saslušanja svjedoka; više od 100 nalaza i mišljenja vještaka sudske medicine. Rezultati tih radnji navedeni su u nekoliko tisuća stranica dokumenata.

(a) Istražne radnje koje se posebice odnose na g. Stoicu

170. Dana 18. lipnja 2001. godine, kada ga je primio tužitelj vojnog odjela ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde, g. Marin Stoica službeno je podnio prijavu zbog nasilja koje je tvrdio da je pretrpio u noći između 13. i 14. lipnja 1990. godine.

171. Njegova je prijava spojena s istražnim spisom koji je već bio otvoren u odnosu na druge optužbe, osobito nečovječno postupanje (spis broj 75/P/1998).

172. Dana 18. listopada 2002. godine, u svrhu istrage navodnog napada na njega, podnositelj je pregledan na Državnom institutu za sudsku medicinu, koji je izradio sudskomedicinski nalaz i mišljenje. U tom je nalazu i mišljenju navedeno da su ozljede opisane u medicinskom spisu koji je otvorila hitna medicinska služba 14. lipnja 1990. godine, zahtijevale tri do pet dana liječenja te da nisu bile opasne po život podnositelja.

173. Također je navedeno da je podnositelj bio hospitaliziran zbog teških epileptičnih napadaja u razdoblju od 31. listopada do 28. studenoga 1990. godine, u veljači 1997. godine, ožujku 2002. godine i kolovozu 2002. godine te da mu je dijagnosticirana posttraumatska sekundarna epilepsija te drugi cerebralni i vaskularni poremećaji (prolazni ishemijski napadaji – TIA). U nalazu vještaka navedeno je da se posttraumatska epilepsija pojavila nakon ozljede koju je zadobio 1966. godine.

174. Dana 9. i 17. svibnja 2005. godine, podnositelj je saslušan te mu je omogućeno da iznese svoje viđenje događaja koje je prijavio, te da podnese zahtjev za naknadu navodne materijalne i nematerijalne štete.

175. Vojni odjel ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde obavijestio je podnositelja dopisom od 23. svibnja 2005. godine da se njegova prijava ozljeda koje su mu nanijeli neidentificirani vojnici 13. lipnja 1990. godine i koje su rezultirale njegvoom hospitalizacijom “u komatoznom stanju”, istražuje u kontekstu predmeta broj 75/P/1998.

176. Iz potvrde izdane 26. travnja 2006. godine proizlazi da je prema unosima u upisnik vojnog odjela ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde, tužitelj primio podnositelja 2002., 2003., 2004., 2005. i 2006. godine, uglavnom u svrhu istrage ili informiranja o napredovanju istrage. Podnositelj je podnio dvije dodatne prijave, 12. rujna i 4. listopada 2006. godine.

177. Dana 23. travnja 2007. godine, tužitelj je ispitao dva svjedoka koja je naveo podnositelj zahtjeva.

178. Prilikom ispitivanja 9. svibnja 2007. godine u svojstvu oštećenika, podnositelj je od vojnog tužitelja zatražio da naloži provođenje drugog sudskomedicinskog vještačenja jer je smatrao da je nalaz i mišljenje iz 2002. godine potpuno propustio naglasiti težinu ozljeda koje je zadobio 1990. godine i posljedice tih ozljeda.

179. Tužitelj je naložio novo vještačenje. Zatražio je od sudskomedicinskih vještaka, između ostaloga, da utvrde postoji li uzročno-posljedična veza između ozljeda koje je podnositelj zadobio 1990. godine i zdravstvenih teškoća od kojih je patio na dan nalaganja vještačenja.

180. Tijekom saslušanja, podnositelj je pozvan da pogleda videozapis događaja od 13. lipnja 1990. godine, uključujući događaje iz sjedišta državne televizije. Podnositelj je prepoznao sebe te je zatražio da se videozapis uvrsti u istražni spis.

181. Dana 25. lipnja 2007. godine novi nalaz i mišljenje vještaka sudske medicine uvršten je u spis. U nalazu i mišljenju je precizirano, ponovno na temelju medicinskog nalaza od 14. lipnja 1990. godine, da su podnositeljeve ozljede zahtijevale medicinsko liječenje u trajanju od tri do pet dana te da nisu bile opasne po život. U nalazu i mišljenju je navedeno da ne postoji uzročno-posljedična veza između ozljeda zadobivenih u noći između 13. i 14. lipnja 1990. godine i podnositeljevih zdravstvenih problema, koji su kasnije zahtijevali višestruke hospitalizacije.

182. Dana 30. listopada 2007. godine, na zahtjev podnositelja, medicinska zapažanja o njegovom stanju, koja je pripremila hitna služba bolnice u Bukureštu 1992. godine, uvrštena su u spis.

183. Liječnički odbor Državnog fonda socijalnog osiguranja prethodno je podnositelju izdao potvrdu, na kojoj je naveden datum 24. svibnja 2007. godine, u kojoj je navedeno da pati od „opće naglašene invalidnosti“ koja je rezultirala potpunom nesposobnošću za rad. Mjerodavni dijelovi te potvrde glase:

„Imajući u vidu medicinsku dokumentaciju iz spisa pacijenta, dokumentaciju koja je nedavno priložena (...) te kliničko psihijatrijsko vještačenje provedeno 24. svibnja 2007. godine, odbor specijalista te viši odbor donio je sljedeću kliničku dijagnozu: miješani poremećaji ličnosti otežani organskim uzrocima. Akutna kranio-cerebralna trauma 1990. godine (napad). Epilepsija sa parcijalnim općim sekundarnim krizama, koje su potvrđene klinički i EEG-om, sada rijetke (...). Povijest bolesti pokazuje supraventrikularne smetnje (nepravilan srčani ritam i atrioventrikularni blok (...), s vraćanjem u ritam sinusa (...)) nakon kardioverzije.

Funkcionalna dijagnoza: opća naglašena invalidnost.

Radna sposobnost: potpuno izgubljena, 2. stupanj invaliditeta.

Adaptivna nesposobnost: 72%.“

184. U međuvremenu, 10. svibnja 2004. godine, tužiteljstvo pri Okružnom sudu u Bukureštu donijelo je odluku o nepokretanju kaznenog

postupka u jednom drugom predmetu, nakon što je podnositelj zahtjeva podnio kaznenu prijavu za pokušaj ubojstva na temelju istih činjenica.

(b) Pojašnjenja glede ispitivanja kaznene prijave sa zahtjevom za pridruživanje postupku u svojstvu oštećenika koju je podnijela udruga podnositeljica zahtjeva

185. Dana 9. lipnja 1990. godine, vojna jedinica br. 02515 iz Bukurešta poslala je udruzi podnositeljici zahtjeva dopis kojim ju je obavijestila da su „predstavnici Ureda državnog tužitelja (*Procuratura Generală*) sastavili popis predmeta pronađenih 14. lipnja 1990. godine [u sjedištu udruge] te da su ga, uz službeni zapisnik, položili u sjedištu Ureda tužitelja Bukurešta (*Procuraturii Municipiului București*)“.

186. Dana 22. srpnja 1990. godine, dva policijska službenika došla su u sjedište udruge podnositeljice zahtjeva. Naveli su da su prozori bili razbijeni, brave uništene te da su predmeti koji su se tamo nalazili „svi bili ispremetani“. Sastavili su zapisnik u prisustvu odgovornih osoba udruge i jednog svjedoka.

187. Dana 26. srpnja 1990. godine, udruga podnositeljica zahtjeva podnijela je kaznenu prijavu Uredu tužitelja Bukurešta zbog premetanja njezina sjedišta te napada koje su pretrpjeli neki od njezinih članova 14. lipnja 1990. godine, te je tražila povrat svih materijala i dokumenata koji su bili oduzeti. Zatražila je dopuštenje da se pridruži kaznenom postupku u svojstvu oštećenika.

188. Dana 22. listopada, Generalni policijski inspektorat je uredu tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde dostavio 21 spis, otvoren povodom kaznenih prijavi više pojedinaca i pravnih osoba u vezi s događajima od 13. i 14. lipnja 1990. godine. Među njima se nalazio i spis broj 1476/P/1990, koji se odnosio na prijavu udruge podnositeljice zahtjeva zbog zlostavljanja više njezinih članova. Generalni policijski inspektorat pozvao je tužiteljstvo da ih obavijesti o koracima koje je potrebno poduzeti da bi se provela saslušanja u svrhu istrage.

189. Udruga podnositeljica zahtjeva redovito je kontaktirala ured tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde (kasnije Visoki sud kasacije i pravde) kako bi dobila informacije o napredovanju istrage ili zatražila provođenje dodatnih istražnih radnji sve dok istraga nije okončana odlukom o nepokretanju kaznenog postupka od 17. lipnja 2009. godine.

II. MJERODAVNO DOMAĆE I MEĐUNARODNO PRAVO I PRAKSA

A. Međunarodni pravni dokumenti

1. Pravni izvori Ujedinjenih naroda

190. Odbor UN-a protiv mučenja objavio je Opći komentar br. 3 (2012.) o provedbi članka 14. Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kazni od strane država stranaka, čiji mjerodavni dijelovi glase kako slijedi:

„Prepreke pravu na zadovoljštinu

37. Ključna stavka prava na zadovoljštinu jest jasno priznavanje odgovorne države stranke da su reparativne mjere koje su pružene ili dodijeljene žrtvi zadovoljština za povrede Konvencije, djelovanjem ili propustom. Odbor stoga smatra da država stranka ne može provesti mjere razvoja ili omogućiti humanitarnu pomoć kao zamjenu za zadovoljštinu žrtvama mučenja ili zlostavljanja. Propust države stranke da pojedinoj žrtvi mučenja pruži zadovoljštinu ne može se opravdati pozivanjem na stupanj razvoja države. Odbor podsjeća da je nova vlada, kao i država sljednica, i dalje obvezna zajamčiti pristup pravu na zadovoljštinu.

38. Države stranke Konvencije imaju obvezu osigurati da je pravo na zadovoljštinu učinkovito. Specifične prepreke koje ometaju uživanje prava na zadovoljštinu i sprječavaju učinkovitu provedbu članka 14. uključuju, ali nisu ograničene na: neodgovarajuće nacionalno zakonodavstvo, diskriminaciju pri pristupu mehanizmima prijave i istrage te postupcima za naknadu štete i zadovoljštinu; neodgovarajuće mjere za osiguravanje privođenja navodnih počinitelja, zakone o državnoj tajni, pravila o teretu dokazivanja i postupovne zahtjeve koji utječu na utvrđivanje prava na zadovoljštinu; zastare, amnestije i imunitete; nepružanje dovoljne pravne pomoći i mjera zaštite za žrtve i svjedoke; kao i povezana stigma te fizički, psihički i ostali povezani učinci mučenja i zlostavljanja. Dodatno, propust države stranke da izvrši presude nacionalnih, međunarodnih ili regionalnih sudova kojima su određene reparativne mjere žrtvama mučenja predstavlja značajnu zapreku pravu na zadovoljštinu. Države stranke trebaju razviti koordinirane mehanizme kako bi žrtvama omogućile da ovrše presude i preko državnih granica, što uključuje priznavanje valjanosti sudskih naloga iz drugih država stranaka te pomaganje u pronalaženju imovine počinitelja.

39. Što se tiče obveza iz članka 14., države potpisnice će pripadnicima skupina koje su marginalizirane i/ili ranjive osigurati i *de jure* i *de facto* pristup pravovremenim i učinkovitim mehanizmima zadovoljštine, izbjegavati mjere koje otežavaju mogućnost pripadnicima takvih skupina da traže i dobiju zadovoljštinu, te rješavati formalne i neformalne zapreke s kojima se oni mogu suočiti pri traženju zadovoljštine. One mogu uključivati, na primjer, neodgovarajuće sudske ili druge postupke za kvantificiranje naknade štete što može imati negativne posljedice za takve pojedince kad je u pitanju pristupanje novcu ili zadržavanje novca. Kao što je Odbor već naglasio u svojem Općem komentaru br. 2, „spol je ključni čimbenik. Bivanje ženom presijeca se s drugim identifikacijskim obilježjima ili statusom osobe (...) kako bi se utvrdili načini na koje žene i djevojčice podliježu ili su u opasnosti od mučenja ili zlostavljanja“. Države stranke moraju posvetiti odgovarajuću pažnju spolu prilikom pružanja svih gore navedenih elemenata u postupku osiguravanja da svi, posebice pripadnici skupina koje su postale ranjive, uključujući LGBT skupine, budu tretirani

pravedno i ravnopravno te da dobiju pravednu i odgovarajuću naknadu, rehabilitaciju i druge reparativne mjere koje odgovaraju njihov specifičnim potrebama.

40. Zbog kontinuirane prirode učinaka mučenja, zastara ne bi trebala biti primjenjiva s obzirom da žrtve lišava zadovoljštine, naknade štete i rehabilitacije koju na koju imaju pravo. Za mnoge žrtve protek vremena ne smanjuje nastalu štetu te se u nekim slučajevima šteta može povećati zbog posttraumatskog stresa koji zahtijeva medicinsku, psihološku i društvenu potporu koja je obično nedostupna onima koji nisu dobili zadovoljštinu. Države stranke moraju osigurati da sve žrtve mučenja ili zlostavljanja, bez obzira na to kad se povreda dogodila te je li provedene od strane ili uz pristanak bivšeg režima, mogu pristupiti svojim pravima na pravno sredstvo i dobivanje zadovoljštine (...).“

2. Sudska praksa Međuameričke komisije za ljudska prava i Međuameričkog suda za ljudska prava

191. Međunarodna sudska praksa sadrži primjere predmeta u kojima su navodne žrtve masovnih povreda temeljnih prava, poput prava na život i prava da ne trpe zlostavljanje, bile ovlaštene čekati niz godina prije pokretanja postupka na nacionalnoj razini i kasnije podnošenja zahtjeva međunarodnim sudovima, iako su kriteriji dopuštenosti za njihove zahtjeve, u pogledu iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava i vremenskih rokova za podnošenje prigovora, bili slični onima propisanim Konvencijom (vidi, *inter alia*, Međuamerička komisija za ljudska prava, *Zajednica Rio Negro majanskih starosjedioca i njezinih članova protiv Gvatemale*, izvješće br. 13/2008 od 5. ožujka 2008., zahtjev br. 844/05; Međuamerički sud za ljudska prava (“IACtHR”), *Masakr „Las Dos Erres“ protiv Gvatemale*, 24. studenoga 2009. i IACtHR, i *García Lucero et al. protiv Čilea*, 28. kolovoza 2013.).

192. Mjerodavni dijelovi prvog predmeta citiranog gore (*Zajednica Rio Negro majanskih starosjedioca i njezinih članova*, stavci 88.-89.) glase kako slijedi:

„Pravilo o razumnom roku za podnošenje zahtjeva međuameričkom sustavu ljudskih prava mora biti analizirano u svakom pojedinom slučaju, uzimajući u obzir postupanje najbližih srodnika žrtava s ciljem traženja pravde, ponašanje države, te situaciju i kontekst u kojima se navodna povreda dogodila. Stoga, s obzirom na kontekst i značajke ovog predmeta, kao i činjenicu da je nekoliko istraga i sudskih postupaka još uvijek u tijeku, Komisija smatra da je zahtjev podnesen u razumnom roku te da je zahtjev dopuštenosti koji se odnosi na vrijeme za podnošenje ispunjen.“

B. Odredbe koje se odnose na zastaru kaznenog progona

193. Članak 121. Kaznenog zakona, koji je bio na snazi u predmetno vrijeme, glasi kako slijedi:

„Zastara kaznenog progona ne primjenjuje se na zločine protiv mira i čovječnosti.“

194. Članak 122., koji je bio na snazi u predmetno vrijeme, uređuje rokove zastare kaznenog progona. Mjerodavni dijelovi glase kako slijedi:

„Kazneni progon zastarijeva nakon:

- (a) petnaest godina, u slučaju kad zakon predviđa maksimalnu kaznu doživotnog zatvora ili petnaest godina zatvora za počinjeno kazneno djelo;
- (b) deset godina, u slučaju kad zakon predviđa maksimalnu kaznu zatvora veću od deset godina i manju od petnaest godina za počinjeno kazneno djelo;
- (c) osam godina, u slučaju kad zakon predviđa maksimalnu kaznu zatvora veću od pet godina i manju od deset godina;
- (d) pet godina, u slučaju kad zakon predviđa maksimalnu kaznu zatvora veću od jedne godine i manju od pet godina za počinjeno kazneno djelo;
- (e) tri godine, u slučaju kad zakon predviđa maksimalnu kaznu zatvora koja nije veća od jedne godine ili novčanu kaznu za počinjeno kazneno djelo.

Zastara počinje teći od datuma kad je kazneno djelo počinjeno (...).“

195. Članak 123. propisuje razloge za prekid tijeka zastare, točnije, poduzimanje bilo koje radnje o kojoj, na temelju zakona, okrivljenik mora biti obaviješten.

196. Članak 124., kako je bio na snazi u predmetno vrijeme, uređuje posebni rok zastare. Mjerodavni dijelovi glase kako slijedi:

„Kazneni progon zastarijeva bez obzira na broj prekida koji su se dogodili ako je vremenski rok propisan člankom 122. premašen za pola razdoblja u pitanju.“

C. Članak 358. Kaznenog zakona i sudska praksa koja se odnosi na njegovu primjenu

197. Članak 358. Kaznenog zakona glasi kako slijedi:

Nečovječno postupanje (*Tratamentele neomeneoase*)

„1. Nečovječno postupanje prema ranjenim ili bolesnim osobama, prema civilnom zdravstvenom osoblju ili pripadnicima Crvenog križa ili drugih sličnih organizacija, prema brodolomcima, ratnim zarobljenicima i, općenito, svim ostalim osobama koje su pale u ruke neprijatelja (*și în general a oricărei persoane căzute sub puterea adversarului*), ili podvrgavanje tih osoba medicinskim ili znanstvenim pokusima koji nisu opravdani medicinskim liječenjem primijenjenim u njihovu korist, kažnjava se kaznom zatvora u rasponu od pet do dvadeset godina i lišavanjem određenih prava.

2. Počinjenje sljedećih djela protiv osoba spomenutih u prethodnom stavku kažnjava se istom kaznom:

- (a) prisilno novačenje u neprijateljske oružane snage;
- (b) uzimanje talaca;
- (c) deportacija;
- (d) prisilno premještanje (*dislocarea*) ili lišavanje slobode bez pravnog temelja;
- (e) osuda ili smaknuće bez prethodne presude suda uspostavljenog zakonom u skladu s osnovnim zahtjevima odgovarajućeg postupka propisanog zakonom.

3. Mučenje, sakaćenje ili istrebljenje osoba spomenutih u prvom stavku kažnjava se kaznom doživotnog zatvora ili kaznom zatvora u rasponu od petnaest do dvadeset pet godina i lišavanjem određenih prava.

4. Kad su kaznena djela kažnjiva na temelju ovog članka počinjena za vrijeme rata, kazna koja se primjenjuje jest doživotni zatvor.“

198. Presudom br. 2579, donesenom 7. srpnja 2009., Visoki sud kasacije i pravde potvrdio je odluku o primjenjivosti članka 358. Kaznenog zakona – odredbe koja sankcionira nečovječno postupanje – koju je usvojio vojni sud u predmetu koji se odnosio na uhićenje i smrt u zatvoru 1948. godine protivnika totalitarnog režima koji je tada tek uspostavljen u Rumunjskoj. Mjerodavni dijelovi te presude glase kako slijedi:

„Presudom od 28. siječnja 2009., Vojni prizivni sud odlučio je (...) dopustiti žalbu žalitelja (...) protiv odluke (...) o nepokretanju kaznenog postupka, donesene u pogledu D. Z. i osoblja Medicinske službe Ministarstva unutarnjih poslova (1948. godine) zbog zločina nečovječnog postupanja, kažnjivog na temelju članka 358. Kaznenog zakona (...).

(...) predmet je poslan Vojnom tužiteljstvu pri Vojnom prizivnom sudu s ciljem pokretanja kaznenog postupka (*în vederea începerii urmăririi penale*) iz razloga, činjenica i okolnosti utvrđenih na temelju dokaza navedenih u presudi (...).

Pri donošenju takve odluke, Prizivni je sud istaknuo sljedeće: (...)

Oslanjajući se na definiciju nečovječnog postupanja koju je iznio Europski sud [ljudskih prava], Visoki sud u ovom predmetu primjećuje da je 1948. godine, u razdoblju u kojem su počinjena djela koja potpadaju pod članak 358. Kaznenog zakona, postojala situacija sukoba - preduvjet [za utvrđivanje ovog zločina] - između vlasti Komunističke države, koje nisu samo tolerirale već i ovlastile „državne službenike“ da se ponašaju poput pravih mučitelja, te žrtava ovog režima fizičke i psihičke represije. U tim okolnostima ništa ne sprječava da okrivljenici budu predmetom istrage u odnosu na to kazneno djelo.

Actus reus kaznenog djela nečovječnog postupanja kako je primjenjivo u ovom predmetu sastoji se od podvrgavanja ozlijeđenih ili bolesnih osoba nečovječnom postupanju, odnosno postupanju koje je teško fizički izdržati te je ponižavajuće.

Zbog toga je Vojni prizivni sud s pravom naložio da se predmet vrati tužiteljstvu kako bi se pokrenuo kazneni postupak, uključujući u pogledu ovog zločina u kojem su okrivljenici Z. i D. naložili uhićenje D.A. dana 21. travnja 1948. godine pod optužbom podriivanja državne sigurnosti na temelju anonimne optužbe te bez ikakvih dokaza da je kazneno djelo bilo počinjeno.“

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANAKA 2. I 3. KONVENCIJE

199. Gđa Anca Mocanu i g. Marin Stoica tvrdili su da tužena država nije ispunila svoje obveze temeljem postupovnog aspekta članka 2. i 3. Konvencije. Tvrdili su da te odredbe od države zahtijevaju da provede

učinkovitu, nepristranu i temeljitu istragu koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja osoba odgovornih za oružano suzbijanje prosvjeda 13. i 14. lipnja 1990. godine, tijekom kojeg je g. Velicu-Valentin Mocanu, suprug prve podnositeljice, ubijen vatrenim oružjem, a drugi podnositelj podvrgnut zlostavljanju.

Mjerodavni dijelovi članka 2. glase:

Članak 2.

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života (...).“

Članak 3. glasi:

Članak 3.

„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.“

A. Nadležnost *ratione temporis* Suda

200. Sud primjećuje da tužena Vlada nije pred Velikim vijećem prigovorila nadležnosti Suda *ratione temporis*. Međutim, ona je tvrdila da Sud može ispitati prigovore koji su mu izneseni samo u dijelu u kojem se odnose na razdoblje nakon 20. lipnja 1994. godine, tj. datuma kada je Konvencije stupila na snagu u odnosu na Rumunjske.

201. Sud ponavlja da se mora uvjeriti kako je nadležan u svakom predmetu koji mu je iznesen te je stoga obavezan razmotriti pitanje svoje nadležnosti u svakoj fazi postupka, čak i kada nije istaknut prigovor u tom pogledu (vidi *Blečić protiv Hrvatske* [VV], broj 59532/00, stavak 67., ECHR 2006 III).

1. Presuda Vijeća

202. Vijeće je utvrdilo da se postupovna obveza provođenja učinkovite istrage koja proizlazi iz članaka 2. i 3. Konvencije razvila u zasebnu i samostalnu obvezu koja može obvezivati državu čak i kada se ugrožavanje života ili osobnog integriteta dogodilo prije stupanja Konvencije na snagu u odnosu na tu državu. Presuđujući na navedeni način, ponovilo je načela izražena u presudi *Šilih protiv Slovenije* ([VV], broj 71463/01, stavci 159.-163., 9. travnja 2009.) koja su kasnije primijenjena u predmetima protiv Rumunjske koji su se odnosili na događaje iz prosinca 1989. godine (vidi *Agache i drugi protiv Rumunjske*, broj 2712/02, stavci 70.-73., 20. listopada 2009.; *Şandru i drugi protiv Rumunjske*, broj 22465/03, stavak 59., 8. prosinca 2009.; i *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi protiv Rumunjske*, br. 33810/07 i 18817/08, stavak 114.-118., 24. svibnja 2011.).

203. Također je smatralo da je, kako bi navedena postupovna obveza bila primjenjiva, značajan dio postupovnih radnji bio ili trebao biti poduzet

nakon što je predmetna država ratificirala Konvenciju. Primjenjujući ta načela na ovaj predmet, Vijeće je primijetilo da je kazneni postupak u svezi s nasilnim suzbijanjem prosvjeda u lipnju 1990. godine pokrenut 1990. godine, da je nastavljen nakon 20. lipnja 1994. godine te da je značajan dio postupovnih radnji poduzet nakon tog datuma.

204. Prema tome, Vijeće se proglasilo nadležnim *ratione temporis* za ispitivanje navoda o postupovnoj povredi članaka 2. i 3. Konvencije te je odbilo prigovor koji je Vlada u tom pogledu podnijela samo u odnosu na zahtjev g. Stoice.

2. Ocjena Suda

205. U presudi koju je donio u predmetu *Janowiec i drugi protiv Rusije* ([VV], br. 55508/07 i 29520/09, stavci 128.-151., 21. listopada 2013.), Sud je dodatno pojasnio vremenska ograničenja svoje nadležnosti – koja su prethodno definirana u presudi *Šilih* (citirana gore, stavci 162.-163.) – u pogledu postupovne obveze istrage smrtnih slučajeva ili zlostavljanja koje se dogodilo prije stupanja Konvencije na snagu („ključni datum“).

206. Utvrdio je, u biti, da je navedena vremenska nadležnost strogo ograničena na postupovne radnje koje su bile provedene ili su trebale biti provedene nakon stupanja Konvencije na snagu u odnosu na tuženu državu, te da ovisi o postojanju bliske povezanosti između događaja koji je doveo do postojanja obveze na osnovu članaka 2. i 3. Konvencije i stupanja na snagu Konvencije. Dodao je da je ta povezanost prvenstveno definirana vremenskom udaljenosti između događaja koji predstavlja okidač i ključnog datuma, između kojih može biti samo razumno kratko vremensko razdoblje koje normalno ne bi smjelo biti dulje od deset godina (vidi *Janowiec i drugi*, citirano gore, stavak 146.); u isto vrijeme, Sud je precizirao da to vremensko razdoblje nije po sebi odlučujuće. U tom pogledu, on je istaknuo da se postojanje navedene povezanosti može ustanoviti samo ako je većina istrage – odnosno, poduzimanje znatnog dijela postupovnih radnji s ciljem utvrđivanja uzroka smrti i procesuiranja odgovornih – provedena ili trebala biti provedena u razdoblju nakon stupanja Konvencije na snagu (vidi, *Janowiec i drugi*, citirano gore, stavak 147.).

207. U ovom predmetu, Sud ponavlja da se prigovori u vezi s postupovnim aspektom članaka 2. i 3. Konvencije odnose na istragu oružanog suzbijanja protuvladinih prosvjeda provedenog 13 i 14. lipnja 1990. godine te da je to suzbijanje koštalo života supruga prve podnositeljice te ugrozilo fizički integritet drugog podnositelja. Ta je istraga započela 1990. godine, ubrzo nakon tih događaja, te je dovela do poduzimanja, *inter alia*, istražnih radnji čiji je prvenstveni cilj bio identificiranje žrtava koje su bile ubijene iz vatrenog oružja, uključujući supruga prve podnositeljice.

208. Dakle, potrebno je istaknuti da su prošle četiri godine između događaja koji predstavlja okidač i stupanja Konvencije na snagu u odnosu

na Rumunjsku dana 20. lipnja 1994. godine. To je vremensko razdoblje relativno kratko. Kraće je od deset godina i kraće od vremenskih razdoblja u sličnim predmetima koje je ispitao Sud (vidi, *Șandru i drugi*, citirano gore, stavci 55.-59.; *Paçacı i drugi protiv Turske*, broj 3064/07, stavci 63.-66., 8. studenoga 2011.; i *Jularić protiv Hrvatske*, broj 20106/06, stavci 45.-51., 20. siječnja 2011.).

209. Prije ključnog datuma poduzeto je malo postupovnih radnji u kontekstu istrage. Nakon tog datuma, a posebice od 1997. godine pa nadalje, istraga je poprimila konkretne oblike spajanjem desetaka predmeta koji su prethodno bili raspršeni, te podizanjem optužnica protiv visokih vojnih i civilnih osoba. Isto tako, odluke tužitelja o upućivanju na suđenje te sudske odluke u vezi s tim predmetom donesene su nakon ključnog datuma (vidi, *inter alia*, odluku o upućivanju na suđenje od 18. svibnja 2000. godine, presudu Vrhovnog suda pravde od 30. lipnja 2003. godine, odluku o upućivanju na suđenje od 27. srpnja 2007. godine te presude Visokog suda pravde i kasacije od 17. prosinca 2007. godine i 9. ožujka 2011. godine).

210. Drugim riječima, veći dio postupka i najvažnije postupovne radnje provedeni su nakon ključnog datuma.

211. Prema tome, Sud utvrđuje da je nadležan *ratione temporis* ispitati prigovore gđe Ance Mocanu i g. Marina Stocia podnesene na temelju postupovnog aspekta članaka 2. i 3. Konvencije u mjeri u kojoj se ti prigovori odnose na kaznenu istragu vođenu u ovom predmetu nakon stupanja Konvencije na snagu u odnosu na Rumunjsku.

B. Prigovor o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava

212. Vlada je, tvrdeći da podnositelji nisu podnijeli tužbu radi naknade štete protiv države, ponovila prigovor neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava koji je bila istaknula pred Vijećem u pogledu prigovora koji je podnijela gđa Anca Mocanu na temelju članka 2. i prigovora koji je podnio g. Marin Stoica na temelju članka 3.

1. Presuda Vijeća

213. Nakon što je istaknulo da je Sud već odbio sličan prigovor u svojoj presudi u predmetu *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi* (citirano gore, stavci 119.-125.) te da obveze države na temelju članaka 2. i 3. Konvencije ne mogu biti ispunjene samo naknadom štete, Vijeće je također odbilo prigovor koji je istaknula Vlada u ovom predmetu. Uz to, smatralo je da jedna pravomoćna presuda prvostupanjskog suda ne pokazuje s dostatnom sigurnošću postojanje učinkovitih i dostupnih domaćih pravnih sredstava za prigovore slične onima podnositelja.

2. Tvrdnje Vlade

214. Prema Vladi, tužba radi naknade štete koja se temelji na odredbama članaka 998. i 999. nekadašnjeg Građanskog zakona i koja nastoji ustanoviti građanskopravnu odgovornost države zbog neprovođenja učinkovite istrage događaja iz lipnja 1990. godine omogućila bi da dvoje podnositelja dobiju pravednu naknadu navodne štete te priznanje povrede prava zajamčenih Konvencijom.

215. U prilog toj tvrdnji, Vlada je navela da su domaći sudovi presudili u korist drugih osoba koje su se nalazile u situacijama sličnima onima podnositelja. U svezi s time, pozvala se na odluku koju je već spomenula u svojem očitovanju pred Vijećem.

216. Odluka u pitanju koju je Vlada citirala kako bi dokazala učinkovitost ovog pravnog sredstva bila je presuda od 12. lipnja 2008. godine kojom je Peti okružni sud u Bukureštu naložio Ministarstvu financija da tužitelju isplati naknadu štete za nedostatke u istrazi koja je pokrenuta nakon gušenja prosvjeda održanih u Bukureštu u prosincu 1989. godine. Vlada je pred Vijećem navela da se činjenica da podnose samo jedan primjer sudske odluke te vrste može objasniti manjkom drugih postupaka koji su vođeni s istom svrhom.

217. Vlada se nadalje pozvala na presudu u predmetu *Floarea Pop protiv Rumunjske* (broj 63101/00, 6. travnja 2010.), istovremeno razlikujući ovaj predmet od predmeta *Branko Tomašić i drugi protiv Hrvatske* (broj 46598/06, 15. siječnja 2009.) i *Kats i drugi protiv Ukrajine* (broj 29971/04, 18. prosinca 2008.). Tvrdila je da bi, suprotno pravnim sredstvima u pitanju u ta dva predmeta, pravno sredstvo koje je ovdje u pitanju podnositeljima pružilo zadovoljštinu i u pogledu postupovnog aspekta članaka 2. i 3., s obzirom da su domaći sudovi imali nadležnost ispitati moguće povrede u tom pogledu.

3. Tvrdnje podnositelja

218. U svojim tvrdnjama podnesenima Velikom vijeću, g. Marin Stoica tvrdio je da tužba radi naknade štete ne predstavlja odgovarajuće pravno sredstvo zbog toga što ne može obvezati osobe odgovorne za istragu da utvrde što se dogodilo te zbog toga što su izgledi za uspjeh takve tužbe isključivo hipotetski. Posljedično, iscrpljivanje ovog pravnog sredstva nije bilo nužno.

219. Gđa Anca Mocanu nije se o ovome očitovala pred Velikim vijećem. U svojem očitovanju pred Vijećem tvrdila je da odluka koju je citirala Vlada nije dovela do zaključka da se radi o učinkovitom pravnom sredstvu s obzirom da predmetni sud nije mjerodavnim vlastima naložio da ubrzaju kazneni postupak u pitanju. Dodatno, tvrdila je da je taj predmet izazvala Vlada za predmetne svrhe, točnije, za postupke koji se vode pred

Sudom. Dodala je da državu ništa ne može osloboditi njezine obveze da provede učinkovitu istragu kako to zahtijeva članak 2. Konvencije.

4. Ocjena Suda

(a) Opća načela

220. Temeljna značajka sustava zaštite ljudskih prava uspostavljenog Konvencijom jest da je supsidijaran nacionalnim sustavima zaštite tih prava. Zadaća je ovog Suda nadzirati implementaciju obveza iz Konvencije od strane država ugovornica. Ne bi trebao preuzimati ulogu država ugovornica čija je odgovornost osigurati da su temeljna prava i slobode u njoj zajamčene poštovane i zaštićene na domaćoj razini. Pravilo o iscrpljivanju domaćih pravnih sredstva temelji se na pretpostavci - koja se odražava u članku 13. Konvencije, s kojim je usko povezana - da postoji učinkovito pravno sredstvo dostupno u odnosu na navodnu povredu. To je pravilo stoga neodvojivi dio funkcioniranja ovog sustava zaštite (*Vučković i drugi protiv Srbije* [VV], broj 17153/11, stavak 69., 25. ožujka 2014.).

221. Države ne moraju odgovarati pred međunarodnim tijelima za svoje postupke prije nego što su dobile priliku ispraviti stvari u vlastitom pravnom sustavu, te oni koji se žele pozvati na nadzornu nadležnost Suda glede prigovora protiv države stoga prvo moraju iskoristiti pravna sredstva koja postoje u nacionalnom pravnom sustavu (vidi, *inter alia*, *Akdivar i drugi protiv Turske*, 16. rujna 1996., stavak 65., *Izješća* 1996-IV; i *Vučković i drugi*, citirano gore, stavak 70.).

222. Obveza iscrpljivanja domaćih pravnih sredstva stoga zahtijeva da se podnositelj na uobičajen način posluži pravnim sredstvima koja su dostupna i dostatna u odnosu na njegove prigovore temeljem Konvencije. Postojanje pravnih sredstva u pitanju mora biti dovoljno sigurno, ne samo u teoriji već i u praksi, jer će im u suprotnom nedostajati potrebna dostupnost i učinkovitost (vidi *Akdivar i drugi*, citirano gore, stavak 66.; i *Vučković i drugi*, citirano gore, stavak 71.). Pravno sredstvo da bi bilo učinkovito mora biti sposobno izravno ispraviti sporno stanje te mora imati razumne šanse za uspjeh (vidi *Balogh protiv Mađarske*, broj 47940/99, stavak 30., 20. srpnja 2004.; i *Sejdović protiv Italije* [VV], broj 56581/00, stavak 46., ECHR 2006-II).

223. Naprotiv, ne postoji obveza koristiti pravna sredstva koja su neodgovarajuća ili neučinkovita (vidi *Akdivar i drugi*, citirano gore, stavak 67.; i *Vučković i drugi*, citirano gore, stavak 73.). Međutim, samo postojanje sumnji u izgleda za uspjeh određenog pravnog sredstva koje nije očigledno uzaludno nije valjan razlog za neiscrpljivanje tog načina ostvarivanja zadovoljštine (vidi *Akdivar i drugi*, citirano gore, stavak 71.; *Scoppola protiv Italije (broj 2)* [VV], broj 10249/03, stavak 70., 17. rujna 2009.; i *Vučković i drugi*, citirano gore, stavak 74.).

224. Međutim, Sud je također često naglašavao potrebu da se pravilo o iscrpljivanju primjenjuje s određenom fleksibilnošću te bez pretjeranog formalizma (vidi *Ringeisen protiv Austrije*, 16. srpnja 1971., stavak 89., Serija A broj 13; *Akdivar i drugi*, citirano gore, stavak 69.; i *Vučković i drugi*, citirano gore, stavak 76.). Sud je stoga precizirao da primjena pravila mora uzeti u obzir činjenicu da se primjenjuje u kontekstu sustava zaštite ljudskih prava čije su uspostavljanje dogovorile ugovorne strane te se primjenjuje bez pretjeranog formalizma. Stoga je prepoznao da se pravilo o iscrpljivanju ne može primjenjivati automatski (vidi *Akdivar i drugi*, citirano gore, stavak 69.; i *Kurić i drugi protiv Slovenije* [VV], broj 26828/06, stavak 286., ECHR 2012 (izvatci)).

225. Što se tiče tereta dokazivanja, na Vladi je koja tvrdi da pravna sredstva nisu iscrpljena uvjeriti Sud da je pravno sredstvo bilo učinkovito i dostupno u teoriji i praksi u relevantno vrijeme. Jednom kad je ta obveza ispunjena, podnositeljeva je dužnost dokazati da je pravno sredstvo na koje se poziva Vlada zaista iscrpljeno ili da je iz nekog razloga bilo neodgovarajuće i neučinkovito u specifičnim okolnostima predmeta, ili da su postojale posebne okolnosti koje su podnositelja ili podnositeljicu oslobodile od obveze ispunjavanja tog zahtjeva (vidi *Akdivar i drugi*, citirano gore, stavak 68.; *Demopoulos i drugi protiv Turske* (odluka) [VV], broj 46113/99 et al, stavak 69., ECHR 2010; *McFarlane protiv Irske* [VV], broj 31333/06, stavak 107., 10. rujna 2010.; i *Vučković i drugi*, citirano gore, stavak 77.).

226. U tim okolnostima, odlučujući o pitanju je li podnositelj ispunio ovaj uvjet dopuštenosti s obzirom na posebne okolnosti njegova ili njezina predmeta, Sud mora prvo identificirati čin vlasti tužene države kojemu podnositelj prigovara (vidi *Haralambie protiv Rumunjske*, broj 21737/03, stavak 70., 27. listopada 2009.).

227. S tim u vezi Sud je smatrao da, u području nezakonite uporabe sile od strane državnih službenika - ne samo greške, propusta ili nemara - parnični ili upravni postupak usmjeren isključivo na naknadu štete, a ne na osiguravanje identificiranja i kažnjavanje odgovornih osoba, nije bio odgovarajuće i učinkovito pravno sredstvo koje je moglo pružiti zadovoljštinu za prigovore koji su se temeljili na materijalnom aspektu članka 2. i članka 3. Konvencije (vidi, *inter alia*, *Yaşa protiv Turske*, 2. rujna 1998., stavak 74., *Izvešća* 1998-VI).

228. Konačno, u nekoliko predmeta pokrenutih protiv Rumunjske, Sud je odbio slične prigovore koje je Vlada iznijela na temelju iste pravomoćne presude iz 2008. godine na koju se pozivaju i u ovom predmetu (vidi *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi*, citirano gore, stavci 119.-125.; *Lăpuşan i drugi i drugi protiv Rumunjske*, brojevi 29007/06, 30552/06, 31323/06, 31920/06, 34485/06, 38960/06, 38996/06, 39027/06 i 39067/06, stavak 69., 8. ožujka 2011.; i *Pastor i Țiclete protiv Rumunjske*, brojevi 30911/06 i 40967/06, stavak 58., 19. travnja 2011.).

229. U predmetnim presudama, Sud je odbio prigovore o neiscrpljivanju pravnih sredstava iz razloga što dostupnost pravnog sredstva na koje se pozivala Vlada nije bila sigurna u praksi. Doista, Vlada je podnijela samo jedan primjer pravomoćne presude koja usvaja tužbu koja se poziva na građanskopravnu odgovornost države zbog neprovođenja učinkovite istrage više slučajeva smrti strijeljanjem počinjenih u prosincu 1989. godine.

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

230. U ovom predmetu Sud ističe da su gđa Anca Mocanu i g. Marin Stoica tvrdili da država nije ispunila obveze koje su joj nametnute na temelju postupovnog aspekta članaka 2. i 3. Konvencije i koje zahtijevaju provođenje učinkovite istrage koja može dovesti do identificiranja i kažnjavanja osoba odgovornih za oružano suzbijanje prosvjeda 13. i 14. lipnja 1990. godine, tijekom kojih je g. Velicu-Valentin Mocanu, suprug prve podnositeljice, ubijen vatrenim oružjem, a drugi podnositelj podvrgnut zlostavljanju.

231. S tim u vezi primjećuje da je istraga koja se odnosi na prvu podnositeljicu u tijeku pred domaćim vlastima i sudovima više od dvadeset tri godine, dok je dio istrage koji se odnosi na drugog podnositelja završen presudom donesenom 9. ožujka 2011. godine.

232. Međutim, Vlada nije navela na koji bi način tužba radi naknade štete podnesena protiv države zbog neprovođenja učinkovite istrage o događajima koji su se odvijali u lipnju 1990. godine, što je predmet ovih zahtjeva, mogla podnositeljima pružiti zadovoljštinu, bilo time da osigura učinkovitost te istrage, zatvori navodne praznine u njoj ili da je, u najmanju ruku, ubrza.

233. Sud ističe da je jedina sudska odluka koju je Vlada navela samo dodijelila naknadu štete oštećenoj stranci u odnosu na istragu o događajima iz prosinca 1989. godine, koja nije bila završena u vrijeme kad je odluka donesena (vidi *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi*, citirano gore, stavci 119. i 136.).

234. Obveza ugovornih strana na temelju članka 2. i članka 3. Konvencije da provedu istragu koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih osoba u slučajevima napada mogla bi postati iluzorna ako bi se, u odnosu na prigovore na temelju tih članaka, od podnositelja očekivalo da podnese tužbu koja vodi samo dodjeljivanju naknade štete (vidi *Isayeva i drugi protiv Rusije*, br. 57947/00, 57948/00 i 57949/00, stavak 149., 24. veljače 2005.).

235. Iz gore navedenih razloga Sud smatra da pravno sredstvo koje je navela Vlada nije dostatno jer ne može pružiti zadovoljštinu za situaciju kojoj prigovaraju podnositelji.

236. Iz toga slijedi da je preliminarni prigovor neosnovan te stoga mora biti odbijen.

C. Tvrdnja da je prigovor g. Stoice podnesen izvan vremenskog roka

237. Ne ponavljajući izričito preliminarni prigovor koji je bila istaknula pred Vijećem, Vlada je u odnosu na prigovor g. Marina Stoice temeljem članka 3. Konvencije tvrdila da je on morao pokazati revnost, prvo prilikom podnošenja kaznene prijave domaćim tijelima, a zatim prilikom podnošenja zahtjeva Sudu.

1. Presuda Vijeća

238. Vijeće je smatralo da taj drugi prigovor – kojim se tvrdi da je g. Stoica nepravodobno podnio kaznenu prijavu mjerodavnim vlastima – treba biti spojen s ispitivanjem osnovanosti prigovora o navodnoj povredi postupnog aspekta članka 3. Konvencije, te je proglasilo prigovor podnositelja dopuštenim.

2. Tvrdnje Vlade

239. Vlada je istaknula da je kaznena istraga nasilnih čina počinjenih 13. i 14. lipnja 1990. godine pokrenuta 1990. godine, te je istaknula da se podnositelj, unatoč pokretanju te istrage i poteškoćama s kojima su se vlasti suočavale pri identificiranju svih žrtava, nije postupku pridružio do 2001. godine.

240. U tom smislu, Vlada je smatrala da je neprihvatljivo da navodna žrtva ima koristi od koraka koje su poduzele druge osobe s ciljem pokretanja istrage, a da to ne dovede u pitanje temeljno načelo konvencijskog mehanizma, tj. iscrpljivanje domaćih pravnih sredstava, usredotočeno na individualni aspekt prava na podnošenje zahtjeva.

241. Pozivajući se na predmete *Toader i Mihaela Toma protiv Rumunjske* (broj 34403/05, (odluka), 18. rujna 2012.) i *Petyo Popov protiv Bugarske* (broj 75022/01, 22. siječnja 2009.), Vlada je istaknula da je Sud kritizirao ponašanje podnositelja koji su propustili na propisani način iznijeti svoje prigovore glede povrede članka 3. Konvencije domaćim tijelima progona.

242. U dijelu u kojem je podnositelj nastojao opravdati svoju pasivnost navodnom ranjivošću koja ga je sprječavala da se pridruži istražnom postupku, Vlada je istaknula da je nasilje za koje je podnositelj tvrdio da mu je bio podvrgnut u lipnju 1990. godine zahtijevalo samo tri do pet dana medicinske skrbi, da njegova hospitalizacija nije trajala dugo te da nije priložio liječničke potvrde koje bi potvrdile postojanje tjelesnog ili psihološkog oštećenja u uzročno-posljedičnoj vezi s događajima kojima prigovara.

243. Vlada je dodala da je nakon 1990. godine društvena i politička klima bila povoljna za žrtve te da je stoga strah koji je naveo podnositelj neosnovan. U tom pogledu, istaknula je da je Sud uzimao u obzir ranjivost

žrtava samo u izrazito kritičnim situacijama, u kojima su podnositelji izrazili utemeljen strah s obzirom na okolnosti u predmetnoj državi.

244. Pozivajući se na predmete *Narin protiv Turske* (broj 18907/02, od 15. prosinca 2009.) i *Frandes protiv Rumunjske* ((odluka), broj 35802/05, od 17. svibnja 2011.), Vlada je istaknula da je Sud, pozvan da ocijeni revnost stranki pri obraćanju Sudu, smatrao da se zahtjevi mogu odbaciti kao zakašnjeli, čak i u predmetima koji su se odnosili na kontinuirane situacije. Vlada je smatrala da se to pravilo primjenjuje na situaciju podnositelja koji su, poput g. Stoice u ovom predmetu, suviše zakasnili ili zakasnili bez jasnog razloga u obraćanju Sudu nakon što su shvatili da istraga koju vode vlasti gubi na učinkovitosti, ili nakon trenutka kada su to trebali shvatiti. Prema njezinom mišljenju, situacija g. Stoice uvelike se razlikuje od situacije podnositelja u predmetu *Er i drugi protiv Turske* (broj 23016/04, 31. srpnja 2012.) jer je podnositelj u ovom predmetu imao mogućnost u bilo kojem trenutku kontaktirati vlasti koje nisu pokušavale prikriti činjenice ili negirati okolnosti.

3. Tvrdnje podnositelja

245. Podnositelj je objasnio da nije podnio kaznenu prijavu prije 18. lipnja 2001. godine u vezi s onim što je doživio u noći između 13. i 14. lipnja 1990. godine zbog razmjera represije vlasti u to vrijeme, kada je on bio žrtva među više od tisuću drugih žrtava. Smatrao je da se istraga koja je ovdje u pitanju nije odnosila na obične incidente nezakonite uporabe sile agenata države nego na masovne povrede ljudskih prava koje su orkestrirale najviše državne vlasti.

U tom je pogledu tvrdio da je on, nakon događaja koji su se odvijali u lipnju 1990. godine, bio u takvom stanju duševne boli da gotovo nije bio u stanju izaći iz kuće tri mjeseca zbog straha od represivnih vlasti, te da se nakon toga njegovo mentalno i tjelesno zdravlje pogoršalo do te mjere da je zadobio trajne psihološke teškoće.

246. Istaknuo je da bi ga u takvim okolnostima samo promptna reakcija sudbenih vlasti mogla ohrabriti i potaknuti da podnese prijavu. Tvrdio je da takve reakcije nije bilo do 2000. godine, te je naveo da je podnio prijavu nakon što je saznao da su, po prvi put, visokopozicionirani državni dužnosnici optuženi te da čekaju suđenje.

247. Primijetio je da domaća tijela nisu odbacila njegovu prijavu kao nepravodobnu, da je prijava smjesta uvrštena u širi istražni predmet otvoren glede spornih događaja, te da je dovela do istražnih radnji u odnosu na njega bez da su bile iznesene bilo kakve tvrdnje o pasivnosti.

248. Smatrao je da njegovo nepodnošenje prijave prije 2001. godine nije ugrozilo učinkovitost istrage ni na koji način. U tom je pogledu naveo da su ga vlasti mogle identificirati uz pomoć videozapisa koji je državna televizija sačinila o događajima koji su se odvijali u njenom vlastitom sjedištu ili iz

medicinskih nalaza iz, *inter alia*, noći s 13. na 14. lipnja 1990. godine, koje je sastavila hitna služba u kojoj je bio hospitaliziran.

Osim toga, istaknuo je da je u četvrtoj točki izreke odluke o upućivanju na suđenje od 18. svibnja 2000. godine naloženo da se nastavi istraga o lišavanju slobode koje su počinili vojnici i rudari od jutra 13. lipnja 1990. nadalje, te o napadima koje je u istom razdoblju pretrpjelo više stotina osoba.

249. Tvrdio je da je vrlo aktivno sudjelovao u istrazi od 2001. godine nadalje te da je redovito tražio informacije o napredovanju postupka, navodeći kao dokaze upise u upisniku vojnog odjela ureda tužitelja pri Visokom sudu kasacije i pravde.

250. Konačno, smatrao je da ranije podnošenje kaznene prijave ne bi imalo utjecaja na ishod istrage budući da se odluka o nepokretanju kaznenog postupka, donesena 17. lipnja 2009. godine, odnosila i na žrtve koje su imale hrabrosti podnijeti prijavu i prije 2001. godine.

4. Očitovanje treće strane

251. Prema nevladinoj organizaciji Redress, trećoj strani-umješaču, štetne psihološke posljedice zlostavljanja na kapacitet žrtava za podnošenje prijave predstavljaju značajnu prepreku ostvarivanju zadovoljštine. Stvarnost te pojave priznao je, *inter alia*, UN-ov Odbor protiv mučenja (Opći komentar broj 3, 2012., stavak 38., citiran gore).

252. Štoviše, Sud je priznao da kada je zlostavljanje počinjeno od strane državnih službenika njegove psihološke posljedice mogu biti još teže (*Tyrer protiv Ujedinjene Kraljevine*, od 25. travnja 1978., stavak 33., Serija A broj 26).

253. Znanstvena istraživanja pokazala su da doživljeno iskustvo zlostavljanja od strane društvenih i političkih institucija čija je odgovornost osigurati sigurnost i dobrobit pojedinaca može imati posebne psihološke posljedice, koje mogu objasniti kašnjenje u podnošenju prijave, ili nepodnošenje prijave uopće (organizacija se pozvala, *inter alia*, na L. Piwowarczyk, A. Moreno, M. Grodin, *Health Care of Torture Survivors, Journal of the American Medical Association*, svezak 284. (2000.), str. 539-41). Iz psihološke perspektive, uzrok takvog stava može se pronaći u uništenju sposobnosti žrtve da vjeruje drugima, osobito državnim službenicima. Žrtve državnih službenika osjećaju se ranjivijim od žrtava običnih kriminalaca budući da imaju malo nade ili uopće nemaju nade da će vlasti istražiti njihov slučaj, *a fortiori* kada država nastavlja suzbijati mirne prosvjede ili ne pokazuje nikakve znakove vođenja učinkovite istrage (A. Burnett, M. Peel, *The Health of Survivors of Torture and Organised Violence*, *British Medical Journal*, svezak 322. (2001.), str. 606-09).

254. Navedeno istraživanje je također pokazalo da žrtve koje se nisu smatrale aktivistima ili prosvjednicima više pate zbog zlostavljanja, te čak mogu biti nesrazmjerno pogođene nanesenim nasiljem.

255. Imajući u vidu tešku situaciju žrtava, u smislu njihove ranjivosti i prepreka u dobivanju pristupa dokazima, raste tendencija domaćih sudova da uzimaju u obzir tu realnost te da blokiraju razdoblja zastare kada prihvaćaju odlučivati o prijavama podnesenima mnogo godina nakon događaja kojima prigovaraju osobe koje su bile mučene (Okružni sud u Haagu, *Wisah Binti Silan i drugi protiv Nizozemske*, 14. rujna 2011., stavci 4.15.-4.18., *Nederlandse Jurisprudentie* 2012., br. 578; Visoki sud (Engleska i Wales), *Mutua i drugi protiv Ministarstva vanjskih poslova*, 5. listopada 2012., [2012.] EWHC 2678 (QB); i Dom lordova (Ujedinjena Kraljevina), *A. protiv Hoare*, 30. siječnja 2008., [2008.] UKHL 6, st. 44-49).

5. Ocjena Suda

256. Sud ističe da je Vlada istaknula podnositeljevo kašnjenje u podnošenju prijave domaćim vlastima u vezi s događajima koji predstavljaju temelj njegova zahtjeva. U tom kontekstu, pozvala se i na obvezu revnosti koju imaju osobe koje se žele obratiti Sudu.

257. Sud smatra da je pitanje revnosti kao obveze podnositelja usko povezano s pitanjem eventualnog kašnjenja u podnošenju kaznene prijave u okviru domaćeg pravnog sustava. Uzete zajedno, te se tvrdnje mogu smatrati prigovorom o nepoštivanju šestomjesečnog roka propisanog člankom 35. stavkom 1. Konvencije. Taj se prigovor stoga mora sada ispitati (vidi *Micu protiv Rumunjske*, broj 29883/06, stavak 108., 8. veljače 2011.).

(a) Opća načela

258. Sud podsjeća da šestomjesečni rok propisan člankom 35. stavkom 1. Konvencije ima više ciljeva. Njegova je primarna svrha održati pravnu sigurnost osiguravajući da se predmeti koji otvaraju pitanja temeljem Konvencije ispituju u razumnom roku, te spriječiti da vlasti i druge osobe na koje se to odnosi budu u dugotrajnoj neizvjesnosti (vidi *Sabri Güneş protiv Turske* [VV], broj 27396/06, stavak 39., 29. lipnja 2012.; *El Masri protiv „Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije“* [VV], broj 39630/09, stavak 135., ECHR 2012; i *Bayram i Yıldırım protiv Turske* (odluka), broj 38587/97, ECHR 2002-III). To pravilo označava vremensku granicu kontrole koju vrši Sud te upozorava i pojedince i državne vlasti na rok nakon kojega takva kontrola više nije moguća (vidi *Walker protiv Ujedinjene Kraljevine* (odluka), broj 34979/97, ECHR 2000 I; *Sabri Güneş*, citirano gore, stavak 40.; i *El Masri*, citirano gore, stavak 135.).

259. U pravilu, šestomjesečni rok teče od datuma konačne odluke u postupku iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava. Međutim, kada je odmah jasno da podnositelj nema na raspolaganju nijedno djelotvorno pravno sredstvo, šestomjesečni rok teče od datuma radnje ili mjere kojima se prigovara, ili od datuma saznanja za tu radnju ili njezine posljedice, ili štetu

nanesenu podnositelju (vidi, *inter alia*, *Dennis i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* (odluka), broj 76573/01, 2. srpnja 2002.; *Sabri Güneş*, citirano gore, stavak 54.; i *El Masri*, citirano gore, stavak 136.).

260. Članak 35. stavak 1. ne može se tumačiti na način koji bi od podnositelja zahtijevao da se sa svojim prigovorom obrati Sudu prije nego što njegova situacija u vezi s predmetnim pitanjem ne bude konačno riješena na domaćoj razini, inače bi načelo supsidijarnosti bilo povrijeđeno. Kada neki podnositelj iskoristi naizgled postojeće pravno sredstvo i tek kasnije postane svjestan okolnosti koje sredstvo čine nedjelotvornim, tada može biti prikladno u smislu članka 35. stavka 1. računati početak šestomjesečnog roka od datuma kada je podnositelj prvi put postao svjestan ili trebao postati svjestan tih okolnosti (vidi *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine* (odluka), broj 46477/99, od 4. lipnja 2001., i *El Masri*, citirano gore, stavak 136.).

261. U slučaju kontinuirane situacije, rok počinje teći ponovno svaki dan, te šestomjesečni rok u pravilu uistinu počinje teći tek kad ta situacija završi (vidi *Varnava i drugi protiv Turske* [VV], br. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 i 16073/90, stavak 159., ECHR 2009, i *Sabri Güneş*, citirano gore, stavak 54.).

262. Međutim, nisu sve kontinuirane situacije iste. Kada je vrijeme esencijalno za rješavanje pitanja u predmetu, podnositelj je dužan osigurati da se njegovi zahtjevi podnesu Sudu uz potrebnu žurnost kako bi se mogli riješiti primjereno i pravično (vidi *Varnava i drugi*, citirano gore, stavak 160.). To osobito vrijedi za prigovore koji se odnose na bilo koju obvezu na temelju Konvencije da se istraže određeni događaji. Budući da tijekom vremena dovodi do propadanja dokaza, protek vremena utječe ne samo na sposobnost države da ispuni svoju obvezu provođenja istrage nego i na svrsishodnost i učinkovitost ispitivanja predmeta koje provodi Sud. Podnositelj zahtjeva mora djelovati čim postane jasno da se neće provesti nikakva učinkovita istraga, drugim riječima čim postane razvidno da tužena država neće ispuniti svoju obvezu na temelju Konvencije (vidi *Chiragov i drugi protiv Armenije* (odluka) [VV], broj 13216/05, stavak 136., 14. prosinca 2011., i *Sargsyan protiv Azerbajdžana* (odluka) [VV], broj 40167/06, stavak 135., 14. prosinca 2011., u kojima se poziva na presudu *Varnava i drugi*, citiranu gore, stavak 161.).

263. Sud je već zauzeo stajalište da, u predmetima koji su se odnosili na istragu zlostavljanja, kao i u onima koji su se odnosili na istragu sumnjive smrti srodnika, da se od podnositelja očekuje da poduzmu korake kako bi bili informirani o napredovanju istrage ili nepostojanju iste te da svoje zahtjeve podnesu dovoljno brzo nakon što postanu, ili su trebali postati svjesni, nepostojanja bilo kakve učinkovite kaznene istrage (vidi odluke *Bulut i Yavuz*, citirano gore; *Bayram i Yıldırım*, citirano gore; *Frandes*, citirano gore, stavci 18.-23.; i *Atallah protiv Francuske* (odluka), broj 51987/07, od 30. kolovoza 2011.).

264. Slijedi da obveza revnosti koja je na podnositeljima sadrži dva različita, ali usko povezana aspekta: s jedne strane, podnositelji se moraju promptno raspitati kod domaćih vlasti o napretku istrage – što implicira potrebu da im se žurno obrate budući da bilo kakvo odlaganje podrazumijeva rizik od ugrožavanja učinkovitosti istrage – i, s druge strane, moraju promptno podnijeti svoje zahtjeve Sudu, čim postanu svjesni, ili su trebali postati svjesni, da istraga nije učinkovita (vidi *Nasirkhayeva protiv Rusije* (odluka), broj 1721/07, od 31. svibnja 2011.; *Akhvlediani i ostali protiv Gruzije* (odluka), broj 22026/10, stavak 23.-29., 9. travnja 2013.; i *Gusar protiv Moldavije* (odluka), broj 37204/02, stavak 14.-17., 30. travnja 2013.).

265. S obzirom na navedeno, Sud ponavlja da prvi aspekt obveze revnosti – tj. obveza žurnog obraćanja domaćim vlastima – mora biti ocijenjena u svjetlu okolnosti predmeta. U tom pogledu, utvrđivao je da podnositeljevo odlaganje podnošenja prijave nije odlučujuće kada su vlasti trebale biti svjesne da je pojedinac mogao biti podvrgnut zlostavljanju – posebice u slučaju napada koji se dogodi u prisustvu pripadnika policije – jer obveza provođenja istrage postoji čak i u slučaju izostanka izričite prijave (vidi *Velev protiv Bugarske*, broj 43531/08, stavak 59.-60., 16. travnja 2013.). Takvo odlaganje ne utječe ni na dopuštenost zahtjeva kada je podnositelj bio u posebno ranjivoj situaciji uzimajući u obzir složenost predmeta i prirodu navodnih povreda ljudskih prava koje su u pitanju, i kada je bilo razumno da podnositelj čeka razvoj događaja koji je mogao riješiti ključna činjenična i pravna pitanja (vidi *El Masri*, citirano gore, stavak 142.).

266. U vezi s drugim aspektom navedene obveze revnosti – tj. obvezom podnositelja da podnese zahtjev Sudu čim shvati, ili je trebao shvatiti, da istraga nije učinkovita – Sud je istaknuo da pitanje utvrđivanja točnog trenutka u kojem je dosegnuta ta faza nužno ovisi o okolnostima predmeta i da ga je teško precizno odrediti (vidi odluku *Nasirkhayeva*, citiranu gore).

267. Pri utvrđivanju opsega obveze revnosti koja je na podnositeljima koji žele prigovoriti izostanku učinkovite istrage smrtnog slučaja ili zlostavljanja, Sud se posljednjih godina uvelike vodio sudskom praksom o revnosti koja se zahtijeva od podnositelja koji prigovaraju nestanku pojedinaca u kontekstu međunarodnog sukoba ili izvanrednog stanja u nekoj zemlji (vidi *Varnava i drugi*, citirano gore, stavak 165., ECHR 2009; *Yetişen i drugi protiv Turske*, broj 21099/06, stavak 72.-85., 10. srpnja 2012.; i *Er i drugi*, citirano gore, stavak 52.), usprkos razlikama između te dvije vrste situacija.

268. Sud je stoga odbacio zahtjeve kao podnesene izvan roka kada je kašnjenje podnositelja bilo prekomjerno ili bez objašnjenja nakon što su postali ili trebali postati svjesni da nije pokrenuta nikakva istraga ili da je došlo do zastoja istrage, ili da je istraga postala neučinkovita i da nema, u bilo kojem od ovih slučajeva, neposrednih, stvarnih izgleda da će se bilo

kakva učinkovita istraga voditi u budućnosti (vidi, *inter alia*, *Narin protiv Turske*, citirano gore, stavak 51.; *Aydinlar i drugi protiv Turske* (odluka), broj 3575/05, 9. ožujka 2010.; i odluka *Frandes*, citirana gore, stavci 18.-23.).

Drugim riječima, Sud je smatrao neophodnim da osobe koje žele pred Sudom prigovoriti neučinkovitosti ili izostanku takve istrage ne kasne neopravdano u podnošenju zahtjeva. Kada je protek vremena znatan te je bilo znatnih zastoja i prekida istrage, doći će trenutak kada srodnici moraju shvatiti da učinkovite istrage nije bilo i neće je biti.

269. Sud je međutim smatrao da sve dok postoji neki smisleni kontakt između srodnika i vlasti u pogledu prijava i zahtjeva za pružanjem informacija, ili naznaka ili stvarna mogućnost napretka istražnih mjera, pitanje pretjeranog kašnjenja podnositelja načelno se neće postavljati (vidi *Varnava i drugi*, citirano gore, stavak 165.).

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

270. Sud ističe da se navedeni napad na podnositelja u sjedištu državne televizije, u prisustvu pripadnika policije i vojske, dogodio u noći između 13. i 14. lipnja 1990. godine. Kaznena je istraga pokrenuta ubrzo nakon toga. Dana 18. lipnja 2001. godine, više od jedanaest godina nakon događaja, podnositelj je podnio kaznenu prijavu tužitelju vojnog odjela ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde (vidi stavak 170. gore). Dana 25. lipnja 2008. godine, više od osamnaest godina nakon događaja, podnositelj je podnio zahtjev Sudu u Strasbourgu. Dana 17. lipnja 2009. godine, tužiteljstvo pri Visokom sudu kasacije i pravde odlučilo je obustaviti postupak protiv preživjelih okrivljenika uz obrazloženje da je nastupila zastara ili da nema kaznenog djela (vidi stavke 156.-162. gore). Dana 9. ožujka 2011. godine, Visoki sud kasacije i pravde odbio je podnositeljevu žalbu protiv te odluke (vidi stavak 166. gore).

271. Sud nadalje primjećuje da je Vlada, u svom prigovoru, kritizirala neaktivnost podnositelja zahtjeva od 1990. godine do 2001. godine.

272. Sa stajališta pravila o šest mjeseci, Sud mora utvrditi je li podnositelj u vrijeme podnošenja zahtjeva Sudu bio svjestan ili trebao biti svjestan, dulje od šest mjeseci, nepostojanja bilo kakve učinkovite kaznene istrage. Njegova pasivnost prije podnošenja kaznene prijave na domaćoj razini nije sama po sebi bitna za pitanje poštivanja pravila o šest mjeseci. Međutim, ako Sud utvrdi da je podnositelj prije podnošenja kaznene prijave nadležnim domaćim tijelima već bio svjestan ili je trebao biti svjestan nepostojanja bilo kakve učinkovite istrage, jasno je da je njegov kasniji zahtjev Sudu *a fortiori* bio podnesen izvan roka (vidi odluke *Bayram i Yıldıırım*, i *Bulut i Yavuz*, citirane gore), osim ako se u međuvremenu nisu pojavili novi dokazi ili informacije koje bi stvorile novu obvezu vlasti da provedu daljnje istražne mjere (vidi *Brecknell protiv Ujedinjene Kraljevine*, broj 32457/04, stavak 71., 27. studenoga 2007., i *Gürtekin i drugi protiv*

Cipra (odluka), br. 60441/13, 68206/13 i 68667/13, od 11. ožujka 2014. godine).

273. S obzirom da je podnositelj službeno podnio kaznenu prijavu dok ga je ispitivao tužitelj vojnog odjela tužiteljstva pri Vrhovnom sudu pravde, postoji dokaz da je podnositelj pratio razvoj istrage prije 18. lipnja 2001. godine. Opravdao je svoje oklijevanje u podnošenju prijave svojom ranjivošću koja je objašnjena ne samo pogoršanjem njegova zdravlja nakon zlostavljanja, kojem je navodno podvrgnut u lipnju 1990. godine, nego i osjećajem nemoći zbog velikog broja žrtava represije koju su provele sigurnosne snage te propustom sudbenih vlasti da žurno reagiraju, što bi ga ohrabrilo i potaknulo da pristupi.

274. Poput UN-ova Odbora protiv mučenja, kojeg je citirala treća strana-umješač, Sud priznaje da psihološki učinci zlostavljanja koje su počinili državni službenici također mogu smanjiti sposobnost žrtava da prigovore zlostavljanju kojem su podvrgnuti te stoga mogu predstavljati značajnu prepreku pravu na zadovoljštinu žrtava mučenja i drugih oblika zlostavljanja (vidi Opći komentar broj 3, 2012., stavak 38., u stavku 190. gore). Takvi čimbenici mogu žrtvu učiniti nesposobnom da poduzme potrebne korake kako bi se bez odlaganja pokrenuo postupak protiv počinitelja. Sukladno navedenome, kao što je istaknula treća strana-umješač, ti se čimbenici sve više uzimaju u obzir na domaćoj razini, što dovodi do određene fleksibilnosti u pogledu rokova zastare primjenjivih na zahtjeve za naknadu štete zbog nanošenja tjelesnih ozljeda (vidi stavak 255. gore).

275. Sud primjećuje da je vrlo mali broj žrtava događaja koji su se odvili od 13. do 15. lipnja 1990. godine podnijelo kaznene prijave u prvim nekoliko godina nakon događaja (vidi stavak 99. gore). Uistinu se čini da je većina njih skupila hrabrosti podnijeti prijavu tek nakon napretka u istrazi do kojeg je došlo nakon odluke od 16. rujna 1998. godine i odluke o upućivanju na suđenje od 18. svibnja 2000. godine. Imajući u vidu posebne okolnosti predmeta, Sud zaključuje da je podnositelj bio u situaciji u kojoj nije bilo nerazumno da čeka razvoj događaja koji je mogao riješiti ključna činjenična i pravna pitanja (usporedi *Akhvlediani i drugi*, citirano gore, stavak 27.).

Imajući u vidu navedeno, Sud smatra da podnositeljeva ranjivost i njegov osjećaj bespomoćnosti, koji je dijelio s mnogobrojnim drugim žrtvama koje su, poput njega, čekale niz godina prije nego što su podnijele prijavu, predstavlja vjerodostojno i prihvatljivo objašnjenje za njegovu pasivnost od 1990. godine do 2001. godine.

276. Sud također primjećuje da određeni drugi elementi – naročito videozapis državne televizijske te oduzimanje identifikacijskih dokumenata podnositelja zahtjeva i ostalih osoba koje su bile držane i snimane u sjedištu televizije – pokazuju da su vlasti znale ili su mogle bez stvarnih poteškoća saznati barem neka od imena žrtava nasilja počinjenog 13. lipnja 1990.

godine u prostorijama državne televizije i području oko njih i onog koje je počinjeno sljedeću noć u prisustvu velikog broja vojnika koji su tamo postepeno raspoređeni (vidi *Velev*, citirano gore, stavci 59.-60.). Nadalje, odlukom od 14. listopada 1999. godine i odlukom o upućivanju na suđenje od 18. svibnja 2000. godine istražiteljima je naloženo da identificiraju sve te žrtve.

277. Štoviše, Sud ističe da se odluka o nepokretanju kaznenog postupka, od 17. lipnja 2009. godine, koja je potvrđena odlukom Visokog suda kasacije i pravde od 9. ožujka 2011. godine, primjenjuje na sve žrtve. Zaključak usvojen glede zastare kaznenog progona jednako se primjenjivao na žrtve koje su podnijele prijavu u danima koji su uslijedili nakon napada i one koje su, poput podnositelja, kasnije podnijele prijavu.

278. Imajući u vidu te okolnosti, ne može se zaključiti da je kašnjenje g. Marina Stoice u podnošenju kaznene prijave moglo ugroziti istragu (usporedi odluku *Nasirkhayeva*, citiranu gore).

U svakom slučaju, podnositeljeva kaznena prijava uvrštena je u istražni spis broj 75/P/1998, koji se odnosio na veliki broj žrtava događaja koji su se odvijali od 13. do 15. lipnja 1990. godine. Sud također primjećuje da je odluka od 29. travnja 2008. godine, u kojoj je vojni odjel tužiteljstva naveo da nije nadležan te je prosljedio predmet redovnom kaznenom odjelu radi ispitivanja – *inter alia* – optužbi za nečovječno postupanje koje su počinili najviši vojni dužnosnici te tadašnji državni vođe, uključivala imena više od tisuću žrtava (vidi stavak 143. gore). Prema tome, istraga je pokrenuta u okolnostima koje su bile u potpunosti iznimne.

279. Štoviše, Sud primjećuje da je od 2001. godine nadalje postojao značajan kontakt između podnositelja i vlasti u pogledu njegove prijave i zahtjeva za informacijama, a koje je svake godine osobno podnosio tužiteljstvu kako bi se raspitao o napredovanju istrage. Osim toga, postojale su stvarne naznake da istraga napreduje, naročito uzastopne odluke o podizanju optužnica protiv visokopozicioniranih civilnih i vojnih osoba te istražne radnje u pogledu podnositelja zahtjeva, uključujući dva sudskomedicinska vještačenja koja su provedena.

280. Imajući u vidu napredak istrage nakon 2001. godine, njen opseg i njenu složenost, što je Vlada prihvatila, Sud smatra da je podnositelj, nakon što je podnio kaznenu prijavu nadležnim domaćim vlastima, mogao s pravom vjerovati da je istraga učinkovita te je mogao razumno čekati njezin ishod sve dok je postojala stvarna mogućnost da istraga napreduje (vidi, *mutatis mutandis*, *Palić protiv Bosne i Hercegovine*, broj 4704/04, stavak 52., 15. veljače 2011.).

281. Podnositelj je podnio zahtjev Sudu dana 25. lipnja 2008. godine, više od sedam godina nakon što je podnio kaznenu prijavu tijelima kaznenog progona. Istraga je još uvijek bila u tijeku u to vrijeme i poduzete su istražne radnje. Iz razloga koji su navedeni gore (vidi stavak 279.), koji

su bili valjani barem do trenutka u kojem je podnositelj podnio zahtjev Sudu, ne može ga se kritizirati zbog predugog čekanja.

282. Štoviše, Sud primjećuje da je konačna domaća odluka u podnositeljevom podnositelja zahtjeva navedena presuda od 9. ožujka 2011. godine.

283. U svjetlu navedenog, Sud smatra da zahtjev nije podnesen izvan vremenskog roka. Prema tome, prigovor Vlade mora biti odbijen.

D. Navodna povreda članaka 2. i 3. Konvencije

1. Presuda Vijeća

284. Vijeće je zasebno ispitalo osnovanost prigovora temeljem članaka 2. i 3. Konvencije. Zaključilo je da je došlo do povrede postupovnog aspekta članka 2. u odnosu na gđu Ancu Mocanu te da nije došlo do povrede postupovnog aspekta članka 3. Konvencije u odnosu na g. Marina Stoicu.

(a) Dio presude koji se odnosi na gđu Ancu Mocanu

285. U vezi sa gđom Ancom Mocanu, Vijeće je primijetilo da je kaznena istraga nezakonitog ubojstva podnositeljičinog supruga pokrenuta 1990. godine te da više od dvadeset godina kasnije još traje. Vijeće je zaključilo da istraga nije bila u skladu sa zahtjevom ažurnosti.

286. Također je primijetilo da je 1994. godine predmet bio u tijeku pred vojnim tijelima kaznenog progona 1994. godine, koji nisu neovisno istražno tijelo, te da nedostaci u istrazi, koje su priznali i sami domaći sudovi, nisu kasnije bili otklonjeni.

287. Vijeće je također navelo da je gđi Ancu Mocanu sa zakašnjenjem omogućen pristup istrazi te da nije bila točno obaviještena o njezinom napredovanju.

288. Nadalje, Vijeće je smatralo da je ono što je bilo u pitanju u ovom predmetu – to jest, pravo brojnih žrtava da znaju što se dogodilo i, implicitno, pravo na učinkovitu sudbenu istragu te, kada je primjereno, naknadu štete – bilo od takve važnosti za rumunjsko društvo da je trebalo potaknuti rumunjske vlasti da predmet riješe brzo i bez nepotrebnih zastoja kako bi spriječile privid nekažnjivosti određenih djela.

289. U svjetlu tih razmatranja, Vijeće je zaključilo da je došlo do povrede postupovnog aspekta članka 2. Konvencije.

(b) Dio presude koji se odnosi na g. Marina Stoicu

290. U pogledu g. Marina Stoice, Vijeće je smatralo da jednako kao što je ključno da nadležne domaće vlasti pokrenu istragu i provedu mjere čim saznaju za optužbe o zlostavljanju, isto tako je na predmetnim osobama da pokažu revnost i inicijativu. Vijeće je stoga pridalo posebnu važnost

činjenici da je podnositelj podnio prijavu vlastima u vezi s nasiljem kojem je bio podvrgnut 13. lipnja 1990. godine jedanaest godina nakon tih događaja.

291. Primijetilo je da je predmetna prijava uvrštena u spis broj 75/P/1998, koji se odnosio, *inter alia*, na istragu optužbi za nečovječno postupanje, i da je, u kontekstu tog predmeta, poduzeto više istražnih radnji u vezi s podnositeljem, uključujući dva sudskomedicinska vještačenja.

292. Međutim, primijetilo je da je u spisu navedeno da je za određena kaznena djela – naročito napad i nezakonito postupanje – već bila nastupila zastara na temelju domaćeg prava u trenutku kada je podnositelj podnio svoju kaznenu prijavu.

293. Premda je Vijeće moglo prihvatiti da je uzimanje u obzir ranjivosti žrtava, naročito moguću nesposobnosti podnošenja prijave zbog straha od odmazde, bilo primjereno u situacijama masovnih povreda temeljnih prava, ono nije našlo uvjerljiv argument koji bi opravdao podnositeljevu pasivnost podnositelja i njegovu odluku da čeka jedanaest godina kako bi podnio prijavu nadležnim vlastima.

294. U skladu s navedenim, Vijeće je zaključilo da postupovni aspekt članka 3. Konvencije nije povrijeđen.

2. Tvrdnje podnositelja zahtjeva

295. Podnositelji su naveli da je postupovni aspekt članaka 2. i 3. Konvencije povrijeđen u ovom predmetu. Smatrali su da je obveza poduzimanja istrage *ex officio*, koja je sadržana u tim odredbama Konvencije, na vlastima temeljem domaćeg i međunarodnog prava. Ta je obveza tim veća jer se ovaj predmet nije odnosio na obične incidente nezakonite uporabe sile od strane agenata države, nego na sukob koji su poticali organi koji su tada bili na vlasti i koji su naveli različite skupine stanovništva – uključujući etničke skupine – u sukob jedne protiv drugih.

296. S tim u vezi, naglasili su da imajući u vidu veliki broj žrtava spornih događaja, istraga u vezi s njima kao žrtvama odnosila se na zločine koji ne podliježu zastari, kao što je genocid ili nečovječno postupanje. Tvrdili su da to vlastima nameće još i veću obvezu da provođenja istrage koju one nisu ispunile.

Gđa Anca Mocanu također je navela da nije dobivala informacije o napredovanju istrage nakon 2009. godine.

297. G. Marin Stoica smatrao je da Sud treba ispitati cjelokupnu istragu u ovom predmetu, u kojem su bili optuženi visoki državni dužnosnici, te da se ne bi trebao ograničavati na ispitivanje dijela istrage koji se odnosio na nasilje koje je on pretrpio. Istaknuo je da u svrhu razmatranja predmeta na temelju postupovnog aspekta članka 3., istraga ne bi trebala biti rascjepkana te da se djela nasilja kojima je bio podvrgnut ne mogu promatrati izolirano.

298. G. Stoica je naveo da su ti događaji – koje je istraga trebala rasvijetliti – bili posebno značajni u nedavnoj rumunjskoj povijesti, s

obzirom da su se dogodili u kontekstu tranzicije prema demokratskom društvu te su bili dio procesa koji datira od pada diktatora u prosincu 1989. godine. Dodavši da su ti događaji zahvatili veliki broj ljudi, podnositelj je smatrao da je predmetna istraga bila jedini način da rumunjsko društvo otkrije istinu o toj epizodi nedavne povijesti zemlje, što je čimbenik koji je trebao potaknuti nadležne vlasti da poduzmu odgovarajuće radnje, a što one nisu učinile.

299. S tim u vezi, posebno je naveo da je tužitelj, zatvarajući istragu o nečovječnom postupanju na osnovi toga što nisu postojala bitna obilježja kaznenog djela, svojom odlukom o nepokretanju kaznenog postupka od 17. lipnja 2009. godine, neispravno protumačio zakon jer njegov zaključak nije u skladu s mjerodavnom sudskom praksom Visokog suda kasacije i pravde.

300. Osim toga, u vezi s kaznenim djelima koja su bila predmet istrage i u odnosu na koja je nastupila zastara, smatrao je da je zastara trebala biti u zastoju sve dok su optuženi vođe bili na visokim javnim funkcijama.

301. Konačno, podnositelj je naveo da, imajući u vidu posebne značajke ovog predmeta, njegovo kašnjenje s podnošenjem prijave nije relevantno pri razmatranju prigovora o navodnoj povredi postupovnog aspekta članka 3. te da nije bilo takve naravi da bi omelo istragu. U svezi s time, istaknuo je da su istražitelji bili obvezani odlukom od 14. listopada 1999. godine i četvrtom točkom odluke o upućivanju na suđenje od 18. svibnja 2000. godine identificirati sve žrtve represije. On je također tvrdio da su vlasti bile izravno obaviještene o njegovom predmetu.

3. Tvrdnje Vlade

(a) U odnosu na gđu Ancu Mocanu

302. Pozivajući se na određene istražne mjere u domaćem postupku, Vlada je tvrdila da su domaće vlasti poštovale obvezu provođenja učinkovite istrage okolnosti smrti supruga gđe Ance Mocanu budući da su sve postupovne radnje s ciljem utvrđivanja istine o smrti – a naročito okolnostima pod kojima se ona dogodila – provedene u okviru te istrage.

303. Precizirala je da su sudbene vlasti bile obvezne razdvojiti istragu u nekoliko predmeta, ovisno o okrivljenom, kaznenim djelima ili oštećenicima u pitanju, imajući u vidu složenost događaja koji su se odvijali u lipnju 1990. godine u Bukureštu, te da su iz istog razloga morale prikupiti složen skup dokaza, uključujući više od 5.700 izjava svjedoka.

304. S tim u svezi, Vlada je pozvala Sud da uzme u obzir neuobičajenu prirodu istrage, koja je bila rezultat ne samo velikog broja uključenih osoba nego i činjenice da se odnosila na osjetljiv povijesni događaj za Rumunjsku. Naglasila je da specifične situacije podnositelja predstavljaju samo jedan dio velikog lanca događaja do kojih je došlo u vrijeme prosvjeda širokih razmjera u Bukureštu, a koji su rezultirali djelima nasilja, te da se te situacije stoga ne mogu analizirati van šireg konteksta spisa.

305. Istaknula je da nije bilo razdoblja neaktivnosti koja bi se mogla pripisati vlastima od 2000. godine do danas.

306. Također je precizirala da ne osporava zaključak Vijeća u pogledu trajanja istrage, ali je dodala da se to može objasniti potrebom za otklanjanjem početnih nedostataka u istrazi i željom da se osigura uključivanje podnositeljice u postupak.

(b) U vezi s g. Marinom Stoicom

307. U vezi s g. Marinom Stoicom, Vlada je istaknula da su se vlasti suočile s poteškoćama u identificiranju svih žrtava te njihovom uključivanju u postupak, budući da nisu sve promptno podnijele kaznenu prijavu.

308. Tvrdila je da je u kaznenoj istrazi ispravno zaključeno da je nastupila zastara kaznenog progona budući da zlostavljanje koje je pretrpio podnositelj nije obuhvaćeno kategorijom zločina protiv čovječnosti. Istaknula je da cilj tog zaključka nije bilo stvaranje klime nekažnjivosti za tragične događaje koji su se odvijali 1990. godine, nego primjena postupovnih pravila domaćeg prava, naročito razumnih rokova zastare, koji su se kretali u rasponu od tri do petnaest godina.

309. Nisu postojale posebne okolnosti u ovom predmetu koje bi opravdale nametanje pojačane obveze provođenja istrage vlastima.

310. Nadalje, u slučaju višestrukih povreda temeljnih prava, cijela istina nije nužno utvrđena razjašnjavanjem svakog pojedinog slučaja. U takvim okolnostima, istraga bi mogla postići cilj kojem teži – utvrđivanje cijele istine – čak i ako je ometana u određenom pojedinačnom slučaju propustom predmetne žrtve da poduzme bilo kakav korak.

4. Komentari treće strane

311. Treća strana-umješač navela je da posljednjih deset godina europsko i međunarodno pravo pridaju sve veću važnost borbi protiv nekažnjivosti mučenja i okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, te priznavanju prava žrtava na djelotvorno pravno sredstvo i zadovoljštinu. U tom je pogledu treća strana-umješač pozvala se na više međunarodnih dokumenata, naročito Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe za eliminiranje nekažnjivosti teških povreda ljudskih prava (koje su usvojene 30. ožujka 2011. godine). Prema tim smjernicama, „činjenica da žrtva ne želi podnijeti službenu prijavu, naknadno povuče takvu prijavu ili odustane od postupka ne oslobađa vlasti njihove obveze da provedu učinkovitu istragu ako postoje razlozi za uvjerenje da je počinjena teška povreda prava“.

312. Treća strana-umješač naglasila je da članak 3. Konvencije zahtijeva od država da osiguraju kaznene zakone kojima se djelotvorno kažnjavaju teške povrede ljudskih prava odgovarajućim sankcijama (pozvala se na presude u predmetima *M.C. protiv Bugarske*, broj 39272/98, stavak 150., ECHR 2003 XII; *Çamdereli protiv Turske*, broj 28433/02, stavak 38., 17.

srpnja 2008.; i *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], broj 22978/05, stavak 117., ECHR 2010). Zaključila je da bi rokovi zastare trebali biti prilagođeni specifičnim značajkama takvih predmeta, koje karakterizira, *inter alia*, ranjivost žrtava, naročito u slučaju zlostavljanja od strane agenata države.

313. Pozivajući se na predmet pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (Raspravno vijeće, *Tužitelj protiv Furundžije*, predmet broj IT-95-17/1-T, presuda od 10. prosinca 1998. godine), istaknula je da je neprimjenjivost zastare kaznenog progona na ratne zločine i zločine protiv čovječnosti jednoglasno priznato načelo, ali da nije ograničeno na tu vrstu zločina. Treća strana-umješač dodala je da UN-ov Odbor za ljudska prava dijeli to mišljenje u pogledu očiglednih povreda temeljnih prava, te da je Odbor također izjavio da rokovi zastare ne bi trebali biti primjenjivi na ostale oblike zlostavljanja (Opći komentar broj 3, 2012., stavak 40., vidi stavak 190. gore).

5. Ocjena Suda

(a) Opća načela

314. Sud će zajedno ispitati prigovore gđe Ance Mocanu i g. Marina Stoice u vezi s člancima 2. i 3. Konvencije u svjetlu dopunjujućih načela koja proizlaze iz obje odredbe, načela koja su dobro utvrđena i koja su sažeta u, *inter alia*, presudama *Nachova i drugi protiv Bugarske* ([VV], br. 43577/98 i 43579/98, stavci 110. i 112.-113., ECHR 2005-VII); *Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* ([VV], broj 52391/99, stavci 324.-325., ECHR 2007 II); *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* ([VV], broj 55721/07, stavci 162.-167., ECHR 2011); i *El Masri* (citirano gore, stavci 182.-185.).

315. Sud je već naveo da ga pri tumačenju članaka 2. i 3. mora voditi spoznaja da predmet i svrha Konvencije kao instrumenta za zaštitu ljudskih bića zahtijeva da se njezine odredbe tumače i primjenjuju na način da njezina jamstva budu praktična i djelotvorna.

Ponavlja da se članak 3., poput članka 2., mora smatrati jednim od temeljnih odredbi Konvencije i člankom koji sadržava jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava koja čine Vijeće Europe (vidi, *Soering protiv Ujedinjene Kraljevine*, presuda od 7. srpnja 1989. godine, Serija A broj 161, str. 34, stavak 88.). Za razliku od drugih odredbi Konvencije, on je izražen u apsolutnom smislu, ne predviđajući ni iznimke ni ograničenja, niti mogućnost derogacije na temelju članka 15. Konvencije (vidi *Al-Skeini i drugi*, citirano gore, stavak 162.).

316. Opća pravna zabrana proizvoljnog ubijanja i mučenja te nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od strane agenata države bila bi neučinkovita u praksi da ne postoji postupak preispitivanja zakonitosti uporabe smrtonosne sile od strane državnih vlasti ili postupak istrage proizvoljnog ubijanja i optužbi o zlostavljanju osoba koje one drže

(vidi *Al-Skeini i drugi*, citirano gore, stavak 163., i *El Masri*, citirano gore, stavak 182.).

317. Dakle, imajući u vidu opću obvezu države na temelju članka 1. Konvencije da „svima pod svojom jurisdikcijom jamči prava i slobode utvrđene u Konvenciji“, odredbe članaka 2. i 3. implicitno zahtijevaju neki oblik učinkovite službene istrage u slučaju kada su pojedinci ubijeni zbog toga što su, *inter alia*, državni službenici koristili silu (vidi, *McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 27. rujna 1995., stavak 161., Serija A broj 324) i u slučaju kada pojedinac iznese vjerodostojnu tvrdnju da je pretrpio postupanje u suprotnosti s člankom 3. Konvencije od strane, *inter alia*, policije ili drugih sličnih vlasti (vidi, *Assenov i drugi protiv Bugarske*, od 28. listopada 1998., stavak 102., Izvješća 1998 VIII).

318. Bitna svrha takve istrage jest osiguravanje učinkovite primjene domaćih zakona koji jamče pravo na život i zabranjuju mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje i kažnjavanje u slučajevima koji uključuju službenike ili tijela države, te da odgovaraju za smrt i zlostavljanje koje se dogodilo pod njihovom odgovornošću (vidi *Nachova i drugi*, citirano gore, stavak 110., i *Ahmet Özkan i drugi protiv Turske*, broj 21689/93, stavak 310. i 358., od 6. travnja 2004.).

319. Sud je već utvrdio da se postupovna obveza na temelju članaka 2. i 3. primjenjuje i u teškim sigurnosnim uvjetima, uključujući u kontekstu oružanog sukoba. Čak i kada se događaji koji vode obvezi provođenja istrage odvijaju u kontekstu općeg nasilja te se istražitelji suoče s preprekama i ograničenjima koja nameću korištenje manje učinkovitih istražnih mjera ili uzrokuju zastoje istrage, ostaje činjenica da članci 2. i 3. podrazumijevaju da se moraju poduzeti svi razumni koraci kako bi se osiguralo provođenje učinkovite i neovisne istrage (vidi *Al-Skeini i drugi*, citirano gore, stavak 164.).

320. Općenito govoreći, da bi istraga bila učinkovita, osobe koje su odgovorne za njezino provođenje moraju biti neovisne od osoba koje su predmet istrage. To znači ne samo nepostojanje hijerarhijske ili institucionalne veze nego i postojanje praktične neovisnosti (vidi, *Nachova i drugi*, citirano gore, stavak 110., i *Halat protiv Turske*, broj 23607/08, stavak 51., 8. studenoga 2011.).

321. Bez obzira na modalitet istrage, vlasti moraju djelovati *ex officio*. Osim toga, da bi bila učinkovita, istraga mora moći dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih. Također treba biti dovoljno široka kako bi istražnim vlastima omogućila da uzmu u obzir ne samo djela agenata države koji su izravno i nezakonito uporabili smrtonosnu silu nego i sve okolnosti koje ih okružuju (vidi, *Al-Skeini i drugi*, citirano gore, stavak 163.).

322. Premda ovo nije obveza rezultata, već sredstava, bilo koji nedostatak u istrazi koji potkopava njezinu sposobnost da utvrdi okolnosti predmeta ili odgovorne osobe snosi rizik ne udovoljavanja zahtijevanom standardu učinkovitosti (vidi, *El Masri*, citirano gore, stavak 183.).

323. Zahtjev ažurnosti i razumne brzine postupanja implicitan je u tom kontekstu. Iako mogu postojati prepreke ili poteškoće koje onemogućavaju napredovanje istrage u određenoj situaciji, brza reakcija vlasti, kada je riječ o istrazi uporabe smrtonosne sile ili navoda o zlostavljanju, općenito se može smatrati ključnom za očuvanje povjerenja javnosti u njihovo poštivanje načela vladavine prava i sprječavanje bilo kakvog privida tajnog dogovora ili toleriranja nezakonitih djela (vidi, *McKerr protiv Ujedinjene Kraljevine*, broj 28883/95, stavak 114., ECHR 2001-III).

324. U svim slučajevima, najbliži srodnici žrtve moraju biti uključeni u postupak do razine koja je potrebna da bi se zaštitili njihovi legitimni interesi. Isto tako, u pogledu članka 3. Konvencije, žrtva mora biti u stanju učinkovito sudjelovati u istrazi (vidi, *McKerr*, citirano gore, stavak 115.).

325. Konačno, istraga mora biti temeljita, što znači da vlasti moraju uvijek ozbiljno pokušati otkriti što se dogodilo te se ne smiju oslanjati na ishitrene ili neosnovane zaključke kako bi zatvorili istragu (vidi, *El Masri*, citirano gore, stavak 183.).

326. Sud je također utvrdio i da se kazneni postupak u predmetima koji se odnose na mučenje ili zlostavljanje koje su počinili državni službenici ne bi trebao obustavljati zbog zastare te da se amnestije i pomilovanja ne bi trebali tolerirati u takvim predmetima (vidi, *Abdülsamet Yaman protiv Turske*, broj 32446/96, stavak 55., 2. studenoga 2004.; *Yeter protiv Turske*, broj 33750/03, stavak 70., 13. siječnja 2009.; *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi*, citirano gore, stavak 144.). Nadalje, način na koji se primjenjuje rok zastare mora biti u skladu sa zahtjevima Konvencije. Stoga se teško mogu prihvatiti nefleksibilni rokovi zastare koji ne omogućuju nikakve izuzetke (vidi, *mutatis mutandis*, *Röman protiv Finske*, broj 13072/05, stavak 50., 29. siječnja 2013.).

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

327. U ovom predmetu Sud primjećuje da su vlasti pokrenule *ex officio* kaznenu istragu ubrzo nakon događaja iz lipnja 1990. godine. Ta se istraga od samog početka odnosila na usmrćenje vatrenim oružjem supruga gđe Ance Mocanu i drugih osoba, kao i na zlostavljanje kojem su podvrgnute druge osobe u istim okolnostima.

Sud također primjećuje da je ta istraga na početku bila podijeljena na nekoliko stotina odvojenih predmeta (vidi stavke 82.-87. gore), da su oni potom spojeni te su zatim opet podijeljeni u više navrata na četiri, dva te onda tri dijela.

328. Iz odluke koju je donio vojni odjel ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde 14. listopada 1999. godine čini se da je zadatak te istrage bio i

identificiranje svih žrtava represije provedene od 13. do 15. lipnja 1990. godine. Prema tome, ona se odnosila na g. Marina Stoica, barem od 18. lipnja 2001. godine, kao datuma kada je on službeno podnio prijavu.

Sud primjećuje da je veliki broj predmeta pokrenut na domaćoj razini. Međutim, imajući u vidu da su se svi ti predmeti odnosili na iste događaje – što je rezultiralo njihovim regrupiranjem u jedan jedini predmet odlukom tužiteljstva pri Vrhovnom sudu pravde 1997. godine – Sud smatra da je u biti riječ o jednoj te istoj istrazi. Čak i da Sud smatra da se predmet odnosio na dvije zasebne istrage, jedne u odnosu na gđu Ancu Mocanu, a druge u odnosu na g. Marina Stoicu, njegova utvrđenja o njihovoj učinkovitosti bili bi isti, iz razloga koji slijede.

329. Sud primjećuje da je ta istraga još u tijeku u odnosu na gđu Ancu Mocanu. Presuda koju je donio Visoki sud kasacije i pravde 17. prosinca 2007. godine, kojom je tužiteljstvu vratio spis koji se odnosio na optužnicu koja je prvobitno podnesena protiv petorice vojnih dužnosnika, posljednja je sudska odluka donesena u pogledu prve podnositeljice.

330. Sud primjećuje da je dio istrage koji se odnosi na g. Marina Stoicu i koji uključuje 37 visokopozicioniranih civilnih i vojnih dužnosnika – uključujući bivšeg šefa države i dvojicu bivših ministara unutarnjih poslova i obrane – završen presudom koju je donio Visoki sud kasacije i pravde 9. ožujka 2011. godine.

331. Sud ponavlja da mu njegova nadležnost *ratione temporis* dopušta da razmatra samo dio istrage nakon 20. lipnja 1994. godine, datuma kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Rumunjsku (vidi stavak 211. gore). Sukladno navedenome, ispitat će je li istraga koja je provedena u ovom predmetu nakon tog datuma ispunila kriterije učinkovitosti koji su naznačeni gore.

i. Neovisnost istrage

332. Sud ističe da je između 1997. godine, dakle, nekoliko godina nakon što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Rumunjsku, i početka 2008. godine, postupak u ovom predmetu bio u tijeku pred vojnim odjelom ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde (Visoki sud kasacije i pravde od 2003. godine). Također primjećuje da je istraga u pogledu gđe Ance Mocanu još uvijek u tijeku pred vojnim tužiteljstvom nakon što se redovno tužiteljstvo proglasilo nenadležnim 6. lipnja 2013. godine (vidi stavak 123. gore).

333. U tom pogledu, Veliko vijeće podržava utvrđenje Vijeća da je istraga bila povjerena vojnim tužiteljima koji su, poput okrivljenika (od kojih su dvojica bili generali), bili časnici u odnosu podređenosti u okviru vojne hijerarhije, što je utvrđenje koje je već navelo Sud da zaključi da je došlo do povrede postupovnog aspekta članka 2. i članka 3. Konvencije u prethodnim predmetima protiv Rumunjske (vidi *Barbu Anghelescu protiv Rumunjske*, broj 46430/99, stavak 67., 5. listopada 2004.; *Bursuc protiv Rumunjske*, broj 42066/98, stavak 107., 12. listopada 2004.; te, nedavno,

Şandru i drugi, citirano gore, stavak 74.; *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi*, citirano gore, stavak 137.; i *Crăiniceanu i Frumuşanu protiv Rumunjske*, broj 12442/04, stavak 92., 24. travnja 2012.).

334. Broj povreda utvrđenih u predmetima sličnima ovome predmetu posebno je zabrinjavajuća te stvara ozbiljnu sumnju u objektivnost i nepristranost istraga za čije su provođenje zaduženi vojni tužitelji (vidi, *mutatis mutandis*, *Nachova i drugi*, citirano gore, stavak 117.). Vlada nije predložila nikakvu činjenicu ili tvrdnju kojima bi mogla uvjeriti Sud da zaključi drukčije u ovome predmetu.

ii. Brzina i primjerenost istrage

335. Sud primjećuje da je istraga u odnosu na gđu Ancu Mocanu u tijeku više od dvadeset tri godine te više od devetnaest godina otkada je Rumunjska ratificirala Konvenciju. U tom razdoblju, preminula su trojica od petorice visokopozicioniranih vojnih časnika koji su bili umiješani u ubojstvo supruga podnositeljice.

336. Također primjećuje, u odnosu na g. Marina Stoicu, da je mjerodavna istraga okončana presudom donesenom 9. ožujka 2011. godine, dvadeset i jednu godinu nakon pokretanja istrage i deset godina nakon što je podnositelj službeno podnio prijavu i nakon što je ona spojena s istražnim spisom.

337. Sam protek vremena može ne samo potkopati istragu nego i definitivno kompromitirati izglede da se ona okonča (vidi, *M.B. protiv Rumunjske*, broj 43982/06, stavak 64., 3. studenoga 2011.).

338. Priznajući da je predmet nesporno složen, kako je sama Vlada naglasila, Sud smatra da politička i društvena pitanja na koja se Vlada pozvala ne mogu opravdati tako dugo razdoblje. Naprotiv, važnost tih pitanja za rumunjsko društvo trebala je potaknuti vlasti da rješavaju predmet žurno i bez odlaganja kako bi izbjegle bilo kakv privid tajnog dogovora ili toleriranja nezakonitih djela (vidi, *inter alia*, presudu *Lăpuşan i drugi protiv Rumunjske*, br. 29007/06, 30552/06, 31323/06, 31920/06, 34485/06, 38960/06, 38996/06, 39027/06 i 39067/06, stavak 94., od 8. ožujka 2011., koja se odnosila na protek više od šesnaest godina od pokretanja istrage čiji je cilj bio identificiranje i kažnjavanje odgovornih osoba za represivne mjere usmjerene protiv antikomunističkih prosvjeda 1989. godine i više od jedanaest godina od stupanja na snagu Konvencije).

339. Međutim, Sud primjećuje da je istraga koja je vođena u ovom predmetu obilježena dugim razdobljima neaktivnosti, u početnim fazama i posljednjih godina. Osobito primjećuje da istraga nije znatno napredovala od 20. lipnja 1994. godine, kada je Konvencije stupila na snagu, do 22. listopada 1997. godine, kada je započelo spajanje brojnih spisa koji su bili otvoreni zasebno, ali su bili dio istog činjeničnog konteksta iz kojeg su potekli i ovi zahtjevi. Tek je nakon tog datuma tužiteljstvo počelo voditi širu istragu o svim okolnostima usklađene uporabe sile agenata države protiv civilnog stanovništva (vidi *Al-Skeini i drugi*, citirano gore, stavak 163.).

340. Sud nadalje ističe da odluka od 16. rujna 1998. godine navodi da prije tog datuma nisu poduzete nikakve istražne mjere povodom kaznenih prijava osoba koje su napadnute u sjedištu državne televizije (vidi stavak 100. gore).

341. Osim toga, jedine postupovne radnje provedene u predmetu koji se odnosi na gđu Ancu Mocanu, od posljednjeg upućivanja predmeta uredu tužitelja naloženog 17. prosinca 2007. godine, je odluka o obustavi postupka donesena 6. lipnja 2013. godine u pogledu dvojice suokrivljenika koji su u međuvremenu umrli, te dvije izjave o proglašenju nenadležnosti od 30. travnja 2009. godine i 6. lipnja 2013. godine.

342. Sud također primjećuje da su same domaće vlasti utvrdile brojne nedostatke u istrazi. Tako je u odluci ureda tužitelja pri Vrhovnom sudu pravde od 16. rujna 1998. godine navedeno da nijedan pojedinac koji je u mjerodavno vrijeme obavljao visoke dužnosti – posebice, šef države, premijer i njegov zamjenik, ministar unutarnjih poslova i ravnatelj policije – nije do tad saslušan.

343. Nadalje, istraga koja se vodila kasnije nije omogućila otklanjanje svih nedostataka, kao što su Vrhovni sud pravde i Visoki sud kasacije i pravde utvrdili u svojim odlukama od 30. lipnja 2003. godine i 17. prosinca 2007. godine, upućujući na nedostatke u postupku koji se vodio ranije.

344. Štoviše, Sud ističe da je istraga – razdvojena od ostatka predmeta 1998. godine – o nasilju kojem su podvrgnuti brojni prosvjednici i druge osobe koje su slučajno bile prisutne na mjestu represije završena odlukom o nepokretanju kaznenog postupka, koja je donesena 17. lipnja 2009. godine te potvrđena presudom od 9. ožujka 2011. godine. Među tim osobama bio je g. Marin Stoica koji je, nakon što je podnio prijavu 2001. godine, morao čekati deset godina da istraga završi. Međutim, usprkos proteku vremena i istražnim radnjama provedenima u odnosu na podnositelja koje je Vlada navela, nijedna od gore navedenih odluka nije utvrdila okolnosti zlostavljanja koje su navodno pretrpjeli podnositelj zahtjeva i druge osobe u sjedištu državne televizije.

345. U odluci koju je usvojilo tužiteljstvo 17. lipnja 2009. godine u biti je navedeno da je bilo nemoguće utvrditi identitet napadača te stupanj umiješanosti sigurnosnih snaga po završetku istrage koju su vodila prvo

civilna, a zatim vojna tužiteljstva. Međutim, vlasti nisu navele koji su dokazi korišteni s ciljem utvrđivanja činjenica te iz kojih konkretnih razloga njihove radnje nisu imale rezultata. Osim toga, na domaćoj razini one nikada nisu dovele u pitanje postupanje podnositelja zahtjeva glede istrage, te su propustile iznijeti bilo kakve primjedbe glede datuma na koji je podnositelj podnio kaznenu prijavu.

346. Sud ističe da je ovaj dio istrage u osnovi okončan zbog zastare kaznenog progona. S tim u svezi, Sud ponavlja da se teško može smatrati da su postupovne obveze koje proizlaze iz članaka 2. i 3. Konvencije ispunjene kada je istraga okončana, kao u ovom predmetu, zbog nastupanja zastare kaznenog progona do koje je došlo uslijed nedjelovanja vlasti (vidi *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi*, citirano gore, stavak 144.).

347. U vezi s drugim važnim rezultatom istrage, točnije. zaključkom da ne postoje bitna obilježja kaznenog djela nečovječnog postupanja, kažnjivog na temelju članka 358. Kaznenog zakona Rumunjske, u pogledu g. Stoice, Sud smatra da sukladnost tužiteljevog tumačenja s mjerodavnom domaćom sudskom praksom izaziva sumnje imajući u vidu presudu Visokog suda kasacije i pravde od 7. srpnja 2009. godine. Osim toga, Vlada nije predložila druge primjere sudske prakse u prilog odluci koja je donesena u ovom predmetu. Sud također smatra da se zaključak da rudari nisu više imali neprijatelja protiv kojeg bi se borili 14. lipnja 1990. godine (vidi, stavak 161. gore) čini dvojbenim s obzirom da očigledno zanemaruje nasilje koje se dogodilo 13. lipnja 1990. godine u prisustvu velikog broja vojnika, opremljenih streljivom i oklopnim vozilima, što je potvrđeno u samoj odluci koja je navedena gore. Nadalje, taj je zaključak suprotan činjenicama koje su utvrđene u istoj odluci, u kojoj se detaljno opisuju djela nasilja koja su počinili rudari 14. lipnja 1990. godine koji su neselektivno ciljali prosvjednike, studente koji su bili u sveučilišnim prostorijama i prolaznike. Dodatno, u presudi od 9. ožujka 2011. godine, kojom se odbija žalba g. Marina Stoice protiv odluke o nepokretanju kaznenog postupka, Visoki sud kasacije i pravde nije uopće ocijenio pitanje primjenjivosti članka 358. Kaznenog zakona te se ograničio na provjeravanje primjene pravila o zastari u ovom predmetu.

348. Sukladno navedenom, proizlazi da vlasti odgovorne za istragu u ovom predmetu nisu provele sve mjere koje bi razumno mogle dovesti do identificiranja i kažnjavanja odgovornih.

iii. Sudjelovanje prve podnositeljice u istrazi

349. U vezi s obvezom uključivanja srodnika žrtava u postupak, Sud primjećuje da gđa Anca Mocanu nije bila obaviještena o napredovanju istrage prije odluke od 18. svibnja 2000. godine o upućivanju na suđenje osoba optuženih za ubojstvo njezinog supruga.

350. Štoviše, Sud primjećuje da je tužitelj po prvi put saslušao podnositeljicu 14. veljače 2007. godine, dakle, skoro sedamnaest godina

nakon događaja i da ona nije više dobivala informacije o razvoju istrage nakon presude koju je donio Visoki sud kasacije i pravde 17. prosinca 2007. godine.

351. Sud stoga nije uvjeren da su interesi gđe Ance Mocanu za sudjelovanjem u istrazi bili dovoljno zaštićeni (vidi *Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi*, citirano gore, stavak 141.).

iv. Zaključak

352. U svjetlu navedeneog, Sud smatra da gđa Anca Mocanu nije imala blagodat učinkovite istrage kako to zahtijeva 2. Konvencije, te da je g. Marin Stoica također bio lišen učinkovite istrage u smislu članka 3.

353. Stoga je povrijeđen postupovni aspekt tih odredbi.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 1. KONVENCIJE

354. Udruga podnositeljica zahtjeva prigovarala je duljini trajanja kaznenog postupka kojem se pridružila u svojstvu oštećenika radi ostvarivanja naknade štete uzrokovane premetanjem njezina sjedišta 14. lipnja 1990. godine, uništavanjem njezine imovine i napadima na njezine članove.

355. Iz tog je razloga tvrdila da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije čiji mjerodavni dio glasi:

„Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi (...) svatko ima pravo da (...) sud (...) u razumnom roku ispita njegov slučaj.”

A. Presuda Vijeća

356. Vijeće je smatralo da je trajanje spornog postupka bilo prekomjerno te je utvrdilo povredu članka 6. stavka 1.

B. Tvrdnje stranaka

357. Udruga podnositeljica zahtjeva navela je da podržava presudu Vijeća.

358. Vlada je izjavila da u načelu ne osporava zaključke Vijeća u pogledu trajanja kaznenog postupka kojem se udruga podnositeljica zahtjeva pridružila u svojstvu oštećenika.

C. Ocjena Suda

359. Veliko vijeće ne vidi razloga za odstupanje od utvrđenja Vijeća. Poput Vijeća primjećuje da je 26. srpnja 1990. godine udruga podnijela službenu prijavu sa zahtjevom za pridruživanjem postupku u svojstvu

oštećenika, pozivajući se na štetu koju je pretrpjela tijekom događaja koji su se odvijali od 13. do 15. lipnja 1990. godine. Kaznena je prijava ispitana u sklopu istrage koja je okončana odlukom od 17. lipnja 2009. godine o nepokretanju postupka. Postupak u odnosu na udrugu podnositeljicu zahtjeva stoga je trajao gotovo devetnaest godina.

360. S obzirom da je nadležnost Suda *ratione temporis* ograničena, Vijeće je moglo ispitati prigovor o duljini trajanja postupka samo u dijelu u kojem se odnosio na razdoblje nakon 20. lipnja 1994. godine, odnosno datuma kad je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Rumunjsku. Duljina trajanja postupka koja se uzima u obzir stoga je petnaest godina.

361. Sud ponavlja da je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. Konvencije u brojnim predmetima u kojima su se postavljala pitanja slična onima u ovom predmetu (vidi *Frydlender protiv Francuske* [VV], broj 30979/96, stavak 46., ECHR 2000-VII, i, posebice, *Gheorghe i Maria Mihaela Dumitrescu protiv Rumunjske*, broj 6373, stavci 26.-28., 29. srpnja 2008., također u vezi s duljinom kaznenog postupka kojem se pridružio oštećenik).

362. Nakon razmatranja svih dokaza koji su mu podneseni, Sud smatra da ne postoje razlozi koji bi opravdali drugačiji zaključak u ovom predmetu.

363. U svjetlu kriterija koji su utvrđeni u njegovoj sudskoj praksi uzimajući u obzir sve okolnosti predmeta, Sud smatra da je duljina trajanja spornog postupka bila prekomjerna te da nije ispunila zahtjev „razumnog roka“.

364. Stoga je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

III. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

365. Članak 41. Konvencije propisuje:

„Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.“

A. Šteta koju navodi gđa Anca Mocanu

1. Tvrdnje stranaka

366. Podnositeljica je pred Vijećem tražila naknadu u iznosu od 200.000,00 eura (EUR) na ime nematerijalne štete koju je navodno pretrpjela zbog predugog trajanja istrage o ubojstvu njezina supruga koji je tada imao dvadeset dvije godine. Navela je da je ona u to vrijeme imala dvadeset godina te da je ostala sama s njihovo dvoje djece od kojih je jedno bilo staro dvije godine, a drugo nekoliko mjeseci. Navela je da je u sljedećih dvadeset godina, tijekom kojih je čekala da se istraga okonča i da se otkriju osobe odgovorne za smrt njezina supruga, morala sama osigurati sredstva za ispunjavanje vlastitih potreba i potreba njezine djece zbog čega je radila kao

čistačica i živjela u bijednim životnim uvjetima. Također je potraživala 100.000,00 eura (EUR) na ime naknade materijalne štete, ne objašnjavajući točnu prirodu te štete.

367. Smatrajući navedene zahtjeve za pravičnom naknadom prekomjernima i nepotkrijepljenima, Vlada je pozvala Sud da ih odbije.

2. Presuda Vijeća

368. Što se tiče iznosa koji je podnositeljica potraživala na ime materijalne štete, Vijeće nije utvrdilo uzročnu vezu između utvrđene povrede i navodne materijalne štete. U skladu s time, odbilo je potraživanje.

369. Nasuprot tome, smatralo je da potrebno dodijeliti pravednu naknadu zbog činjenice da domaće vlasti nisu istražile ubojstvo supruga podnositeljice revnošću koju zahtijeva članak 2. Konvencije. Podnositeljici su ba toj osnovi dodijelili 30.000,00 eura (EUR).

370. Uz to, Vijeće je ponovilo da primjena načela *restitutio in integrum* podrazumijeva da su podnositelji, u mjeri u kojoj je to moguće, stavljeni u istu situaciju u kojoj bi se našli da nije došlo do povrede zahtjeva Konvencije te je zaključilo da je tužena država dužna provesti potrebne mjere kako bi ubrzala istragu o ubojstvu g. Velicua-Valentina Mocanua, kako bi se donijela odluka koja ispunjava zahtjeve Konvencije.

3. Ocjena Suda

371. Uzimajući navedeno u obzir, razloge koje je izložilo Vijeće te činjenicu da podnositeljica nije izmijenila potraživanje koje je u početku podnijela Vijeću, Sud smatra je podnositeljica pretrpjela značajnu nematerijalnu štetu koja proizlazi iz povrede postupovnog aspekta članka 2. Dodjeljuje joj iznos od 30.000,00 eura (EUR) na toj osnovi.

B. Šteta koju navodi g. Marin Stoica

372. Podnositelj je pred Vijećem potraživao 200.000,00 eura (EUR) na ime nematerijalne štete.

373. Smatrajući da je to potraživanje pretjerano, Vlada je ustvrdila da bi utvrđivanje povrede samo po sebi predstavljalo dostatnu pravednu naknadu na ime navodne nematerijalne štete.

374. Smatrajući da nije bilo povrede Konvencije u odnosu na g. Stoicu, Vijeće nije razmatralo zahtjev za pravednom naknadom koji je on podnio.

375. Sud smatra da je g. Stoica nedvojbeno pretrpio nematerijalnu štetu. Uzimajući u obzir povredu članka 3. utvrđenu u odnosu na podnositelja i presuđujući na pravičnoj osnovi kako to zahtijeva članak 41. Konvencije, Sud mu dodjeljuje 15.000,00 eura (EUR) na ime nematerijalne štete.

C. Potraživanje udruge podnositeljice zahtjeva

376. Vijeće je utvrdilo da udruga podnositeljica zahtjeva nije podnijela zahtjev za pravednom naknadom unutar predviđenog roka.

377. U postupku pred Velikim vijećem udruga je Sudu ponovno podnijela faks koji je poslala 22. prosinca 2009. godine navodeći da to predstavlja zahtjev za pravednom naknadom.

378. Sud ističe da je u ovom nepotpisanom zahtjevu udruga podnositeljica zahtjeva tražila naknadu u iznosu od 42.519,00 eura (EUR) što je navodno istovjetno iznosu, korigiranom zbog inflacije, materijalne štete koju je udruga pretrpjela zbog premetanja njezina sjedišta, te je navela da želi taj iznos iskoristiti, *inter alia*, za „obnavljanje [njegova] zdravlja [sic]“. S obzirom da je ovo potraživanje zbunjujuće, ne može ga se uzeti u obzir. Čak i pod pretpostavkom da bi se to moglo smatrati uredno podnesenim zahtjevom za pravednom naknadom, odnosi se isključivo na materijalnu štetu koja nije povezana s utvrđenjem povrede članka 6. Konvencije koja proizlazi iz prekomjernog trajanja postupka.

379. Sud stoga odbija zahtjev udruge podnositeljice zahtjeva.

D. Troškovi i izdaci

1. Troškovi i izdatci koji se odnose na zahtjeve gđe Ance Mocanu i udruge podnositeljice zahtjeva (brojevi 10865/09 i 45886/07)

380. Podnositelji su potraživali iznos od 18.050,00 eura (EUR) na ime troškova i izdataka nastalih u postupku pred Sudom od čega se 2.800,00 eura (EUR) odnosilo na postupak pred Velikim vijećem, uključujući i nagrade za njihova tri odvjetnika.

381. Vlada je smatrala da je, u odnosu na postupak pred Vijećem, taj zahtjev nepravodoban jer nije bio podnesen unutar predviđenog roka.

382. Također je smatrala da je, u odnosu na postupak pred Velikim vijećem, to potraživanje prekomjerno te je istaknula da nije popraćeno nikakvom dokumentacijom koja mu ide u prilog.

383. Vijeće je utvrdilo da podnositelji nisu podnijeli zahtjev za pravednom naknadom unutar predviđenog roka.

384. Prema sudskoj praksi Suda, naknada troškova i izdataka može biti dodijeljena samo u mjeri u kojoj su oni stvarno nastali i bili potrebni te ako su razumni u pogledu iznosa (vidi *Iatridis protiv Grčke* (pravedna naknada) [VV], broj 31107/96, stavak 54., ECHR 2000-XI).

385. Sud u ovom predmetu, uzevši u obzir dokumente u njegovu posjedu i svoju sudsku praksu, smatra razumnim dodijeliti iznos od 2.800,00 eura (EUR) koji je potraživan za troškove i izdatke nastale u postupku pred Velikim vijećem jer je to jedini zahtjev koji je pravovremeno podnesen. Iz tog se iznosa mora oduzeti iznos od 600,00 eura (EUR) koji je

Vijeće Europe već zajednički isplatilo dvojici od trojice odvjetnika podnositelja za pravnu pomoć.

2. Troškovi i izdatci koji se odnose na zahtjev g. Marina Stoice (broj 32431/08)

386. Podnositelj je potraživao 11.507,39 eura (EUR) na ime troškova i izdataka nastalih u postupku pred Velikim vijećem, odnosno 10.394,00 eura (EUR) za odvjetničku nagradu, 300,00 eura (EUR) za poštanske naknade i 813,39 eura (EUR) za putne troškove koji su nastali zbog prisustva podnositelja i njegove odvjetnice na raspravi pred Velikim vijećem.

387. Vlada je smatrala da je vrijeme koje je odvjetnica podnositelja provela pripremajući zahtjev za upućivanje predmeta Velikom vijeću, odnosno 15 sati, nerazumno. Iznijeli su iste tvrdnje u odnosu na vrijeme koje je provela pripremajući dodatno očitovanje podnositelja - 20 sati - te 15 sati provedenih pripremajući govor.

388. Uz to, Vlada je tvrdila da troškovi koji su nastali time što je podnositelj prisustvovao raspravi nisu bili nužni s obzirom na to da je samo prisutnost njegove odvjetnice bila opravdana. Protivili su se zahtjevu za naknadom putnih troškova podnositelja.

389. Sud u ovom predmetu, uzevši u obzir dokumente u njegovu posjedu i svoju sudsku praksu, smatra razumnim dodijeliti iznos od 11.507,39 eura (EUR) koji je potraživao za troškove i izdatke nastale u postupku pred njime i koje će biti isplaćen izravno gđi Hatneanu. Iz tog se iznosa mora oduzeti iznos od 1.638,47 eura (EUR) koji je Vijeće Europe već isplatilo za pravnu pomoć te u svrhu pokrića putnih troškova podnositelja i njegove odvjetnice.

E. Zatezna kamata

390. Sud smatra primjerenim da se zatezna kamata temelji na najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke uvećanoj za tri postotna boda.

IZ TIH RAZLOGA, SUD

1. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova naspram jednog glasa, da je nadležan *ratione temporis* ispitati prigovore gđe Ance Mocanu i g. Marina Stoice podnesene na temelju postupovnog aspekta članaka 2. i 3. Konvencije u dijelu u kojem se ti prigovori odnose na kaznenu istragu vođenu u ovom predmetu nakon stupanja Konvencije na snagu u odnosu na Rumunjsku;

2. *Odbija*, sa šesnaest glasova naspram jednog glasa, prigovor Vlade o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava u pogledu pojedinih podnositelja zahtjeva;
3. *Odbija*, s četrnaest glasova naspram tri glasa, prigovor Vlade da je zahtjev g. Marina Stoice podnesen izvan vremenskog roka;
4. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova naspram jednog glasa, da je povrijeđen postupovni aspekt članka 2. Konvencije u odnosu na gđe Ancu Mocanu;
5. *Presuđuje*, s četrnaest glasova naspram tri glasa, da je povrijeđen postupovni aspekt članka 3. Konvencije u odnosu na g. Marina Stoicu;
6. *Presuđuje*, jednoglasno, da je članak 6. stavak 1. Konvencije povrijeđen u odnosu na udrugu podnositeljicu zahtjeva;
7. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova naspram jednog glasa, da tužena država treba gđi Anci Mocanu, u roku od tri mjeseca, isplatiti 30.000,00 eura (EUR) (trideset tisuća eura), uz sve poreze koji bi mogli biti obračunati, na ime nematerijalne štete, koje je potrebno preračunati u valutu tužene države po tečajnoj stopi važećoj na dan namirenja;
8. *Presuđuje*, s četrnaest glasova naspram tri glasa, da tužena država treba g. Marinu Stoici, u roku od tri mjeseca, isplatiti 15.000,00 eura (EUR) (petnaest tisuća eura), uz sve poreze koji bi mogli biti obračunati, na ime nematerijalne štete, koje je potrebno preračunati u valutu tužene države po tečajnoj stopi važećoj na dan namirenja;
9. *Presuđuje*, jednoglasno, da tužena država treba, u roku od tri mjeseca, isplatiti 2.200,00 eura (EUR) (dvije tisuće i dvije stotine eura) uz sve poreze koji bi mogli biti obračunati podnositeljima, na ime troškova i izdataka nastalih za gđu Ancu Mocanu i udrugu podnositeljicu zahtjeva, koji se odnose na zahtjeve broj 10865/09 i 45886/07;
10. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova naspram jednog glasa, da tužena država treba, u roku od tri mjeseca, isplatiti 9.868,92 eura (EUR) (devet tisuća osam stotina šezdeset osam eura i devedeset dva centa) uz sve poreze koji bi mogli biti obračunati podnositelju, na ime troškova i izdataka nastalih za g. Marina Stoicu (zahtjev broj 32431/08), koji će biti isplaćeni izravno gđi D.O. Hatneanu;
11. *Presuđuje*, jednoglasno, da se od proteka prethodno navedena tri mjeseca do namirenja plaća obična kamata koja je jednaka najnižoj

kreditnoj stopi Europske središnje banke tijekom razdoblja neplaćanja, uvećanoj za tri postotna boda;

12. *Odbija*, jednoglasno, preostali dio zahtjeva podnositelja za pravednom naknadom.

Sastavljena na engleskom i francuskom jeziku te objavljena na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu 17. rujna 2014. godine.

Johan Callewaert
Zamjenik tajnika

Dean Spielmann
Predsjednik

U skladu s člankom 45. stavkom 2. Konvencije i pravilom 74. stavkom 2. Poslovnika suda, sljedeća izdvojena mišljenja priložena su ovoj presudi:

- Suglasno mišljenje suca Pinto de Albuquerquea, kojem se pridružuje sudac Vučinić;
- Djelomično suprotno mišljenje suca Silvisa, kojem se pridružuje sudac Streteanu;
- Djelomično suprotno mišljenje suca Wojtyczeka.

D.S.
J.C.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA PINTO DE ALBUQUERQUEA, KOJEM SE PRIDRUŽUJE SUDAC VUČINIĆ

1. Glavno pitanje u predmetu *Anca Mocanu i drugi* jest primjenjivost zastare na događaje koji su se odvijali za vrijeme tranzicije prema demokraciji u Rumunjskoj, točnije na događaje koji su se odvijali u Bukureštu u lipnju 1990. godine. Prihvaćajući nadležnost *ratione temporis* Europskog suda za ljudska prava („Sud“), kao i neosnovanost prigovora Vlade koji se odnose na neiscrpljivanje domaćih pravnih sredstava i kašnjenje g. Stoice u podnošenju zahtjeva, također se slažem s kritikom Velikog vijeća koja se odnosi na nedostatke u domaćim postupcima povezanim sa smrću g. Mocanua, nezakonitim zadržavanjem i mučenjem g. Stoice i štetom koja je uzrokovana udruzi podnositeljici zahtjeva premetanjem njezina sjedišta i nezakonite zapljene njezine imovine i dokumenata¹.

Svrha ovog mišljenja ograničena je na tvrdnju da za kazneni progon masovnog kršenja ljudskih prava koje se odvijalo u Rumunjskoj u prijelaznom razdoblju prema demokraciji, uključujući kršenje koje se dogodilo u lipnju 1990. godine, nije nastupila zastara te bi ta kršenja stoga trebalo nastaviti istraživati *ex officio*, propisno kazneno goniti i kažnjavati u skladu s pravilima međunarodnog i nacionalnog prava. Drugim riječima, u ovom mišljenju nastojim razjasniti donekle blage pojmove koje je Veliko vijeće koristilo u stavcima 346. i 347. ove presude.

¹ Za nadležnost *ratione temporis* Suda u pogledu incidenata koji su se odvijali u prijelaznom razdoblju u Rumunjskoj, vidi *Agache i drugi protiv Rumunjske*, broj 2712/02, stavci 69.-73., 20. listopada 2009.; *Şandru i drugi protiv Rumunjske*, broj 22465/03, stavci 57.-59., 8. prosinca 2009.; „*Udruga 21. prosinca 1989.*“ i *drugi protiv Rumunjske*, brojevi 33810/07 i 18817/08, stavci 86.-88., 24. svibnja 2011., utemeljeno na *Šilih protiv Slovenije* [VV], broj 71463/01, stavci 159.-163., 9. travnja 2009. Budući da Konvencija predviđa postupovne obveze koje su zasebne i samostalne u odnosu na materijalne obveze, iz toga logično slijedi da Sud ima nadležnost *ratione temporis* kad god su te postupovne obveze provedene ili su trebale biti provedene nakon ključnog datuma. Ova sudska praksa nije nova, s obzirom na načela koja je utvrdio i Stalni sud međunarodne pravde u predmetu *Koncesije Mavrommatis u Palestini* (1924.), *PCIJ Serija A broj 2*, str. 35, i u predmetu *Elektroprivreda Sofije i Bugarske (Belgija protiv Bugarske)* (1939.), *PCIJ Serija A/B broj 77*, str. 82, i Međunarodni sud pravde u predmetu *Pravo prolaza (Portugal/Indija)*, *ICJ Izvješća 1960.*, str. 35 („Stalni je sud stoga utvrdio razliku između situacija ili činjenica koje predstavljaju ishodište prava koja potražuje jedna od stranki i situacija ili činjenica koje su ishodište spora. Samo potonje treba uzeti u obzir u svrhu primjene Izjave kojom se prihvaća nadležnost Suda“) te *Predmetu koji se odnosi na primjenu Konvencije u prevenciji i kažnjavanju zločina genocida (Preliminarni prigovori)* (1996) *ICJ Izvješća*, stavak 34. Stoga predmet *Šilih* nije toliko udaljen od načela utvrđenog u općem međunarodnom pravu. I, kao i u predmetu *Šilih*, smrt g. Mocanua, zlostavljanje g. Stoice i premetanje sjedišta udruge podnositeljice zahtjeva ne predstavlja „ishodište spora“; naprotiv, to su „ishodišta prava koja potražuju“ podnositelji te stoga spadaju u nadležnost *ratione temporis* ovoga Suda.

Priroda zastare u kaznenom pravu

2. Zastara sprječava progon i osudu navodnog počinitelja kaznenog djela i, ako je pravomoćno osuđen ili osuđena, izvršenje njegove ili njezine kazne. To nije puka postupovna obrana, kao što se može činiti na prvi pogled. Budući da s jednakom snagom postoji paralelno uz uvjete za postojanje kaznenog djela, dijeli materijalnu prirodu bitnih obilježja kaznenog djela, s logičnom posljedicom pune primjenjivosti članka 7. Europske konvencije o ljudskim pravima („Konvencija“), uključujući strogu definiciju zastare, zabranu njezine retroaktivne primjene na štetu optuženika te njezinu retroaktivnu primjenu u njegovu ili njezinu korist. Drugim riječima, zastara je u svjetlu Konvencije mješovite prirode, istovremeno je postupovna i materijalna².

3. U načelu, samo isključivo retributivan kazneni sustav koji po svaku cijenu traži kaznu za krivi čin počinitelja ne bi osigurao zakonsku zastaru, pri čemu je suprotno rješenje preferirano u kaznenom sustavu koji se temelji na pozitivnoj posebnoj prevenciji (odnosno resocijalizaciji počinitelja) i čiji je cilj pripremiti počinitelja da u zajednici vodi život u skladu sa zakonom nakon što bude pušten na slobodu³. Kažnjavanje počinitelja niz godina nakon počinjenja kaznenog djela, kada su se osobne okolnosti navodnog počinitelja promijenile, jest kontraproduktivno u pogledu pripremanja počinitelja da u društvu živi u skladu sa zakonom. Uz to, zakašnjelo kažnjavanje navodnog počinitelja samo je po sebi nespojivo s ciljem negativne posebne prevencije (odnosno onesposobljavanjem počinitelja) čija je svrha spriječiti buduće kršenje zakona od strane osuđene osobe time što se tu osobu izdvaja iz zajednice. Nadalje, nema odvrćajući učinak na potencijalne počinitelje i, *a fortiori*, ne utječe na jačanje društvene snage prekršene norme. Ne samo da se odvrćajući učinak kazne smanjuje s vremenom, nego i prestaje postojati. Stoga niti pozitivna generalna prevencija (odnosno jačanje prekršene norme), čiji je cilj jačanje društvenog

² Vidi *K.-H.W. protiv Njemačke* [VV], broj 37201/97, stavci 107.-112., ECHR 2001-II (izvadci); *Kononov protiv Latvije* [VV], broj 36376/04, stavci 228.-233., ECHR 2010; i zajedničko djelomično izdvojeno mišljenje sudaca Pinto de Albuquerquea i Turković, pridruženo predmetu *Matytsina protiv Rusije*, broj 58428/10, 27. ožujka 2014. Među pravnim stručnjacima, vidi Delmas-Marty, „La responsabilité pénale en échec (prescription, amnistie, immunités)“, u Cassese i Delmas-Marty, *Crimes internationaux et juridictions internationales*, 2002., str. 617, i Lambert Abdelgawad i Martin-Chenut, „La prescription en droit international: vers une imprescriptibilité de certains crimes“, u Ruiz Fabri *et al.*, *La clémence saisie par le droit*, 2007., str. 151.

³ U predmetu *Vinter i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], brojevi 66069/09, 130/10 i 3896/10, stavci 113.-118., ECHR 2013, Sud je podržao međunarodni konsenzus koji se odnosi na obvezu resocijalizacije počinitelja osuđenih na zatvorsku kaznu, koja se temelji, *inter alia*, na članku 10. stavku 3. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, članku 5. stavku 6. Američke konvencije o ljudskim pravima i članku 40. stavku 1. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta.

prihvatanja i poštovanja prekršene odredbe, niti negativna generalna prevencija (odnosno odvraćajući učinak na potencijalne počinitelje) ne opravdavaju kažnjavanje bez vremenskog ograničenja.

Ako su legitimne svrhe kažnjavanja u demokratskom društvu u suprotnosti sa samom idejom nezastarivog kaznenog djela, načelo pravne sigurnosti, koje čini jezgru bilo kojeg pravnog sustava u demokratskom društvu ide još dalje i zahtijeva da se navodnog počinitelja u određenom trenutku mora ostaviti na miru, bez neprestane prijetnje državnog progona. Bez obzira na stupanj državne odgovornosti za kašnjenje kaznene istrage, mora doći dan kada potraživanja društva protiv počinitelja prestaju biti legitimna. U suprotnom bi navodni počinitelj postao samo predmet izvršne vlasti kojeg se žrtvuje na oltaru iluzorne apsolutne pravde koja ne odražava ništa osim slijepe odmazde. Svako miješanje države u slobodu mora biti ograničeno načelima proporcionalnosti i nužnosti, pri čemu je načelo najmanje nametljivog miješanja jedno od izvedenica. Stalno proganjanje sumnjivog pojedinca premašuje tu granicu i predstavlja, u načelu, neproporcionalno miješanje u slobodu.

Konačno, progon i osuda navodnog počinitelja niz godina nakon djela za koje je optužen ili optužena izrazito su problematični s gledišta načela poštenog suđenja, prvenstveno u pogledu nerazlučivih praktičnih problema koji se odnose na pouzdanost dokaza s protokom vremena⁴. Ti problemi koji se odnose na dokaze ne utječu samo na pristup tužiteljstva u predmetu već i na mogućnost pripremanja učinkovite obrane.

4. Ukratko, načela pravne sigurnosti, poštenog suđenja i resocijalizacije počinitelja osuđenih na kazne zatvora nisu u skladu s progonom i kažnjavanjem kaznenih djela bez vremenskih ograničenja. Stoga počinitelje kaznenih djela treba goniti i kazniti u razumnim rokovima. U slučaju pravomoćnih presuda primjenjuju se gore navedena načela pravne sigurnosti i resocijalizacije počinitelja osuđenih na kazne zatvora. Stoga kazne zatvora treba služiti u razumnom roku nakon što je izrečena konačna presuda. U oba slučaju rokovi moraju odgovarati težini kaznenog djela u pitanju.

⁴ Vidi *Stubbings i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 22. listopada 1996., stavak 51., Izvješća o presudama i odlukama 1996-IV, i *Brecknell protiv Ujedinjene Kraljevine*, broj 32457/04, stavak 69., 27. studenoga 2007.

Tijek zastare može očito biti u zastoju tijekom razdoblja u kojem je odgovornost nemoguća te u kojem nije dostupno niti jedno učinkovito pravno sredstvo⁵. Određene postupovne radnje, poput obavještanja navodnog počinitelja o optužnici, mogu čak prekinuti tijek razdoblja zastare na način da se vrijeme koje je proteklo ne računa te zastara počinje ponovno teći od datuma prekida. U svakom je slučaju potrebno zakonom propisati maksimalno razdoblje bez obzira na broj prekida i zastoja.

Međunarodna obveza kažnjavanja zločina protiv čovječnosti bez vremenskog ograničenja

5. Ipak, s obzirom na nedavni široki konsenzus, kažnjivost zločina protiv čovječnosti bez vremenskog ograničenja može se smatrati načelom međunarodnog običajnog prava koje je obvezujuće za sve države⁶. Takvo načelo međunarodnog kaznenog prava navedeno je u članku 29. Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda (1998.)⁷, koje slijedi slična načela ustanovljena Konvencijom o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti (1968.)⁸, Europskom konvencijom o nezastarijevanju zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina (1974.)⁹ i Rezolucijom Ekonomskog i socijalnog vijeća 1158 (XLI), usvojenom 1966. godine¹⁰.

⁵ Članak 17. stavak 2. Deklaracije o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka, usvojene rezolucijom Opće skupštine 47/133 od 18. prosinca 1992., i Načelo 23. Ažuriranog skupa načela za zaštitu i promicanje ljudskih prava djelovanjem u borbi protiv nekažnjavanja, E/CN.4/2005/102/Add.1, 8. veljače 2005.

⁶ Vidi mišljenje sudaca Vučinića i Pinto de Albuquerquea u predmetu *Perinçek protiv Švicarske*, broj 27510/08, 17. prosinca 2013. Slažu se i pravni stručnjaci (vidi Bourdon, *La cour penale internationale*, 2000., str. 125, Van den Wyngaert i Dugard, „Nezastarijevanje“, u Cassesse et al., *Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda*, Komentar, 2002., str. 879, i Lambert Abdelgawad i Martin-Chenut, „La prescription en droit international: vers une imprescriptibilité de certains crimes“, u Ruiz Fabri et al., *La clémence saisie par le droit*, 2007., str. 120).

⁷ Taj je Statut usvojen 17. srpnja 1998. godine na Diplomatskoj konferenciji UN-a o osnivanju Međunarodnoga kaznenog suda te istoga dana otvoren za potpisivanje. Stupio je na snagu 1. srpnja 2002. godine. Rumunjska ga je potpisala 7. srpnja 1999. godine i ratificirala 11. travnja 2002. godine. Trenutačno ima 122 Države stranke.

⁸ Ta je Konvencija usvojena rezolucijom Opće skupštine 2391 (XXIII) dana 26. studenoga 1968. godine. Rumunjska ju je ratificirala 15. rujna 1969. godine. Stupila je na snagu 11. studenoga 1970. godine. Trenutačno ima 54 Države stranke.

⁹ Ta je Konvencija otvorena za potpisivanje 25. siječnja 1974. godine te je stupila na snagu 27. lipnja 2003. godine. Rumunjska ju je potpisala 20. studenoga 1997. godine i ratificirala 8. lipnja 2000. godine. Trenutačno ima 7 Država stranki. Dok je Konvencija Ujedinjenih naroda iz 1968. godine propisala vlastitu retroaktivnost, Europska konvencija iz 1974. godine i Rimski statut izabrali su suprotni pristup.

¹⁰ Rezolucija je utvrdila „načelo da ne postoji zastara za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti“ u međunarodnom pravu i pozvala sve države da „provedu sve mjere koje su potrebne da bi se spriječila primjena zastare na ratne zločine i zločine protiv čovječnosti“.

Nakon određenog oklijevanja tijekom 1970-ih i 1980-ih, države su se do kraja dvadesetog stoljeća u velikom broju pridržavale načela nezastarijevanja zločina genocida i zločina protiv čovječnosti¹¹. Takvo ograničenje nije omogućeno za međunarodne zločine u Poveljama iz Nürnberga i Tokija, Statutima *ad hoc* sudova ili Posebnog suda za Sierra Leone. Presedan odredbe iz Rima bio je članak II. stavak 5. zakona Kontrolnog vijeća br. 10, koji je izrijeком navodio da „optuženik nema prava na blagodat nikakve zastare za razdoblje od 30. siječnja 1933. do 1. srpnja 1945.“¹². Posljednjih nekoliko godina, državna je praksa potvrdila izbor donesen u Rimu s obzirom da su slične odredbe uključene u članak 17.1. Uredbe UNTAET-a br. 2000/15¹³, članak 17. točku (d) Statuta Posebnog iračkog suda (2003.)¹⁴ i članke 4. i 5. Zakona o uspostavljanju Izvanrednih vijeća pri Sudovima u Kambodži za progon zločina počinjenih tijekom razdoblja Demokratske Kampučije (2004)¹⁵.

6. Načelo koje se razvilo imalo je dvostruku posljedicu. Prvo, države imaju dužnost surađivati s međunarodnim i miješanim sudovima, a posebice s Međunarodnim kaznenim sudom, u progonu tih zločina, te se ne mogu pozivati na odredbe nacionalnih zakona koje propisuju zastaru kako bi zabranile predaju međunarodnim ili miješanim sudovima ili im odbile zahtjev za pružanjem pomoći¹⁶. Drugo, države imaju dodatnu obvezu iz nacionalnog zakonodavstva ukloniti svaki sustav zastarijevanja koji je nespojiv s pravilom nezastarijevanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i određenih ratnih zločina¹⁷. Države trebaju dati sve od sebe

¹¹ To također vrijedi za, ako ne sve, barem neke ratne zločine. Međunarodni odbor Crvenog križa (MOCK) 2005. godine predstavio je Studiju o običajnom međunarodnom humanitarnom pravu (Henckaerts i Doswald-Beck (urednici), *Običajno međunarodno humanitarno pravo*, 2 sveska, Cambridge University Press & ICRC, 2005.). Studija sadrži popis uobičajenih pravila međunarodnog humanitarnog prava. Pravilo 160. glasi: Zastara se ne može primjenjivati na ratne zločine. Sažetak navodi da državna praksa uspostavlja ovo pravilo kao normu međunarodnog običajnog prava koja je primjenjiva u odnosu na ratne zločine počinjene u oružanim sukobima koji mogu i ne moraju biti međunarodni.

¹² Francuski Kasacijski sud potvrdio je isto načelo u *Fédération nationale des déportés et internes résistants et patriotes et al. c. Barbie* (1984.).

¹³ Progon za zločine genocida, ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i mučenje ne podliježe vremenskim ograničenjima.

¹⁴ Progon za zločine genocida, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i povrede određenih iračkih zakona navedenih u članku 14. Statuta nije zabranjen nikakvim vremenskim ograničenjima.

¹⁵ Progon za zločine genocida i zločine protiv čovječnosti ne podliježe zastarama. Za ubojstvo, mučenje i vjerski progon vrijedi produženo razdoblje od 20 godina.

¹⁶ Članak 93. stavak 3. Rimskog statuta.

¹⁷ Rezolucija Povjerenstva za ljudska prava 2005/81, stavak 4. „Priznaje da na temelju Rimskog statuta genocid, zločini protiv čovječnosti i ratni zločini ne podliježu nikakvim zastarama te progon osoba optuženih za te zločine ne podliježe nikakvom imunitetu, te poziva države, u skladu s njihovim obvezama na temelju primjenjivog međunarodnog prava, da uklone preostale zastare za takve zločine i da osiguraju, ako je to predviđeno

kako bi svoje nacionalne pravne sustave uskladile sa svojim međunarodnim obvezama te se ne mogu skrivati iza prvog da bi izbjegle drugo.

7. Države su rezervirane u pogledu spornog pitanja neprimjenjivosti zastare na mučenje. Razlog za to nisu samo razmatranja temeljena na vaganju načela pravne sigurnosti i poštenog suđenja te svrha kažnjavanja s potrebom za strogom kaznenom politikom odgovornosti za mučenje, već i nesigurne konceptualne granice zločina mučenja, posebice u usporedbi s konceptima nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Iako je nesporno da postoji univerzalni konsenzus o kriminalizaciji mučenja, u međunarodnom pravu još nije ustanovljeno da progon i kažnjavanje tog kaznenog djela ne smije podlijetati zastari. Samo članak 8. stavak 2. Arapske povelje o ljudskim pravima (2004.) propisuje takvo načelo. Načelo 6. Osnovnih načela i smjernica o pravu na pravno sredstvo i zadovoljštinu za žrtve teških povreda međunarodnih zakona o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, usvojenih rezolucijom Opće skupštine br. 60/147 od 16. prosinca 2005. godine, navodi da se „zastara ne primjenjuje na teške povrede međunarodnih zakona o ljudskim pravima i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koje, na temelju međunarodnog prava, predstavljaju zločin“, što može uključivati mučenje. Odbor protiv mučenja (CAT) iznova naglašava da, na temelju Konvencije protiv mučenja¹⁸, zločin mučenja ne bi trebao podlijetati zastari¹⁹. Odbor za ljudska prava (UNHRC) dijeli taj stav²⁰. Posebni izvjestitelj UN-a za

njihovim obvezama na temelju međunarodnog prava, da ih ne obuhvaća službeni *immunities rationae materiae*.“

¹⁸ Ta je Konvencija usvojena rezolucijom Opće skupštine 39/46 dana 10. prosinca 1984. te je stupila na snagu dana 26. lipnja 1987. godine. Rumunjska ju je ratificirala 18. prosinca 1990. godine. Trenutačno ima 155 Država stranki.

¹⁹ CAT, Zaključci i preporuke, Turska, CAT/C/CR/30/5, 27. svibnja 2003., stavak 7. točka (c); Slovenija, CAT/C/CR/30/4, 27. svibnja 2003., stavci 5.b i 6.b; Čile, CAT/C/CR/32/5, 14. svibnja 2004., stavak 7. točka (f); Danska, CAT/C/DNK/CO/5, 16. srpnja 2007., stavak 11.; Japan, CAT/C/JPN/CO/1, Odjeljak C; Jordan, CAT/C/JOR/CO/2, 25. svibnja 2010., stavak 9.; Bugarska, CAT/C/BGR/CO/4-5, 14. prosinca 2011., stavak 8.; Armenija, CAT/C/ARM/CO/3, 6. srpnja 2012., stavak 10.; i Opći komentar br. 3, 2012., CAT/C/GC/3, stavak 40.

²⁰ UNHRC, Zaključne primjedbe: Ekvador, A/53/40, 15. rujna 1998., stavak 280. („mučenje, prisilni nestanci i izvansudska smaknuća“); Argentina, CCPR/CO/70/ARG, 15. studenoga 2000., stavak 9. („Teške povrede građanskih i političkih prava za vrijeme vojne vladavine“); Panama, CCPR/C/PAN/CO/3, 17. travnja 2008., stavak 7. („kaznena djela koja uključuju teške povrede ljudskih prava“); i El Salvador, CCPR/C/SLV/CO/6, 18. studenoga 2010., stavak 6. („mučenje i prisilni nestanak... ozbiljne povrede ljudskih prava“). Govoreći o mučenju i sličnim okrutnim, nečovječnim i ponižavajućim postupanjima, smaknućima po kratkom postupku i proizvoljnim ubojstvima, prisilnim nestancima i zločinima protiv čovječnosti, Opći komentar UNHRC-a br. 31, CCPR/C/21/Rev. 1/Add. 13., stavak 18., zauzima više nijansirani stav navodeći da „druge prepreke utvrđivanju pravne odgovornosti trebaju biti otklonjene, poput obrane na temelju izvršavanja naredbi nadređenih ili nerazumno kratka razdoblja zastare u predmetima u kojima su takve zastare primjenjive.“

promicanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u borbi protiv terorizma (2010.)²¹, Posebni izvjestitelj UN-a za mučenje (2009.)²² te Neovisni stručnjak UN-a za ažuriranje Skupa načela za borbu protiv nekažnjavanja (2005.)²³ dijele isti stav. Među stručnjacima, nezastarijevanje mučenja podržano je u, primjerice, Načelu 7. Načela iz Bruxellesa protiv nekažnjavanja i za međunarodnu pravdu, koje je usvojila „Skupina iz Bruxellesa za međunarodnu pravdu“ (2002.), te u Načelu 6. Načela iz Princetona o univerzalnoj nadležnosti (2001.)²⁴.

U europskom i američkom pravnom prostoru, ti instrumenti mekog prava ojačani su presudama regionalnih međunarodnih sudova za ljudska prava. I presude Suda²⁵ i presude Međuameričkog suda za ljudska prava²⁶ ponovile su da kazneni postupak i izricanje kazne u predmetima koji se odnose na mučenje ne smiju biti vremenski ograničeni. Međunarodni kazneni sud za

²¹ Izvješće Posebnog izvjestitelja za promicanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u borbi protiv terorizma, službeno putovanje u Peru, A/HRC/16/51/Add 3, 15. prosinca 2010., stavci 17., 18. i stavak 43. točka (c).

²² Posebni izvjestitelj za mučenje i druga okrutna, nečovječna ili ponižavajuća postupanja ili kazne, službeno putovanje u Republiku Moldaviju, A/HRC/10/44/ADU.3, 12. veljače 2009., stavak 81., i Praćenje iznesenih preporuka, A/HRC/19/61/Add.3, 1. ožujka 2012., stavci 78 i 116.

²³ Promicanje i zaštita ljudskih prava, nekažnjavanje, Izvješće neovisnog stručnjaka za ažuriranje skupa načela za borbu protiv nekažnjavanja, E/CN.4/2005/102, 18. veljače 2005., stavak 47.

²⁴ U tom kontekstu, Visoki povjerenik UN-a za ljudska prava pozvao se na pravo na istinu (vidi „Istraživanje o pravu na istinu“, E/CN.4/2006/91) u 2006. i zaključio da „pravo na istinu o teškim povredama ljudskih prava i ozbiljnim povredama zakona o ljudskim pravima neotuđivo je i autonomno pravo“ i „treba ga smatrati pravom od kojega se ne odstupa i koje ne podliježe ograničenjima.“ U skladu s time, „amnestije ili slične mjere i ograničenja prava na traženje informacija nikada se ne smiju koristiti kako bi ograničili, uskratili ili narušili pravo na istinu.“

²⁵ Vidi *Abdulsamet Yaman protiv Turske*, broj 32446/96, stavak 55., 2. studenoga 2004.; *Yeter protiv Turske*, broj 33750/03, stavak 70., 13. siječnja 2009.; i *İzci protiv Turske*, broj 42606/05, stavak 73., 23. srpnja 2013.

²⁶ Vidi *Presuda Barrios Altos protiv Perua od 14. ožujka 2001., Serija C, br. 75*, stavak 41. (odnoseći se na ozbiljne povrede ljudskih prava poput mučenja, izvansudskih, proizvoljnih ili smaknuća po kratkom postupku i prisilnog nestanka), više puta ponovljeno u *Presudi Rochela Massacre protiv Kolumbije od 11. svibnja 2007., Serija C, br. 163*, stavak 294.; *Predmet Ticona Estrada et al. protiv Bolivije. Osnovanost, reparacije i troškovi. Presuda od 27. studenoga 2008. Serija C br. 191*, stavak 147.; *Los Dos Erres Massacre protiv Guatemale, Presuda (Preliminarni prigovor, osnovanost, reparacija i troškovi) od 24. studenoga 2009., stavak 233.*; *Predmet Anzualdo Castro protiv Perua. Preliminarni prigovori, osnovanost, reparacije i troškovi. Presuda od 22. rujna 2009. Serija C br. 202*, stavak 182.; i *Predmet Gomes Lund et al. (Guerrilla do Araguaia) protiv Brazila. Preliminarni prigovori, osnovanost, reparacije i troškovi. Presuda od 24. studenoga 2010., stavak 172.* Taj je stav podržala Međuamerička komisija za ljudska prava (predmet br. 10480 (El Salvador), Izvješće od 27. siječnja 1999., stavak 113. (koji se odnosi na mučenje, smaknuća po brzom postupku i prisilne nestanke).

bivšu Jugoslaviju (ICTY) dao je izjavu u istom smislu²⁷. U svjetlu tih sudskih presedana i gore spomenute odredbe Arapske povelje o ljudskim pravima, može se reći da se načelo nezastarijevanja zločina mučenja iskristaliziralo u međunarodnu ugovornu u tri regionalna sustava, prvenstveno arapskom, europskom i američkom, ali još nije postiglo pravnu snagu međunarodnog običajnog prava²⁸.

Primjena kaznenog prava od strane nacionalnih vlasti

8. Tužena država prihvaća da kazneno djelo povezano sa smrću g. Mocanua od vatrenog oružja ne podliježe zastari u skladu s člankom 121. stavkom 2. točkom (b) rumunjskog Kaznenog zakona: „zastara ne otklanja odgovornost u vezi s kaznenim djelima iz članaka 174.-176. Kaznenog zakona i namjernim zločinima koji rezultiraju smrću žrtve.“²⁹ Nadalje, ne osporava zaključke Vijeće o duljini trajanja postupka pokrenutog od strane udruge podnositeljice zahtjeva u svojstvu oštećenika.³⁰

9. Kao i mnogi drugi prije njega, g. Stoica je 2001. godine prijavio zločine u kojima je bio žrtva. U skladu sa stavovima tužiteljstva Županijskog suda u Bukureštu, tužena je država tvrdila da je za njegovu prijavu nastupila zastara 16. lipnja 1998. godine (odnosno, razdoblje zastare od osam godina u pogledu kaznenog djela pokušaja ubojstva), 16. lipnja 1995. godine (pet godina u pogledu kaznenog djela nasilnog postupanja) i 16. lipnja 1998. godine (osam godina u pogledu kaznenog djela teške krađe). Ta tvrdnja nije uvjerljiva.

Državne sudske i vlasti kaznenog progona nisu se složile oko pravne kvalifikacije raznih represivnih djela počinjenih u lipnju 1990. godine, te su ih različite domaće vlasti odgovorne za istragu kvalificirale na različite načine, poput djela protiv države, sabotaze, propagande u korist rata, genocida, poticanja na ili sudjelovanje u nezakonitom teškom ubojstvu, nečovječnog postupanja, mučenja, nepravedne represije, iznude, zlouporabe vlasti protiv javnih interesa s ozbiljnim posljedicama, oružane pljačke, nezakonitog lišavanja slobode, nasilničkog ponašanja, zlouporabe istrage, zlouporabe vlasti protiv privatnih interesa, napada, nanošenja tjelesnih ozljeda, nanošenja teških tjelesnih ozljeda, uništavanja imovine, krađe, provala u domove, nesavjesnog obavljanje dužnosti i silovanja, između

²⁷ Vidi *Prosecutor protiv Furundzija*, 16. studenoga 1998., IT-95-17/1-T, stavci 155. i 157. Presuda žalbenog vijeća od 21. srpnja 2000., stavak 111., koja je potvrdila prvostupanjno obrazloženje.

Valja napomenuti da pojam mučenja nema identični sadržaj u ta tri regionalna sustava za ljudska prava zbog čega je još teže postići razinu univerzalnog običajnog pravila. Uz to, domaći se kazneni zakoni značajno razlikuju u pogledu zastare koja je primjenjiva na zločin mučenje između država koje su to kazneno djelo autonomno kriminalizirale, pri čemu većina njih preferira duga razdoblja zastare u odnosu na neotuđivost.

²⁹ Vidi stranicu 6 Vladinih podnesaka Velikom vijeću, 1. srpnja 2013.

³⁰ Vidi stranicu 23 Vladinih podnesaka Velikom vijeću, 1. srpnja 2013.

ostalog (vidi stavke 83., 91., 106., 108., 113., 115., 126., 137., 147., 150., 156.-159. i 167. ove presude).

U konkretnom slučaju g. Stoice, ništa nije sprječavalo da zločini čija je on bio žrtva istraže *ex officio* i pravovremeno, s obzirom da je država imala sve dokaze potrebne kako bi ga identificirala kao jednu od žrtava brutalnih događaja koji su se odvijali u podrumu zgrade televizije³¹. Štoviše, ni presuda od 9. ožujka 2011. godine ni odluka o obustavljanju postupka od 17. lipnja 2009. godine ne navode je li zastara kaznenog progona nastupila prije ili nakon što je podnio prijavu. Najvažnije od svega, presuda od 9. ožujka 2011. godine, iako je odbila žalbu g. Stoice, nije čak presudila ni o definiciji i primjenjivosti najtežeg zločina pripisanog optuženicima, odnosno nečovječnog postupanja (članak 358. rumunjskog Kaznenog zakona), što je ipak bilo predmet odluke o obustavljanju postupka od 17. lipnja 2009. godine te odluke o nenadležnosti od 29. travnja 2008. godine.

Konačno, odluka od 17. lipnja 2009. godine o obustavljanju postupka na temelju činjenice da temeljni elementi zločina nečovječnog postupanja nisu bili prisutni u ovom predmetu s obzirom da su neprijatelji sigurnosnih snaga i rudara, prosvjednici, već bili uklonjeni ili neutralizirani 14. lipnja 1990. godine (vidi stavak 161. ove presude), otvoreno proturječi stvarnim činjenicama (vidi stavke 60.-72. i 347. ove presude). Ove nedopustive proturječnosti i propusti pozivaju na pregled predmeta u svjetlu međunarodnih obveza tužene države.

Ocjena činjenica na temelju međunarodnog prava

10. Represija rumunjskog civilnog društva od 13. do 15. lipnja 1990. godine bila je divlja i barbarska, te su zbog nje mnogi prosvjednici, prolaznici i stanovnici Bukurešta preminuli ili bili teško zlostavljani. Tijekom događaja, preminulo je otprilike 100 osoba i više od tisuću je podvrgnuto teškom zlostavljanju (vidi stavke 142. i 143. ove presude). Te su činjenice također navedene u odluci tužiteljstva od 17. lipnja 2009. godine koja sveobuhvatno opisuje „krajnje okrutna djela“ uz „nasilje koje je neselektivno korišteno protiv prosvjednika te stanovnika Bukurešta koji nisu imali nikakve veze s prosvjedima“ i „prosvjednike koji su brutalno napadani“ (vidi stavke 63. i 154. ove presude). Element masovnog ubojstva, mučenja, progona i nečovječnog postupanja protiv civilnih žrtava prisutan je u ovom predmetu³².

³¹ Upućujem na videozapis, koji su snimile same vlasti, o događajima koji su se odvijali u podrumu državne televizijske postaje 13. lipnja 1990. godine, te na identifikacijske dokumente žrtve koje su vlasti tom prilikom oduzele.

³² Činjenica počinjenja ubojstva, mučenja, progona i nečovječnih postupanja uvijek je smatrana elementom pojma zločina protiv čovječnosti (vidi članak 6. točku (c) Povelje Međunarodnog vojnog suda (IMT); članak 5. točku (c) Povelje Međunarodnog vojnog suda za Daleki istok (IMTFE); članak 2. stavak 1. točku (c) zakona Kontrolnog vijeća br. 10;

11. Podnositelj g. Stoica napadnut je bez ikakvog opravdanja te je pretrpio teške ozljede, što je očito iz medicinskih nalaza pridruženih spisu. To se odnosi na adaptivnu nesposobnost od 72% i potpuni gubitak sposobnosti za rad zbog „opće naglašene invalidnosti“. Te su mu ozljede nanijeli naoružani pripadnici tužene države, uz sudjelovanje tadašnjeg direktora državne televizijske postaje, policijskih službenika i vojnika (vidi stavak 50. ove presude). Taj incident koji uključuje g. Stoicu uklapa se u uzorak više od tisuću civilnih žrtava organizirane državne represije pomoću „miješanih timova“ civila i vojnika (vidi stavak 63. ove presude)³³. Isti se zaključak odnosi na ubojstvo g. Mocanua te premetanje ureda udruge podnositeljice zahtjeva, brutalno premlaćivanje njezinih vođa i nezakonito oduzimanje njezine imovine i dokumenata (vidi stavke 64. i 65. presude).

12. Štoviše, rumunjska je Vlada pomno organizirala i temeljito provela politiku represije protiv prosvjednika i protivnika koji su tražili političku reformu 1990. godine. Brutalnost represije bila je naglašena i u domaćim odlukama i od strane Suda („brutalni napad“, „slijepo udarajući“, „brutalno uhićeni“, „brutalno napadajući“, „nasilje i napadi psihičke, fizičke i seksualne prirode“, vidi stavke 37., 39., 50., 75. i 81. presude)³⁴. Ta je represivna politika uključivala policiju, vojsku i mobilizirane civile te je provedena uz pomoć oklopnih vozila i teškog streljiva, iako su se prosvjedi održavali u miroljubive političke svrhe (vidi stavak 27. presude)³⁵.

članak 5. Statuta ICTY-a; članak 3. Statuta Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu (ICTR); članak 18. Nacrta kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1996. godine; i članak 7. stavak 1. Statuta Međunarodnog kaznenog suda (Rimski statut). U Rimu su na uobičajeni popis dodani zločini seksualne prirode uz već navedeno silovanje, te prisilni nestanak i apartheid.

³³ Činjenica počinjenja napada na civilno stanovništvo naglašena je kao temeljni element pojma zločina protiv čovječnosti barem od zajedničke deklaracije Francuske, Ujedinjene Kraljevine i Rusije od 24. svibnja 1915. godine o napadima turske Vlade na vlastito stanovništvo armenskog podrijetla. Članak 6- točka (c) Povelje IMT-a, članak 5. točka (c) Povelje IMTFE-a, članak 2. stavak 1. točka (c) zakona Kontrolnog vijeća br. 10, članak 5. Statua ICTY-a, članak 3. Statuta ICTR-a i članak 7. stavak 1. Rimskog statuta kodificirali su taj element. Pozivanje na napad protiv civilnog stanovništva na nacionalnoj, političkoj, etničkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi tumačilo se kao da ne isključuje napade na civile bez namjere diskriminacije, s izuzetkom progona (vidi, primjerice, *Duško Tadić*, 15. srpnja 1999., IT-94-1, stavci 283., 292. i 305.; *Tihomir Blaškić*, 3. ožujka 2000., IT-95-14, stavci 244. i 260.; i *Dario Kordić i Mario Čerkez*, 26. veljače 2001., IT-95-14/2, stavak 186.). Napad može uključivati bilo koje civilno stanovništvo, uključujući treće strane u sukobu (*Dragoljub Kunarac et al.*, 22. veljače 2001., IT-96-23&23/1, stavak 423.).

³⁴ Za opis tranzicijskog razdoblja kroz koje je rumunjsko društvo prolazila od prosinca 1989. godine do rujna 1991. godine i navode o „masivnoj uporabi smrtonosne sile protiv civilnog stanovništva“ tijekom „protuvladinih prosvjeda koji su prethodili tranziciji iz totalitarnog režima u više demokratski režim“, vidi *Şandru i drugi*, citirano gore, „*Udruga 21. prosinca 1989.*“ i *drugi*, citirano gore, i *Crăiniceanu i Frumuşanu protiv Rumunjske*, broj 12442/04, 24. travnja 2012.

³⁵ Najvažniji zahtjevi prosvjednika odnosili su se na implementaciju tzv. Proglašenja iz Timişoare i jedan od njihovih glavnih ciljeva: isključivanje bivših vođa komunističkog režima iz političkog života (vidi stavak 27. presude). Vlada je na mirni politički prosvjed

Mobilizacija, prijevoz i smještaj 5.000 rudara i drugih radnika u Bukureštu, koji su bili naoružani sjekirama, lancima, palicama i metalnim kabelima, bili su sami po sebi središnji dio plana (vidi stavke 34., 36., 58., 78. i 110. presude). Element rasprostranjene i sustavne represivne politike države očito je prisutan u razmatarnom predmetu.³⁶

13. Odlučujuća jest činjenica da je takva represija, koja uključuje takav velik raspon ljudskih i materijalnih sredstava, bila pripremljena i „planirana“ tijekom sastanaka kojima su nazočili najviši državni dužnosnici (vidi stavke 33.-36. presude). Ti su dužnosnici donijeli odluku pokrenuti politiku čiji je cilj bio ugušiti oporbu pod svaku cijenu te su je hladnokrvno proveli. Barbarski napadi na civile koji su uslijedili nisu samo bili predviđeni od strane osoba koje su izradile represivnu politiku, već su za cilj imali ispuniti političke svrhe tadašnje vladajuće elite i osigurati njezino

dana brutalan i oružani odgovor. Poveznica s oružanim sukobom kao elementom pojma zločina protiv čovječnosti, koja je proizlazila iz članka 6. točke (c) Povelje IMT-a, članka 5. točke (c) Povelje IMTFE-a i članka 5. Statuta ICTY-a, napuštena je člankom 2. stavkom 1. točkom (c) zakona Kontrolnog vijeća br. 10, člankom 3. Statuta ICTR-a, člankom 18. Nacrta kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1996. godine i člankom 7. stavkom 1. Rimskog statuta. Kao što je žalbeno vijeće ICTY-a zaključilo u predmetu *Duško Tadić*, 2. listopada 1995., IT-94-1, stavak 141., „međunarodno običajno pravo ne zahtijeva nužno vezu između zločina protiv čovječnosti i bilo kakvog sukoba“. Isti je stav zauzeo ICTR u predmetima *ean-Paul Akayesu*, 2. rujna 1998., ICTR-96-4, stavak 565., i *Ignace Bagilishema*, 7. lipnja 2011., ICTR-95-1, stavak 74.

³⁶ Da je rašireni i/ili sustavni napad element pojma zločina protiv čovječnosti, koji podrazumijeva postojanje plana, zavjere, organiziranog djelovanja, ideja je koja je već navedena u „carigradskim suđenjima“ 1919. godine (vidi izvojene mišljenje sudaca Vučinića i Pinto de Albuquerquea u predmetu *Perinçek protiv Švicarske*, citirano gore), i kasnije uključena u članak 3. Statuta ICTR-a, članak 18. Nacrta kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1996. godine i članak 7. stavak 1. Rimskog statuta. Takav napad nije ograničen na uporabu vojne sile te može uključivati svaku vrstu zlostavljanja nanesenog civilnom stanovništvu (vidi žalbeno vijeće ICTR-a, *Duško Tadić*, 15. srpnja 1999., IT-94-1, stavak 251., i *Dragoljub Kunarac et al.*, 12. lipnja 2002., IT-96-23&23/1, stavak 86.). Rasprostranjeni karakter napada implicira njegovu masivnu prirodu i mnoštvo žrtava koje su rezultat kumulativnog učinka niza individualnih postupaka ili jednostruki učinak jednog postupka izvanrednih razmjera, isključujući u načelo izolirani postupak, osim kad se dogodi u kontekstu općenitijeg napada (vidi, *inter alia*, *Duško Tadić*, 7. svibnja 1997., IT-94-1, stavak 648.; *Tihomir Blaškić*, 3. ožujka 2000., IT-95-14, stavak 206.; *Dragoljub Kunarac et al.*, 22. veljače 2001., IT-96-23&23/1, stavak 429.; *Jean-Paul Akayesu*, 2. rujna 1998., ICTR-95-1, stavak 123.; i *George Rutaganda*, 6. prosinca 1999., ICTR-96-3, stavak 69.). Sustavni karakter napada podrazumijeva minimalno planiranje i organizaciju, iako taj plan ne mora nužno biti izrijekom objavljen ili čak jasno i precizno izražen i može ga se naslutiti iz niza događaja, poput mobilizacije oružanih snaga, isključujući u načelu slučajno ili spontano nasilje (vidi *Goran Jelisić*, 14. prosinca 1999., IT-95-10, stavak 53.; *Tihomir Blaškić*, 3. ožujka 2000., IT-95-14, stavci 203.-207.; i *Dragoljub Kunarac et al.*, 22. veljače 2001., IT-96-23&23/1, stavci 428.-429.). Unatoč drugačijoj formulaciji ove dvije značajke napada u članku 7. stavku 1. Rimskog statuta, njegova definicija „napada“ u stavku 2. točki (a) istog članka u svakom slučaju naglašava povezanost s „politikom“ („temeljem ili u cilju državne ili organizacijske politike za počinjenje takvog napada“).

preživljavanje. Postojanje subjektivnog elementa zločina protiv čovječnosti ne može se dovesti u pitanje u ovom predmetu³⁷.

14. Bez obzira na njihovu pravnu kvalifikaciju u domaćem pravu u relevantno vrijeme, gore navedeni događaji predstavljaju masovne povrede prava na život, prava na tjelesni i seksualni integritet, prava na vlasništvo i druga temeljna ljudska prava rumunjskih građana i pravnih osoba koje su bile žrtve državne politike represije političkih protivnika tadašnje Vlade. U pravnoj terminologiji te činjenice imaju samo jednu oznaku. Događaji koji su se odvijali u lipnju 1990. godine predstavljaju zločin protiv čovječnosti počinjen u sklopu rasprostranjenog i sustavnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

Međunarodne obveze tužene države

15. 7. srpnja 2009. godine Visoki sud kasacije i pravde potvrdio je, u izvanrednoj demonstraciji predanosti vladavini prava, odluku o primjenjivosti članka 358. rumunjskog Kaznenog zakona na uhićenje i smrt političkog protivnika totalitarnog režima iz 1948. godine, tumačeći „nečovječno postupanje“ kao „postupanje koje je fizičko teško izdržati te je ponižavajuće“. Istu je predanost potrebno pokazati u ovom predmetu u kojem su istražene činjenice puno ozbiljnije i u kojem tužena država još nije ispunila svoje međunarodne obveze³⁸.

16. Rumunjska je 15. rujna 1969. godine ratificirala Konvenciju o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti koja je stupila na snagu 11. studenoga 1970. godine. Rumunjska je stoga u vrijeme činjenica iz ovog predmeta imala međunarodnu obvezu ne primijeniti zastaru na ratne

³⁷ Subjektivno, počinitelji zločina protiv čovječnosti moraju poznavati opći kontekst u kojem su se napadi odvijali te povezanost njihovih postupaka i tog konteksta, ali ne moraju u potpunosti poznavati svaki detalj napada (vidi *Kayishema i Ruzindana*, 21. svibnja 1999., ICTR-95-1, stavak 133.; *Dragoljub Kunarac et al.*, 22. veljače 2001., IT-96-23&23/1, stavak 592.; *Germain Katanaga i Mathieu Ngudjolo Chui*, 30. rujna 2008., ICC-01/04-01/07, stavak 417.; i *Omar Al Bashir*, 4. ožujka 2009., ICC-02/05-01/09, stavak 87.). Iz dokaza u spisu slijedi da su i članovi Vlade i viši vojni dužnosnici uključeni u pripremanje i provedbu napada na Sveučilišnom trgu, u sjedištima oporbenih stranaka i drugih pravnih subjekata te na drugim mjestima u gradu, zaista imali takva saznanja te su svjesno i namjerno provodili napad protiv civilnog stanovništva. Štoviše, slični nasilni postupci od strane rudara već su se dogodili u bližoj prošlosti u Bukureštu te su stoga vlasti bile svjesne što će se dogoditi ako ih se opet „mobilizira“ (vidi stavak 24.). Potrebno je naglasiti da, nakon što ih je „pozvao da surađuju sa sigurnosnim snagama i ponovno uspostave red“, predsjednik tužene države „zahvalio“ je rudarima za njihove kaotične i nasilne postupke i „dozvolio“ im da napuste grad 15. lipnja 1990. godine (vidi stavke 61. i 69. ove presude). Te riječi govore same za sebe i pokazuju *urbi et orbi* tko je imao stvarnu kontrolu nad postupcima rudara.

³⁸ Unatoč nekim pohvalnim izjavama nekoliko sudskih vlasti i vlasti kaznenog progona u Rumunjskoj, poput onih navedenih u stavcima 110. i 118. presude, pravda još nije postignuta.

zločine i zločine protiv čovječnosti³⁹. Ta je obveza ojačana postupovnim obvezama koje proizlaze iz članaka 2. i 3. Konvencije, nakon što je stupila na snagu u Rumunjskoj.

17. Ono što sada treba učiniti jest točno utvrditi činjenice predmeta u smislu kaznenog prava, što domaće sudske i vlasti kaznenog progona najvišeg stupnja do sada nisu učinile. Manipuliranje pravnim kvalifikacijama događaja, kako bi podlijegali zastari koja ne bi bila primjenjiva kad bi događaji bili ispravno kvalificirani, protivno je samom cilju i svrsi i članka 2. i članka 3. Konvencije te članka 1. Konvencije o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. U tome je poanta predmeta. Kao što je pokazano gore, svi dokazi u spisu ukazuju na postojanje bitnih obilježja zločina protiv čovječnosti kojeg su počinili viši dužnosnici Rumunjske, uključujući članove tadašnje Vlade i visokopozicionirane vojne časnike. Dužnost je tužene države ispuniti svoju međunarodnu obvezu te privesti pravdi osobe odgovorne za rasprostranjeni i sustavni napad na rumunjsko civilno stanovništvo, a posebno osobe koje su počinile te zločine dok su vršile javnu vlast ili bile u vojnom zapovjedništvu. Štoviše, da bi se u potpunosti implementirala presuda Velikog vijeća, tužena bi država trebala uspostaviti učinkoviti službeni mehanizam za kompenzaciju žrtava masovnih povreda ljudskih prava i njihovim obiteljima, povredama koje su se odvile tijekom tranzicijskog razdoblja, s obzirom na značajan broj predmeta koji su u tijeku pred Sudom te znatan broj drugih žrtava istih događaja⁴⁰.

Zaključak

18. Prolazak vremena ne oslobađa niti državu njezinih međunarodnih obveza niti pojedinačne počinitelje njihove kaznene odgovornosti. Postupovne obveze koje proizlaze iz članka 2. i članka 3. Konvencije zahtijevaju pošteno suđenje osobama odgovornima za zločine protiv čovječnosti počinjene protiv rumunjskih civila u mučnom tranzicijskom razdoblju prema demokraciji. Makar je nemoguće kazniti svakog počinitelja zločina protiv čovječnosti, kaznena suđenja, posebice osobama koje su bile

³⁹ Tužena država prihvaća da je „neprimjenjivost zastare izvanredna te je, u načelu, rezervirana za kaznena djela iz međunarodnog kaznenog prava (genocid, zločini protiv čovječnosti i ratni zločini)“ (vidi stranicu 23. Vladinih podnesaka Velikom vijeću, 1. srpnja 2013.).

⁴⁰ U predmetu „*Udruga 21. prosinca 1989.*“ i drugi, citirano gore, stavak 194., Sud je već naložio da „tužena država mora stati na kraj situaciji identificiranoj u ovom predmetu u kojem je utvrđeno da krši Konvenciju, u vezi s pravom niza zahvaćenih osoba, poput pojedinih podnositelja, na učinkovitu istragu koja nije okončana primjenom zastare za kaznenu odgovornost, te također s obzirom na važnost koju za rumunjsku društvo nosi poznavanje istine o događajima iz prosinca 1989. godine. Tužena država mora stoga uspostaviti odgovarajuće pravno sredstvo kako bi ispunila zahtjeve iz članka 46. Konvencije.“ Isto se odnosi na događaje koji su se odvili u lipnju 1990. godine.

na položajima vlasti i vojnog zapovjedništva, pokazuju zrelost pravosuđa i sposobnost rješavanja grešaka iz prošlosti, te istovremeno jačaju položaj tog pravosuđa u očima građana i međunarodnih organizacija. To nije samo pitanje pravde koja se mora pružiti gđi Mocanu, čiji je nenaoružani suprug ubijen bez da je sudjelovao u prosvjedima i čije dvoje djece, koji su u to vrijeme bili stari dvije godine i dva mjeseca, nisu imali priliku upoznati svog oca (vidi stavke 44. i 135. presude), zatim g. Stoici, običnom prolazniku koji je u domaćem postupku označen kao oštećenik zločina „nečovječnog postupanja“ za koji je provedena istraga i podignuta optužnica protiv pet viših vojnih dužnosnika (vidi stavak 168. presude) i, na kraju, udruzi podnositeljici zahtjeva čiji su vođe „brutalno“ napadnuti, čiji je ured oštećen i čija su imovina i dokumenti oduzeti u suprotnosti s pravnim zahtjevima (vidi stavke 75.-76. presude). Radi se o puno više od toga. Potrebno je osigurati pravdu za sve rumunjske građane koji su morali pretrpjeti organiziranu i nečovječnu represiju države u teškim tranzicijskim vremenima kako bi postigli potpuno demokratski politički režim.

DJELOMIČNO IZDOJENO MIŠLJENJE SUCA SILVISA, KOJEM SE PRIDRUŽUJE SUDAC STRETEANU

1. Ovaj se predmet odnosi na represivne mjere protiv protuvladinih prosvjeda koje su provedene od 13. do 15. lipnja 1990. godine u rumunjskom glavnom gradu i čiji je rezultat bio nekoliko civilnih žrtava, uključujući supruga prve podnositeljice, g. Velicu Valentin Mocanu, koji je ubijen hicem ispaljenim iz sjedišta Ministarstva unutarnjih poslova. Uniformirani policajci i muškarci u civilu uhitili su i zlostavljali g. Marina Stoicu, drugog podnositelja i druge osobe u području oko zgrade državne televizije i u podrumu te zgrade. Slažem se sa zaključkom iz presude koji se odnosi na povredu postupovnog aspekta članka 2. Konvencije u pogledu gđe Ance Mocanu. Utvrđena je sudska praksa Suda da postupovna obveza provođenja učinkovite istrage na temelju članka 2. predstavlja zasebnu i samostalnu obvezu država ugovornica. Stoga se može smatrati neovisnom obvezom koja proizlazi iz članka 2. koja može obvezivati državu čak i kad je materijalni aspekt članka 2. izvan nadležnosti Suda, *ratione temporis* (vidi *Šilih protiv Slovenije* [VV], broj 71463/01, stavak 159., 9. travnja 2009.). Međutim, ne mogu se složiti sa zaključkom većine da je podnositelj g. Stoica pravovremeno podnio svoj zahtjev u pogledu postupovne povrede članka 3. Konvencije.

2. Podnositelj g. Marin Stoica podnio je svoju prvu prijavu na domaćoj razini jedanaest godina nakon događaja. Dana 25. lipnja 2008. godine, više od osamnaest godina nakon događaja, podnositelj je podnio zahtjev Sudu u Strasbourgu. U pogledu njegova zahtjeva, Vijeće je prethodno smatralo da jednako kao što je ključno da nadležne domaće vlasti pokrenu istragu i provedu mjere čim saznaju za optužbe o zlostavljanju, isto tako je na predmetnim osobama da pokažu revnost i inicijativu. Vijeće je dalo posebnu važnost činjenici da je podnositelj podnio prijavu vlastima u vezi s nasiljem kojem je bio podvrgnut 13. lipnja 1990. godine jedanaest godina nakon tih događaja. Premda je Vijeće bilo spremno priznati da bi uzimanje u obzir ranjivosti žrtava, naročito moguću nesposobnost da podnesu prijavu zbog straha od odmazde, bilo odgovarajuće u situacijama masovnih povreda temeljnih prava, ono nije utvrdilo nijedan uvjerljivi argument koji bi opravdao pasivnost podnositelja i njegovu odluku da čeka jedanaest godina kako bi podnio prijavu nadležnim vlastima. Prema tome, Vijeće je zaključilo da postupovni aspekt članka 3. Konvencije nije povrijeđen. Suprotno tome, Veliko vijeće smatra da ranjivost podnositelja i njegov osjećaj bespomoćnosti, koji je dijelio s mnogobrojnim drugim žrtvama koje su, poput njega, čekale niz godina prije nego što su podnijele prijavu, predstavlja uvjerljivo i prihvatljivo objašnjenje za njegovu pasivnost od 1990. godine do 2001. godine.

3. Kad je vrijeme esencijalno za rješavanje pitanja u predmetu, podnositelj je dužan osigurati da se njegovi zahtjevi podnesu Sudu uz potrebnu žurnost kako bi se mogli riješiti primjereno i pravično (vidi *Varnava i drugi* [VV], citirano od strane Suda, stavak 160.). To se osobito odnosi na prigovore u svezi s obvezom temeljem Konvencije da se istraže određeni događaji. Budući da tijek vremena može voditi slabljenju dokaza, tijek vremena utječe ne samo na sposobnost države da ispuni svoju obvezu u vezi s istragom nego i na svrsishodnost i učinkovitost ispitivanja predmeta koje provodi Sud. Ne dijelim mišljenje da kada *ex post facto* postane vjerojatno da kašnjenje u podnošenju prigovora nije dovelo do smanjenja kvalitete razmatranja Suda, to opravdava propust u pokazivanju revnosti i pravovremenom podnošenju zahtjeva.

4. Sud je u nizu predmeta odbacio zahtjeve kao nepravodobne kada je kašnjenje podnositelja bilo prekomjerno ili bez objašnjenja nakon što su postali ili trebali postati svjesni da nije pokrenuta nikakva istraga ili da je došlo do zastoja istrage, ili da je istraga postala neučinkovita i da nema, u bilo kojem od ovih slučajeva, neposredne, stvarne mogućnosti da će se bilo kakva učinkovita istraga voditi u budućnosti (vidi, *inter alia*, *Narin protiv Turske*, citirano od strane Suda, stavak 51.; *Aydinlar i drugi protiv Turske* (odluka), broj 3575/05, 9. ožujka 2010.; i odluka u predmetu *Frandes*, citirano od strane Suda, stavci 18.-23.). Sud prihvaća da postoji dokaz da se on informirao o napredovanju istrage prije 18. lipnja 2001. godine.

5. Razumljivo je da je, nakon događaja koji su se odvijali u lipnju 1990. godine, podnositelj bio u takvom stanju uznemirenosti da se u početku bojao opresivnih vlasti. Međutim, razlog koji je dao za to što niz godina nakon 1994. godine nije podnio prijave na domaćoj razini, nakon što je Rumunjska već postala stranka Konvencije, jest manjak povjerenja u učinkovitost istraga koje su bile u tijeku. To je stanje stvari trebalo aktivirati početak šestomjesečnog roka za podnošenje prigovora Sudu. Podnositelj zahtjeva mora djelovati čim postane jasno da se neće provesti nikakva učinkovita istraga, drugim riječima čim postane očigledno da tužena država neće ispuniti svoju obvezu na temelju Konvencije (vidi *Chiragov i drugi protiv Armenije* (odluka) [VV], broj 13216/05, stavak 136., 14. prosinca 2011., i *Sargsyan protiv Azerbajdžana* (odluka) [VV], broj 40167/06, stavak 135., 14. prosinca 2011., obje navodeći *Varnava i drugi*, citirano od strane Suda, stavak 161.). Teško mi je razumjeti da Sud, imajući u vidu posebne okolnosti predmeta, zaključuje da je podnositelj bio u situaciji u kojoj nije bilo nerazumno čekati razvoj događaja koji je mogao riješiti ključna činjenična i pravna pitanja. Takav zaključak nije u skladu sa stupnjem revnosti koji se očekuje od podnositelja; niti promiče smisleno i učinkovito ispitivanje takvih predmeta od strane Suda.

DJELOMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUCA WOJTYCZEK

(Prijevod)

1. Ne slažem se s mišljenjem većine da Sud ima nadležnost *ratione temporis* za ispitivanje prigovora na temelju postupovnog aspekta članka 2. i članka 3. Konvencije. Po mom mišljenju, ta se dva prigovora nalaze izvan vremenskog područja primjene Konvencije te je dio zahtjeva koji se temelji na ta dva članka trebalo iz tog razloga proglasiti nedopuštenim. Prema tome, nije potrebno odbiti, ili čak ispitivati prigovore koje je podnijela Vlada. S obzirom da članak 2. i 3. Konvencije nisu primjenjivi u ovom predmetu, tužena država nije mogla povrijediti te odredbe. Uz to, zbog nepostojanja povrede Konvencije, nije potrebno na temelju toga dodijeliti naknadu.

2. Ne sumnjam da činjenice kako ih je Sud utvrdio u ovom predmetu predstavljaju veoma ozbiljne povrede ljudskih prava te da te povrede ne smiju nikako ostati nekažnjene. Kazneni progon odgovornih osoba nije samo moralna dužnost, već i zakonska obveza utemeljena na nacionalnom pravu. Štoviše, ističem da je Rumunjska 9. prosinca 1974. godine ratificirala Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Niz podnesenih prigovora spada u vremensko područje primjene tog Pakta. Iako Europski sud za ljudska prava nema nadležnost za osiguravanje usklađenosti s tim Paktom, niti odlučivanje o mogućim povredama njegovih odredbi, u izdvojenom mišljenju može se ipak istaknuti da činjenice ustanovljene u ovom predmetu predstavljaju povredu obveza koje proizlaze iz tog Pakta. Međutim, ta razna pravila iz međunarodnog prava sama po sebi ne mogu proširiti vremensko područje primjene Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

3. Izložio sam svoj stav u pogledu vremenskog područja primjene Konvencije u svojem izdvojenom mišljenju pridruženom presudi koju je donijelo Veliko vijeće u predmetu *Janowiec i drugi protiv Rusije* ([VV], broj 55508/07 i 29520/09, 21. listopada 2013.). Potvrđujem svoj stav te također svoje slaganje s idejama iznesenima u izdvojenom mišljenju sudaca Bratze i Türmena koje je pridruženo presudi u predmetu *Šilih protiv Slovenije* [VV] (broj 71463/01, 9. travnja 2009.). U ovom bih predmetu volio dodatno pojasniti svoj stav o tom pitanju.

4. Po mom mišljenju, precizna analiza zahtijeva utvrđivanje razlike između dva koncepta: vremenskog područja primjene ugovora (drugim riječima, njegov vremenski opseg) i nadležnost *ratione temporis* tijela odgovornog za provjeravanje usklađenosti s njime. Vremensko područje primjene ugovora pitanje je materijalnog prava, dok je doseg nadležnosti

međunarodnog tijela *ratione temporis* uređen pravilima o nadležnosti. Nadležnost *ratione temporis* međunarodnog suda ne mora se nužno preklapati s vremenskim područjem primjene ugovora kojeg treba primjenjivati. Pravno pravilo koje definira doseg nadležnosti međunarodnog suda zaista može ograničiti njegovu nadležnost u pogledu događaja koji potpadaju pod vremensko područje primjene ugovora za koji treba provjeriti usklađenost. Bilo bi točnije pozvati se na koncept vremenskog područja primjene Konvencije u točki br. 1. izreke.

5. Sud je u više navrata s razlogom potvrdio da Konvencija ne djeluje u pravnom vakuumu te je treba tumačiti u kontekstu drugih pravila međunarodnog prava. Razna pravila koja čine vanjski kontekst za tumačenje ugovora nemaju uvijek istu težinu ili istu ulogu u sustavu međunarodnog prava. Štoviše, pravila međunarodnog ugovornog prava imaju poseban položaj zbog toga što su meta-regulatorne naravi te jamče koherentnost međunarodnog prava. Prije posezanja za materijalnim pravilima važećima za tumačenje i primjenjivanje Konvencije u ovom predmetu, prvo je u obzir trebalo uzeti razna metapravila koja uređuju ugovore, posebice ona koja se odnose na njihovo stupanje na snagu, njihovu obvezujuću snagu, njihovo tumačenje, njihovu primjenu te vremensko i prostorno područje primjene Konvencije.

Glavna pravila prava o međunarodnim ugovorima kodificirana su Bečkom konvencijom o pravu međunarodnih ugovora. Iako se taj sporazum ne odnosi, kao takav, na Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, on kodificira pravila običajnog međunarodnog prava koja su primjenjiva u ovom predmetu. Članak 28. Bečke konvencije propisuje načelo da međunarodni ugovori nemaju retroaktivni učinak na sljedeći način: „Ako drukčija namjera ne proistječe iz ugovora ili ako nije na drugi način izražena, odredbe ugovora ne vežu stranku glede bilo kojeg čina ili činjenice koji su prethodili datumu stupanja tog ugovora na snagu za tu stranku, niti glede bilo koje situacije koja je prestala postojati prije toga datuma.“ Iako izostanak retroaktivnog učinka ugovora nije apsolutno načelo, želja stranaka da konvencijskom pravilu dodijele retroaktivni učinak mora biti dovoljno jasno izražena. Međutim, mora biti naglašeno da točno značenje načela da se zakon ne smije primjenjivati s retroaktivnim učinkom može biti podložno raspravi, te da nije uvijek jednostavno u praksi primijeniti pravilo propisano člankom 28. Bečke konvencije.

6. Sud je izrijekom priznao načelo da Konvencija nema retroaktivni učinak te ga je sustavno primjenjivao niz godina. U početku nije postojala sumnja da Konvencija ne može nametnuti obvezu provođenja istrage o događajima koji su se odvijali prije njezinog stupanja na snagu u pogledu tužene države. Sud je potvrdio tu sudsku praksu u pogledu Rumunjske u predmetu *Moldovan i drugi i Rostaș i drugi protiv Rumunjske* ((odluka),

brojevi 41138/98 i 64320/01, 13. ožujka 2001.). Pristup se u potpunosti promijenio s gore citiranom presudom *Šilih*. Ta presuda djelomično prihvaća retroaktivnu primjenu Konvencije na događaje koji su se odvijali prije datuma njezine ratifikacije od strane tužene države propisivanjem načela da, pod određenim uvjetima, Konvencija nameće obvezu istražiti takve događaje.

Ovdje bismo usput trebali spomenuti odluku Sudu u predmetu *Bălăşoiu protiv Rumunjske* (broj 37424/97, 2. rujna 2003.). Taj je pristup odstupao od dobro utvrđene sudske prakse, no za njega nisu dani razlozi te odluka u pitanju nije propisala nikakvo opće pravilo u tom području. Pravilo koje zabranjuje retroaktivni učinak kasnije je poštovano i potvrđeno u drugim predmetima koje je Sud ispitivao prije 9. travnja 2009. godine.

U tom je kontekstu jasno da je dosljedna sudska praksa Suda, koja je održana do presude *Šilih*, državi omogućila legitimno očekivanje u pogledu definicije vremenskog područja primjene Konvencije. Ta je dosljednost u sudskoj praksi stvorila situaciju u odnosima između visokih ugovornih stranaka i Suda koja je bila usporediva, iako ponešto drugačija, s očekivanjima zaštićenima u odnosima između država na temelju načela *estoppel*. Države koje su ratificirale Konvenciju prije datuma donošenja presude *Šilih* to su učinile uzimajući u obzir činjenicu da neće morati odgovarati za povrede počinjene prije datuma kojeg je Konvencija za njih stupila na snagu, te da im Konvencija ne nameće obvezu istražiti događaje koji su se odvijali prije tog datuma. To je posebice bio slučaj za Rumunjsku koja je Konvenciju ratificirala 20. lipnja 1994. godine. Države stranke mogle su posljedično osmisliti mjere za osiguravanje zaštite ljudskih prava, posebno određujući prioritete i dodjeljujući potrebne resurse. Do presude *Šilih*, visoke ugovorne stranke nisu mogle predvidjeti da bi ih se moglo smatrati odgovornima za postupke i propuste u području istraga o događajima koji su se odvijali prije datuma kad je Konvencija za njih stupila na snagu. Presuda *Šilih* stvorila je situaciju u kojoj se pojavila odgovornost država za postupke i propuste za koje se mislilo da spadaju izvan vremenskog područja primjene Konvencije kako je tumačena i primjenjivana u vrijeme odvijanja tih postupaka i propusta.

7. Zagovaratelji pristupa koji dopušta iznimke od načela da Konvencija nema retroaktivni učinak ističu potrebu za evolutivnim tumačenjem Konvencije na način da se postupno proširi zaštita ljudskih prava. Međutim, pitanje sadržaja zaštićenih prava potpuno je različito od pitanja njihova vremenskog područja primjene. Jednako tako, široko tumačenje sadržaja zaštićenih prava ne može se usporediti s proširenjem zaštite tih prava na prošlost. Izmjene vremenskog područja primjene ugovora kroz sudsku praksu u svrhu davanja retroaktivnog učinka ugovoru nosi ozbiljne implikacije za uspješnost međunarodnog prava.

Načelo zabrane retroaktivnosti pravnih normi ključno je jamstvo pravne sigurnosti i temeljni uvjet za povjerenje u pravo i za razumnu politiku zaštite ljudskih prava. Moramo odbaciti ideju da zaštita pravne sigurnosti u međunarodnom pravu treba postojati samo za pojedince, ne i za države. Učinkovita zaštita ljudskih prava u Europi zahtijeva minimalnu razinu povjerenja u odnosu između država i međunarodnih tijela odgovornih za provođenje međunarodnih ugovora u tom području. Također zahtijeva vjernost tih tijela. Pripisivanje retroaktivnog učinka međunarodnom ugovoru kroz sudsku praksu, nakon nekoliko desetljeća utvrđene sudske prakse koja je potvrđivala načelo da se međunarodni ugovor ne primjenjuje retroaktivno, može narušiti povjerenje koje je potrebno za učinkovito funkcioniranje tog međunarodnog instrumenta. Države čiji postupci i propusti nisu u relevantno vrijeme smatrani suprotnima Konvenciji, danas odgovaraju za njih. Takav pristup ne ohrabruje države da poštuju međunarodno pravo. Također postavlja pitanje legitimnosti međunarodnog suda te ga izlaže - legitimnoj - kritici da provodi sudski aktivizam.

8. Treba dodati da stav zauzet u presudi *Šilih* nikad nije bio objašnjen ili opravdan iz perspektive pravila prava o međunarodnim ugovorima. Ta sudska praksa doprinosi fragmentaciji međunarodnog prava koja je kritizirana u pravnoj znanosti. Nadalje, ta se fragmentacija ne odnosi na materijalno pravo, ali se odnosi na temeljna metapravila međunarodnog prava te može uzrokovati razvoj sustava koji odstupaju od univerzalnog prava o međunarodnim ugovorima.

Dodatno, kao što je s pravom istaknuo sudac Lorenzen u svojem suglasnom mišljenju priloženom presudi *Šilih*, kriteriji utvrđeni u toj presudi nisu jasni. Štoviše, (gore citirana) presuda *Janowiec* nije ih ni na koji način razjasnila. U tim je okolnostima često teško utvrditi proizvode li određeni događaji koji su se odvijali prije stupanja Konvencije na snagu u pogledu određene države obvezu istražiti i kazneno goniti. Zbog toga nastaje situacija pravne nesigurnosti i za pojedince i za države. Kao što pokazuje predmet *Janowiec*, izazivanje prevelikih nadanja u pogledu zaštite ljudskih prava, koje nastaje zbog „nejasnoće prava“, može dovesti do erozije legitimnosti cjelokupnog sustava zaštite ljudskih prava u Europi. Da bi Konvencija ostala živućim i učinkovitim instrumentom, čini se da se optimalno rješenje za rješavanje različitih problema nastalih sudskom praksom predmeta *Šilih* sastoji od vraćanja na strogu primjenu prava o međunarodnim ugovorima, što je primarni uvjet za pravnu sigurnost i predvidljivost prava. Bez toga je teško razviti politiku velikih razmjera u području zaštite ljudskih prava u državama strankama.

9. U potpunosti prihvaćam ideju da članci 2. i 3. Konvencije sadrže materijalni aspekt i postupovni aspekt te da se drugi razlikuje od prvoga. Međutim, slažem se s mišljenjem sudaca Bratze i Türmena u tvrdnji da se

postupovni aspekt ne može odvojiti od postupaka koji čine povredu materijalnog aspekta članka u pitanju (vidi njihovo izdvojeno mišljenje koje je citirano gore). Obveza provođenja istrage odvojena je od, no ključna za i podređena, materijalnoj zaštiti. Postupovne su obveze instrument za provedbu materijalnih obveza. Mogu važiti samo za događaje koji su se odvijali nakon datuma kad je Konvencija stupila na snagu u pogledu tužene države. Dosta, Sud je svjestan veze između ta dva aspekta zaštite kad navodi da „mora postojati stvarna veza između smrti i stupanja Konvencije na snagu u odnosu na tuženu državu da bi postupovna obveza nametnuta člankom 2. imala učinka“ (vidi *Šilih*, citirano gore, stavak 163.). Da je postupovni aspekt zaista potpuno neovisan od materijalnog aspekta i da obveza istrage događaja koji su prethodili stupanju Konvencije na snagu u pogledu tužene države ne izaziva problem u pogledu načela zabrane retroaktivnog učinka međunarodnih ugovora, zašto bi onda bile utvrđene sve te zadržke i navedeni razni uvjeti za obvezu u pitanju?

10. Također je primjereno navesti da je pitanje povrede članka 6. Konvencije oblikovano na drugačiji način. Mnoge države prihvaćaju načelo da se izmjene u procesnom pravu mogu primjenjivati na postupke u tijeku. Visoke ugovorne strane morale su primijeniti jamstva iz članka 6. čim su ona postala primjenjiva, posebice obvezu poštovanja zahtjeva razumnog vremenskog roka u predmetima koji su bili u tijeku kad je Konvencija stupila na snagu. Primjenjivost članka 6. u ovom predmetu ni u kojem slučaju ne znači da ta odredba ima retroaktivni učinak. Prigovori izneseni na temelju članka 6. Konvencije ostaju unutar vremenskog područja primjene Konvencije. O tom sam pitanju glasao u skladu s većinom.

11. Većina ističe činjenicu da se „kazneni postupak u predmetima koji se odnose na mučenje ili zlostavljanje koje su počinili državni službenici ne bi trebao obustavljati zbog zastare te da se amnestije i pomilovanja ne bi trebali tolerirati u takvim predmetima“ (vidi stavak 326. presude). Ovdje bih istaknuo određenu nedosljednost sa stavovima zauzetima u presudama u predmetima *Janowiec* (citirano gore) i *Margus protiv Hrvatske* ([VV], broj 4455/10, 27. svibnja 2014.). U presudi *Janowiec* - koja se odnosi na ratne zločine - „[Sud] je naglasio temeljnu razliku između mogućnosti kaznenog progona osobe za teško kazneno djelo na temelju međunarodnog prava kada to okolnosti dopuštaju te obveze to učiniti koja proizlazi iz Konvencije (vidi stavak 151.) te je prihvatio ideju da protok vremena može okončati obvezu provođenja istrage i kaznenog progona. U predmetu *Margus*, Sud je zauzeo veoma nijansiran stav o pitanju amnestija, navodeći da je „rastuća tendencija u međunarodnom pravu jest promatrati takve oproste kao neprihvatljive jer su nespojivi s jednoglasno prepoznatom obvezom država u pogledu procesuiranja i kažnjavanja teških kršenja temeljnih ljudskih prava. Čak i kada bi se prihvatilo oproste kao moguće tamo gdje postoje

neke posebne okolnosti, poput procesa pomirenja i/ili oblik obeštećenja žrtava, oprost dan podnosiocu zahtjeva u ovom predmetu ipak ne bi bio prihvatljiv jer nema ničega što bi upućivalo na to da su postojale ikakve takve okolnosti“ (vidi stavak 139.). Ne vidim kako se mišljenja iznesena u te posljednje dvije presude mogu pomiriti sa stavom koji je zauzet u ovom predmetu i gore naveden. Točan stav Suda po pitanju zastara i amnestija tek treba razjasniti.

U potpunosti se slažem s idejom da je zločine koje su počinili totalitarni i autoritarni režimi potrebno kazneno goniti te počinitelje privesti pravdi. Međutim, smatram da je stav koji je većina zauzela u ovom predmetu u pogledu pitanja zastara i amnestija previše krut. Kategorija „zlostavljanja“ obuhvaća vrlo različite postupke. Legitimna razmatranja racionalne kaznene politike mogu opravdati zastaru ili amnestiju, barem za manje ozbiljne postupke.

12. Zaštita ljudskih prava na temelju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ima svoja ograničenja i svoje manjkavosti. Zbog njih treba žaliti, no moramo ih prihvatiti. Zadaća je visokih ugovornih stranaka da ih isprave pomoću novih međunarodnih ugovora.